

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

Piotrków

Rozkazy Kościuszki

do generała Orłowskiego
w roku 1794 skierowane

dupl. 2422/15

POZNAŃ — 1925

WYDANE Z ZASIŁKIEM WYDZIAŁU NAUKI M. W. R. I O. P.
KSIĘGARNIA UNIWERSYTECKA (FISZER I MAJEWSKI)

Piotrowski

Rozkazy Kościuszki

do generała Orłowskiego
w roku 1794 skierowane

Kub. 2422/15

POZNAŃ — 1925

WYDANE Z ZASIĘKIEM WYDZIAŁU NAUKI M. W. R. I O. P.
KSIĘGARNIA UNIWERSYTECKA (FISZER I MAJEWSKI)

3557

Rozkazy Kościuszki

do generała Orłowskiego
w roku 1794 skierowane

P O Z N A Ń — 1 9 2 5

WYDANE Z ZASIŁKIEM WYDZIAŁU NAUKI M. W. R. I O. P.
KSIĘGARNIA UNIWERSYTECKA (FISZER I MAJEWSKI)

355.91 (428): 355.60: 93 (438) 8

32429/2

2255 b 1950

Jak w życiu Kościuszki szczytowa wzniesieniem jest rok 1794, tak w dziejach insurekcji obrona Warszawy centralne zajmuje miejsce. Z tej doby są rozkazy niniejsze kierowane do dawnego kolegi z korpusu kadetów i studjów zagranicznych, który objął komendę stołeczną po Mokronoskim, jako mąż zaufania Naczelnika. Stąd znaczenie owych dokumentów po raz pierwszy tu do druku podanych. Oświetlają one szczegóły obrony Warszawy a razem i pilne, wytrwałe i zacne prace i trudy dyktatora. Nie rozjaśnia ich iskra geniuszu. Myśl wyraża się pospolicie dość bałamutnie i językiem mało poprawnym, odmiennie niż w głośnych manifestach, odezwach i raportach, pod którymi widnieje jego nazwisko. Tu wszakże prawdziwy przejawia się człowiek. Dlatego zachowano listy i ustępy z nich własnoręczne Kościuszki w dosłownem ich brzmieniu, przydając jedynie zupełnie brakującą interpunkcję, aby ułatwić uchwycenie treści. Jej ubóstwo wsparto niekiedy przypisami przekraczającymi nieco zwykłą miarę. Są w nich dokładne wiadomości o stanie liczebnym wojsk insurekcyjnych, ich zaopatrywaniu w żywność i t. p.

Materiał zaczerpnięty został prawie wyłącznie ze zbiorów ś. p. Henryka Mańkowskiego z Winnogóry nabytych przezeń od ś. p. Wiktora Wittiga. Pochodzą te papiery z kancelarji komendy stołecznej. Są to naogół dokumenty oryginalne. Wyjątkowo wypadło podać jedynie treść z „Summaryusza Ordynansow N. Naczelnika generałowi leyt. Orłowskiemu kommandantowi Xięstwa Mazowieckiego danych roku 1794“. W tym wyciągu zanotowano 204 rozkazów od 15 czerwca do 16 sierpnia. Liczby porządkowe figurujące na dokumentach i w sumaryjuszu zanotowano w odsyłaczach do numerów bieżących tej kolekcji. Jest ona przedewszystkiem dopełnieniem „Listów Kościuszki do generała Mokronowskiego i innych osób“, które ogłosił Łucjan Siemieński w r. 1877, a nie mniej ściśle wiąże się z wydawnictwami Jana Maya, Ludwika Nabelaka i tyłu jeszcze aż do najświeższych, gdzie jak i po różnych czasopismach i życiorysach Naczelnika zbierano okruchy jego spuścizny historycznej.

A. M. SKAŁKOWSKI.

1.¹⁾ Dan w obozie pod Kozłowem d. 15 m. czerwca r. 1794.

Za odebraniem niniejszego ordynansu ma g. l. Orłowski, komendant Warszawy, dać rozkaz, aby korpus, jak może być najznaczniejsze, z garnizonu warszawskiego gotowe było do marszu na dzień 19 tego miesiąca i opatrzone w przyzwoitą artylerją. 2-do. Zniesie się z Radą Najwyższą Narodową względem dobrania osób na partyzantów, którzy (oprócz korpusów wojska linjowego) z wolontariuszami, z pospolitem ruszeniem i z ludem zbrojnym w granice pruskie²⁾ wpaść mają najpóźniej dnia 22 praesentis, a których korpus główny gener. l. Mokronowskiego wspierać będzie. 3-o. Ma wysłać do mego obozu cztery haubice z potrzebną do nich artylerją i z porządkiem zupełniejszym, niż był ten, który dał mi się widzieć w terażniejszym transporcie armat.³⁾ 4-to. Ma kazać aresztować oficera wyprawującego wspomniony do mnie transport, który ledwie mógł przyjść do mego obozu nie mając kół zapasowych, nie mając dostatecznie do każdej armaty ludzi i potrzebnych rekwizytów. Ten oficer ma być na dwa tygodnie aresztowany, a g. l. Orłowski dobierze czynniejszego tymczasem oficera, a gdyby pierwszy po tem ukaraniu nie pokazał się pilniejszym, pod standrecht onegoż podda. 5-o. Ma oznajmić i nakazać w Warszawie, iż nikt z ludzi mniej nad 40 lat mających, jakiegokolwiek bądź stanu, którzy nie są zapisani w liczbę obywatelów zbrojnych tego miasta, zostać nie może w mieście, ale wszyscy należeć będą do pospolitego ruszenia i mają iść zbrojno z korpusem wyżej wspomnianym lub tam, gdzie ich generał komenderujący przeznaczy.⁴⁾ 6-to. Dołoży najpilniejszego starania, aby kantonie i rekruci do Warszawy przybywający exercerowani byli i do tego użyje oficerów,

1) Por. N. 151 „Summaryusza” i *Życ. zasł. Pol.* III 38.

2) Por. ordynans N. N. z 10 czerwca (K rzon: *Kościuszek* 365, 371). Odezwą R. N. N. z 12 czerwca (*Akty* I 297-8), instrukcja z 18 t. m. (ib. 338-9).

3) Orłowski tegoż dnia w dał odpowiednie rozporządzenia podpułkownikowi Szubalskiemu, zawiadującemu arsenalem Stan służby Szubalskiego zob. *Mon. dz. now.* IV 318. Bezpośrednio po powstaniu stoicy objął dyрекcją ludwisarni.

4) W związku z tem nakazanie spisania ludności przez R. N. N. (zob. *Akty* I 319-21, 352-3), w uzupełnieniu konskrypcji z 30 kwietnia (ib. 65). Rozruchy z końca czerwca może wynikły po części w następstwie obaw wznieconych temi zarządzeniami.

którzyby lub w korpusach umieszczonemi jeszcze nie byli lub do wyjścia w pole byli nie zdolnemi. T. Kosciuszko.

2. 1) Datt. w obozie pod Kozłowem d. 15 czerwca 1794 r.

Daję ordynans generał leutnantowi Orłowskiemu, aby za okazaniem sobie nacjonalisty bataljonu strzelców pieszych oraz bataljonu strzelców konnych przez Norberta²⁾ i Jana³⁾ Zielińskich erygowanych, rekwirował u wydziału skarbowego fundusz na opłacanie leniugu tymże bataljonom, który to fundusz albo kasa generalna albo kasa komisjów łomżyńskiej lub nurskiej za asygnacją generał leutnanta Orłowskiego i wiadomością wydziału skarbowego dostarczyć powinny. T. Kosciuszko.

3. 4) *Odpowiedź Orłowskiemu, generałowi leutnantowi,
na raport 16 czerwca 1794.*

Aż nadto uznaję szczupłość garnizonu Warszawy, ile gdy część jego z surowych składa się rekrutów. Innego jednak nie upatruję środka na poprawienie tego wszystkiego jak talenta i pracowitość Twoją, Generale, która doskonale oddawna mi jest wiadoma. Gdy nie widzę się w sposobności powiększenia garnizonu warszawskiego linjowym żołnierzem, którego sam mam omal, zalecam generałowi Orłowskiemu, aby jak najpilniej rekrutów tresować kazał i u Rady o przystawienie więcej z kantonów ludzi podług wyszłych uniwersałów moich zarekwirował. Co do kawalerji, staram się ile możności pomnożyć jej liczbę, lecz wszędzie wielka jest trudność o konie. Litwa tylko i Żmudź w nie obfituje i stamtąd powinnyby nam być dostarczone konie; starać się jednak będę, skoro ochotników więcej się zbierze, pomnożyć nimi WPana kawalerją. O artylerji dokładny uczyni mi raport, tak o tej, która się znajduje na wałach, jako i o pozostałej w arsenale i o wszystkich wyszłych do różnych komend, o armatach nie lawetowanych jako i o tych, do których lawety są w robocie, słowem o wszystkim mi doniesie, co tylko do artylerji należy, i jak najmocniej przypilnować każe, aby ludwisarnia była jak najczynniejsza i aby lawetowanie szło sporej jak dotąd. — Co do żywności pisałem już do komisji po-

1) Por. N. 1 „Summaryusza“.

2) Zob A. M. Skalkowski: *Obrona Narwi w r. 1794. (Z dziejów insurekcji)*

3) Generał ziemi łomżyńskiej. Otrzymał 18 czerwca od Orłowskiego¹⁾ asygnatę do arsenału na „pałaszów sztuk trzysty, prochu i ołowiu na 6000 ładunków”, oraz do regim. gwardji p. kor. na „szturmaków 80, które się znajdują w obozie”.

4) N-o 2-do w nagłówku pisma jak i w Sum., adres: Orłowskiemu generałowi leutnantowi komenderującemu w wojsku koronnym w Warszawie; ręką Fiszera. Pod numerem 3-m. Taksa wiktuałów podług której abcuguje się żołnierzom za wybrany z komisoriatu prowiant: Funt mięsa g. 3, słoniny g. 12, chleba g. 1, kwarta kaszy jaglanej 4, tatarczanej 3. T. Kosciuszko.

rządkowej sandomirskiej, żeby jak najwięcej zboża do Warszawy transportować kazała, co rozumiem, że do tych czas już musiała uskutecznić.¹⁾ — Komendę kawalerji, która z transportem armat tu przyszła, odesłałem napowrót do Warszawy i z nią srebra i skóry.

T. Kosciuszko.

4.²⁾ *Odpowiedź generałowi leutnantowi Orłowskiemu na raport generała leutnanta Mokronoskiego.*

Dan w obozie pod Jedlińskiem d. 18 czerwca 1794 r.

1. Posyłam g. l. Orłowskiemu patenta na szarżę pułkownicką dla obywatelów Rafałowicza³⁾ i Pągowskiego⁴⁾ z płacą jednak tylko majorowską, gdyż bataljony ich po półtrzecia sta głów ledwie mają, zaleci oraz generał leutnant Orłowski, ażeby ciż pułkownicy podali fortragi na taką tylko liczbę oficerów, któraby proporcjonalną była do liczby głów tychże bataljonów.

2. Zaleci oraz generał leutnant Orłowski, aby żaden korpus nie brał nazwiska powstania,⁵⁾ lecz tylko podług numeru swego nazywał się.

T. Kosciuszko.

5.⁶⁾ *Odpowiedź generałowi leutnantowi Orłowskiemu na raport pod dniem 18 czerwca.*

Datt. w obozie pod Warką⁷⁾ 20 czerwca 1794.

Względem bezpieczeństwa Warszawy⁸⁾ jeszcze przed dniem tej odpowiedzi już rozkazy moje tak do komend za Wisłą stojących jako i do samego WcPana wydałem. — Dlatego oficerowie od regimentu 15. nie odebrali dotąd patentów, że fortrag był podany przez młodszego na rangi daleko wyższe, i tak podał fortrag dla Cichockiego na szefa i t. d.⁹⁾ Gen. major¹⁰⁾

1) Por. zarządzenia R. N. N. Akty I 345-6.

2) Tenże numer na akcie oryginalnym i w Sum.

3) Jana. Zob. Korzon VI 3, 138, 185, 208, 246.

4) Korzon VI 138, 260. — Józef Pągowski, rotmistrz kaw. nar. brygady II litewskiej, odznaczył się w dniach 17-18 kwietnia według świadectwa Mokronoskiego.

5) Jak n. p. XVIII piechoty.

6) Na akcie: N-ro 5 i w Sum.

7) Przekreślono: Rawka

8) Pisząc do Sierakowskiego 17 lipca Orłowski wyrażał obawy z powodu przydzielenia jego wraz z Dąbrowskim do komendy Mokronoskiego: „Przyznam się, że tego zrozumieć nie mogę, że chcą Warszawę z wojska i artylerji ogolocić, bo jeżeliby z tej strony Wisły przez nich zastłonią była, z tamtej jest otwarta, i już Prusacy i Moskale przedarli się przez Narwę a może i Bug”.

9) Skreślono: Gisler powinien być uważany jako pułkownik, gdyż generałem majorem wcale nie jest patentowany. Por. Korzon: *Dzieje wewn.* VI 137

10) Przekreślono: pułkownik.

Krasiński z tym; co ma z ludzi,¹⁾ pomaszeruje do korpusu g. m. Sierakowskiego i z tym się złączy, jeżeli to bez оголоzenia granicy i zmniejszenia znacznego korpusów tam stojących być może.
T. Kosciuszko.

6.²⁾ Dan w obozie pod Warką d. 20 czerwca 1794 r.

Zalecam generałowi lieutenantowi Orłowskiemu, aby generała Sierakowskiego³⁾ z komendą, którą generał Mokronoski do Warszawy przyprowadzi, wykomenderował ku Karczewowi, przydawszy mu strzelców Sokolnickiego i Cichockiego, prócz dwóchset strzelców Sokolnickiego, których pod komendą podpułkownika Rymkiewicza i z dwiema harmatami trzyfuntowymi natychmiast poszła do Błonia do vicebrigadjera Dąbrowskiego. Do komendy generała Sierakowskiego, którą od generała Mokronoskiego odbierze, przyda generał Orłowski i tę, którą Sierakowski pod Błoniem komenderował. — Nad posterunkami wszystkimi nad Narwią stojącymi odda generał Orłowski niezwłocznie komendę generałowi majorowi Cichockiemu,⁴⁾ potrzebną opatrzywszy go instrukcją, aby wszelkimi sposobami nieprzyjaciela wstrzymywał starał się. P. S. Urządzenie wszystkich tych komend Sierakowskiego, Cichockiego i vicebrigadjera Dąbrowskiego zupełnie oddają generałowi Orłowskiemu, od którego rozkazów wszyscy dependować mają; raporta zaś nie tylko jemu ale i prosto do mnie przysyłać będą, a to dla powzięcia pędzej wiadomości o obrotach nieprzyjaciela. Dowiadując się od prezydenta Zakrzewskiego o komendach za Wisłą stojących, oddają te zupełnie generałowi Orłowskiemu, aby podług po-

¹⁾ I. Krasiński w raporcie „od regimentu osiemnastego p'eszego pod imieniem powstania” 2 czerwca z Siedlec następujące robił uwagi z powodu otrzymanego rozkazu do wymarszu: „... Całego regimentu w komplecie nie mam, bo kantonistów dopiero w tych dniach wydanych mieć będę, bataljon zaś przezemnie wystawiony może komendę mocną od 400 albo 500 ludzi wysłać, które jeszcze broni ani lederwerków nie ma, gdyż ledwie ją dostawszy w Warszawie dni temu dwa transportuje się do regimentu, z której ledwie dziesiątą część użyć mogę, bo mi wydano broń popsutą..., amunicji jednego ładunku nie mam..., kociołków ani jednego nie mam, płaszczów dla żołnierzy, celków dla oficerów, wozów kompanicznych, kasy ani szeląga, funduszu najmniejszego.. Oficerowie i żołnierze dowiedziawszy się o ordynansie wydzierają się do marszu..” Por. Korzon VI 197, 246.

²⁾ Por. N. 152 „Summaryusza”.

³⁾ Ten 18 czerwca w myśl poprzedniego rozkazu N N. miał komendę nad korpusem w Błoniu stojącym zdać g. m. Cichockiemu o sam do Warszawy powrócić do pełnienia obowiązków.

⁴⁾ Wedle zarządzenia Orłowskiego z 21 czerwca: „gdy g. m. Cichocki komenderujący udziałnym korpusem do objęcia komendy generalnej po-brzeża Narwi jest zawołany, zatym korpus za Pragą pod komendą swoją dotąd mający zda... za przybyciem g. Sierakowskiego do obozu tegoż korpusu” Por. *Bibl. Warsz.* 1911 IV 445 (*Pam. M. Starzeńskiego*), Korzon: *Dzieje wewn.* VI 192. A. M. Skalkowski: *Obrona Narwi w. r. 1794 passim.*

trzeby generała Sierakowskiego temi komendami wzmocnił.¹⁾ Vicebrygadjer Dąbrowski do czasu tylko od generała Orłowskiego dependuje, gdyż później będzie należał albo prosto do mnie albo też do tego generała, któremu w tamtych stronach oddam komendę. — Co do ufortyfikowania Warszawy ma generał Orłowski dosyć zdatnych bardzo oficerów, którzy rozkazy jego skutecznie i całe dzieło podług podanego planu dokończą potrafią. — Starac się powinien generał Orłowski nieprzerwaną z Litwą utrzymywać komunikacją i mnie o tem uwiadamiać. Dan jak wyżej
L. S. T. Kosciuszko

7.²⁾

Dnia 20 Czerwca 1794.

Generał Orłowski ma uwolnić Szubalskieg Podpułkownika i Oznamic, iz trzy koła złamane są w drodze, a Pana Czechowskiego³⁾ aresztowac ma, który to areszt do powinności czynienia niema przeszkadzac. Ten areszt do dwóch niedziel mabyd dopełniony.
T. Kosciuszko.

8.⁴⁾

Niech iedzie do Warszawy zameldowac się Generał Leutenantowi Orłowskiemu który uzyie do Dresowania ludzi a gdy otworzy się mieysce moze bydz placowanym. T. Kosciuszko.

9. *Generał Lieutenant Orłowski.*⁵⁾

Dnia 22 Czerwca 1794 z Przybys.

Wszytko dobrze zrobiles i wdzięczny iestem tobie przyiacielu i Gorliwy obywatelu. Ja takze nie mam wiadomosci o Dąbrowskim,⁶⁾ Rapportu od iego nie mia-

1) Według raportu Sierakowskiego z pod Grochowa 23 czerwca miał 2853 pod bronią t. j. 738 jazdy [gwardja 349, kaw. nar. 153, pułk V 236], 1910 piechoty [gwardja 229, V fizyl. 714, XV reg. 269, Czyża 432, Rafałowicza 266] i 197 artylerzystów przy 10 działach [2 - 12 f., 2 - 8 f., 3 - 6 f., 3 - 3 funt.]

2) Autograf. Por. Summ. 153.

3) Podpor. art. kor. w 1790 [Korzon: *Dzieje wewn.* V 88].

4) Własnoręcznie na nocie A. Kuczyńskiego, kapitana, dawniej porucznika w IV reg. piezszym, podanej w obozie pod Przybyszowem 22 czerwca 1794, który po dziesięciodniowym wyczekiwaniu był „bez żadnego sposobu”. — Akt znaczoney: N-o 72.

5) Na liście dano w kancelarji Orłowskiego liczbę porządkową 154. — Zachowana jest pisownia Kościuszki

6) Z obozu pod Warką 20 czerwca dał mu N. Naczelnik następujący ordynans: „Posyłając vicebrygadjerowi Dąbrowskiemu dwieście strzelców z dwiema harmatami trzyfuntowemi zalecam mu, aby z komendą swoją około Błonia pilnował i o obrotach nieprzyjaciela, o których się przez szpiegów i patroli dowiadywać powinien, tak mnie jako i generałowi leutenantowi Orłowskiemu najczęstsze i najdokładniejsze dawał raporta” Por. *Żywoty zasłuż. Polaków XVIII i XIX w.* N-o 3 (*Dąbr. przed wyprawą do Wielkopolski.*)

łem.¹⁾ Morawskiego wyszli iak nayprędzey Choc połowe komendy jego reszta potym zanim wyslesz — Niech się nietrwożą w Warszawie doday im śmiałości muszą wpierwey mnie zbic Prusacy nim do warszawy doydo — względem Officiurow mysl twoia dobra iest i zgadzam się na to — Pisałem i pisze dzis do Wielohorskiego aby miał baczość na brzesć Litewski — Patenta tym tylko daie ktorzych moge umiescic albo za rekomendacyą i zaswiadczeniem iz się w rewolucyi Dystyngwowali się

T Kosciuszko.

10. *Orłowskiemu, generałowi-leutnantowi komenderującemu.*²⁾

Dan w obozie pod Przybyszowem d. 22 czerwca 1794 r.

Zalecam generałowi lieutenantowi Orłowskiemu, aby przyślaną do Warszawy broń zepsutą jak najspieszniej reparować kazał i zreparowaną niezwłocznie do korpusu mego odesłał.

L. S. T. Kosciuszko.

11.³⁾ Dan w obozie pod Przybyszewem 22 czer. 1794.

Obywatelu Generale komendancie, wiesz zapewne o haniebnym i zdradzieckim poddaniu Krakowa przez Wieniawskiego.⁴⁾ Mimo samej miasta straty, straciliśmy w nim magazyny żywności i amunicji, i jednym i drugim opatrywać nas tylko może Warszawa. Zalecam staraniu i gorliwości twojej, Generale, byś pilnie się zaprzętnął około wygotowania nam amunicji w prochach, kulach, kartaczach etc. etc. Największe przeciwności zrażać mię nie będą, póki mi sił i życia stanie; pewien jestem, że wy wszyscy tym samym duchem zażywiemi jesteście. — Trzeba nam się starać o osłabienie Prusaków przez dezercje. Umyśliłem do tego sposób, a to by wydrukować kartki, na którychby napisano było po niemiecku i po polsku, że każdy dezerterski, który przejdzie do nas odbierze 1 cz. złt.⁵⁾ tudzież wolność czy służenia w wojsku czy zostania w kraju, że im nawet grunta rozdawane będą. Każ podobnych kartek wydrukować kilkanaście tysięcy, a pla-

¹⁾ Dąbrowski 22 czerwca donosił z Błonia, że stanął tam poprzedniego dnia wieczorem odłączywszy się w Przybyszewie od Mokronoskiego a idąc na Nowe Miasto i Mszczonów nie natknął nigdzie na nieprzyjaciela. Nie mógł o nim niczego dowiedzieć się, ponieważ stojący poprzednio w Błoniu major Szyszko odszedł „bez opowiedzenia czynności swych patrolów”. W tej okolicy jako zupełnie płaskiej ze strzelców mniejszy pożytek.

²⁾ Por. Sum. 155

³⁾ Ręką Niemcewicza, por. S. 156.

⁴⁾ Krygsrecht na Wieniawskiego w kopji przesłany został Orłowskiemu 3 lipca [„Summaryusza” n-r 16. *Gazeta wolna warsz.* n-r. 22 str. 299-300]. Por. T. Kupczyński: *Kraków w powstaniu Kościuszkowskim* (Bibl. *Krak.* Nr. 44) 250-75, *Pam. J. Zajączka* [ed. Żupańskiego] 120-3. *Linowskiiego List do przyjaciela* ... 29.

⁵⁾ Por. *Akty* I 357-8. Korzon: *Dzieje wewn.* III 413.

cówki i forposty i mego wojska i innych korpusów rozrzucić je będą. Ten sposób powinienby sprawić pomyślny skutek.¹⁾

T. Kosciuszko.

12.²⁾ Dan w obozie pod Przybyszewem 22 czer. 1794.

Piszę, Generale, w obiektach, które mi przełożyłeś, do Rady Najwyższej. Znam ciężar pracy i wielość zatrudnień twoich, znam, że potrzebujesz pomocy, wybierz więc sam osobę, którą najzdatniejszą do pomocy sobie osądzisz, która będzie zdatna do pracy i zaufania godna.

T. Kosciuszko.

13.³⁾ Dan w obozie pod Przybyszowem d. 23 czerwca 1794.

Posyłając do Warszawy generała Siemińskiego,⁴⁾ zalecam generałowi lejtnantowi Orłowskiemu, aby go tamże do służby użył.

L. S. T. Kosciuszko.

14.⁵⁾ Dnia 23 Junij Czerwca.

Generale zalecam ci iak nayspieszniey przysłać mnie karabinkowych i pistoletowych ...⁶⁾ dwadziescia tysięcy kazdych.

T. Kosciuszko.

15.⁷⁾ D. 24 czerwca 1794 z obozu pod Przybyszowem.

Posyłam generałowi-lejtnantowi Orłowskiemu notę Rytwińskiego,⁸⁾ chorążego, z zaleceniem, ażeby, jeżeli jest niewinnym, uwolnionym został.

1) J. A. Cichocki donosił z Wyszkowa 30 VI, z objazdu swych nadnarwiańskich komend: „Już pruscy żołnierze mają ogłoszenie Najwyższej Rady po niemiecku i po polsku; na dwie mile długości nasze pikiety z Prusakami rozmawiając przez rzekę przestali. Czytają z ukontentowaniem. Dostała się jedna proklamacja majorowi staremu pruskiemu, przeczytawszy pluł ze złości i podarł w kawałki. Teraz od Ostrołki i Łomży tymże sposobem poddać każe; zrobi to skutek nieochibnie Woda jest dezertterom na przeszkodzie i to że pospolitego ruszenia strzelcy na nich strzelali, gdy się nad brzegiem pokazał, ale to ustało i zmykają“. — Por. A. M. Skałkowski: *Obrona Narwi w r. 1794.*

2) Ręką Niemcewicza; por. S. 157.

3) Por. S. 6.

4) Rk. Ossolińskich 537 k. 31: ordynans gen. majorowi Siemińskiemu z teje daty.

5) Własnoręcznie; por. S. 7.

6) Słowo niezrozumiałe z trzech czy czterech liter [„pna“?]; w S. jest: ładunków

7) Por. S. 7/2.

8) Podana z Góry w drodze do Warszawy 23. VI. Dymisjonowany z reg. IX pieszego zgłosił się do Grochowskiego pod Lublinem. Urlopowany ustnie dla „przyzwoitego aszusterunku“ nie mógł zdążyć z swoim pułkiem pikinierów, aresztowany jako podejrzany przez gen. Zajączka. Prosił o uwolnienie, „gotów stanąć pod karabinem, stanąć w miejscu prostego żołnierza, aby dał dowód, iż jest wiernym synem swej ojczyzny“.

Odsyłam oraz aresztanta Jana Krauczuka, na 3 letnie więzienie, podług odmienionego przezemnie dekretu standrechtowego, który tu przyłączam. T. Kosciuszko.

16. 1) Dan w obozie pod Przybyszewem 25 czer. 1794.

Generale, nie skałek ja potrzebowalem, bo ich mam nadto i tobie jeszcze mogę udzielić, brak mi ładunków pistoletowych i karabinkowych, tych co masz przysyłaj a wraz każ robić nowych 100,000 pistoletowych (i)²⁾ karabinkowych. — Rudnicki³⁾ złośliwym rozgadywaniem zasłużył na dłuższą pokutę. — Kancelarjów tak Rady jako wojskowej nie zdaje mi się odpieczętowywać. — Nie omyliłeś się na Pniewskim; jest to godny kompan Suffczyńskiego.⁴⁾ P. p. Gizler i Zawadzki uważani być powinni podług patentów swoich, pisałem dawniej do Rady Najwyższej, by ich podług talentów ich użyła. T. Kosciuszko.

P. S. Donieś mi o nowo ulanych armatach, wiele ich jest i wiele w jakim czasie ludwisarnie przystawić mogą.

17. 5) D. 25 Junii.

Aby broń zepsutą odsyłającą się do Warszawy zreparować kazał i do obozu Naczelnika odsyłał.

18. 6) D. 26 Junii.

Odsyła N. Naczelnik opis mechanizmu, który ma być w modelu zrobiony a potem przez wykomenderowaną komisją wyegzaminowawszy i doświadczenie uczyniwszy (aby) doniósł g. l. Orłowski o skutku.

1) Ręką prawdopodobnie Niemcewicza; por. S. 158.

2) List naddarty. 2¹/₂ wiersza zamazane zupełnie

3) Prawdopodobnie mowa tu o podpułkowniku X reg. pieszego, który 3 czerwca wziął od Mokronoskiego zaświadczenie, „że w dniu 17 i 18 rewolucji warszawskiej wyszedł z regimentem przeciwko nieprzyjacielowi i z tymże dzielił sławę“. Był ranny od kartacza w głowę i otrzymał urlop dla poprawy zdrowia.

4) Por Korzon: *Dzieje wewn.* V 73. A. Wolański: *Wojna pol. ros.* 1792 r II 375 — Jan Suffczyński, generał-major wojsk kor., wystosował z Warszawy 3 maja 1794 następującą notę do Kościuszki: „Gdy najniezwyklejszym dla mnie zdarzeniem oddaliłem się na dni trzy z Bielska, a korpusty w mojej komendzie będące, jako to brygarda Ożarówskiego i regiment piąty fizlierów kor. ruszyli w tym czasie z swych konsystencyi. pomimo zwierzania się chęci ratowania Ojczyzny pod naczelnictwem JWPana, a ja dla niektórych okoliczności komendantom nie mogłem się zwierzyć o równej mojej chęci. lubo... tutaj na dniu 26 kwietnia stanąłem... odłożony zostałem [Mokronoskiego] rezolucją do przybycia i urzędzenia JW-o Pana... Mam honor upraszać o użycie mnie w randze przyzwolonej...“ — Obwiniany od podkomendnych o uleganie Moskwie otrzymał od komendanta Warszawy 3 czerwca pozwolenie udania się do obozu Kościuszki.

5) Summ N ro 8

6) „Summaryusza“ N-ro 9.

19. ¹⁾ Dan w obozie pod Przybyszowem dnia 26 czerwca 1794 roku.

Odebrawszy komunikowane mi usprawiedliwienie Niedźwiedzkiego przez komisją egzaminującą wspólnie z rejestrem zabranych mu przez komendę Grochowskiego rzeczy, wydałem zażalenie, ażeby takowe rzeczy powrócone mu były. Możesz więc zaspokoić Czetyrtyńskiego upewniając go, że wkrótce też rzeczy odzyska.

T. Kosciuszko.

20. ²⁾ D. 27 czerwca.

Zapał przeprawy przez Narew niech do skutku przychodzi. ³⁾ Staranie o żywność i względem przygotowania miasta do obrony.

21. ⁴⁾ Dnia 27. 1794 w lewiczynie. ⁵⁾

Daie Ordynans Generałowi Orłowskiemu aby za rekwizycją Generała Mokranowskiego wysłał mu Armaty potrzebne do jego korpusu. ⁶⁾

T. Kosciuszko.

22. ⁷⁾ 27 czerwca.

Doniesienia różne N. Naczelnika tyjące się jego cofania się.

23. ⁸⁾ Dan w obozie pod Gołkowem 28. czer. 1794.

Generale, oznajmuję ci tym doniesieniem, iż nie mogąc w okolicach tutejszych znaleźć żadnego wygodnego miejsca dla umieszczenia lazaretu ⁹⁾ i chorych, przymuszony jestem posłać ich do Warszawy, chciej zatym obmyślić wcześniej miejsce dla nich. Przyjdą tam także jeńcy pruscy w liczbie 30 usarów i dwóch dońców, z usarami jest oficer porucznik. ¹⁰⁾

T. Kościuszko.

¹⁾ Por. N-ro 10 „Summaryusza“.

²⁾ S. 159.

³⁾ Rozkaz ten zapewne w związku z raportem przesłanym Orłowskiemu od pułk Kwaśniewskiego z pod Ostrołęki 25 czerwca. Zob. A. M. Skalkowski: *Obrona Narwi*.

⁴⁾ Własnoręcznie; por. S. 160.

⁵⁾ Lewiczyn 9 klm. na południe od Grójca.

⁶⁾ Jeszcze 26. VI Orłowski wystosował odpowiednie żądania do Wydziału potrzeb wojennych. — Mokronoski 29 czerwca z pod Błonia odsyłając dzieła uszkodzone upraszał „o proch i papier; gdy w większej części mam ludzi, którzy nigdy nie strzelali i na dniu wczorajszym przy mustrze wielu się ze strachu wyróciło“. Potrzebował „choć jednej 12 f. armaty na osadzenie baterji pryncypalnej“, ale nie śmiał jej się domagać, wiedząc, jak... arsenał już jest ogołocony“.

⁷⁾ S. 161.

⁸⁾ Ręką Niemcewicza; por. S. 162.

⁹⁾ Por. *Akty* I 381—2.

¹⁰⁾ O tych zbiegach *Gaz. W. Warsz.* z 1 lipca 1794 str. 277.

24. *Generał Orłowski.*¹⁾

Dnia 29 Junij.

Generale, odebrałem twoje raporta i, tak mi się zdaje, na każdy odpowiedziałem. Jestem w Gołkowie mil trzy od Warszawy, jutro może się oddalę dla wzięcia dobrej pozycji i abym był pomiędzy Mokronoskim i Zajączkiem, który jest w Warce.²⁾ Przyszlij buty, koszule dla wojska. T. Kosciuszko.

25. *Generałowi letnantowi Orłowskiemu.*³⁾

Dan w obozie pod Pracką Wolą 30 czer. 1794.

Pisałeś do mnie dawniej, Generale, iż przy licznych zatrudnieniach twoich potrzebowałeś zdatnego oficiera do pomocy, posyłam ci Piotrowskiego,⁴⁾ vicebrigadiera; sądzę, że będzie ci pożytecznym w wielu użyciach. Chciej mu powiedzieć, by miejsce, które mu daję, przyjął jak dowód opinii mojej o jego zdałości i talentach.

26.⁵⁾

30 czerwca.

Aby się mieć na ostrożności⁶⁾ i żeby gdzie mostu nieprzyjaciele nie chcieli stawić.

27.⁷⁾ *Orłowskiemu, generałowi leutnantowi.*

Datt. w obozie pod Pracką Wólką 30 czerwca 1794.

Zalecam generałowi leutnantowi Orłowskiemu, aby wyznaczywszy kogo innego do zasiadania w Komisji Porządkowej Warszawskiej na miejscu Molskiego,⁸⁾ porucznika z brygady Madałińskiego, tegoż natychmiast przysłał tu do obozu do pomocy likwidacjom pułkownikowi Dembowskiemu.⁹⁾ T. Kosciuszko.

28.¹⁰⁾

D. 1 lipca.

Odpowiedź N. Naczelnika, że oficerowie patentowani a nie fortragowani płacę odbierają mają. Forsztelacje na końcu każdego miesiąca będą wychodzić do całego wojska; odbierający patent ma być forsztelowany respektive w swoim korpusie. Re-

1) Por. S. 163.

2) Por. *Gaz. w. warsz.* 282.

3) Por. S. 164.

4) Co do jego służby dawniejszej por. Soplica-Wolański: *Wojna polsko-ros. 1792 r. passim*, *Mon. dz. now.* IV 186.

5) S. 165 Oryg. u ks. Wiśniewskiego w Borkowicach [z. radomskiej].

6) „Chciej kazać patroiować koło Wisły aż do Pilicy...” [w oryg.].

7) Por. S. 166.

8) Marcin M., następnie adjutant Dąbrowskiego [por. *Mon. dz. now.* IV 252, 292], znany poeta.9) Ludwik D [Korzo: *Dzieje wewn.* III 412, A. M. Skalkowski: *O karkę legionów* 260 n]

10) „Summaryusza“ N-r 11.

kwizycje o potrzeby N. Naczelnik sam rekwirować będzie. W korpusach milicji jako też i w nowo erygowanych pułkach, dopóki nie będą policzone do linjowego wojska, płacę odbierać podług przyłączonego etatu.

30. 1) Dan w obozie pod Pracką Wolą dnia 1 lipca 1794 r.

Ponieważ dla niedostatku miejsca²⁾ w pałacu Branickich oraz dla lepszego i czystiejszego powietrza w koszarach gwardji pieszej koronnej kilkaset chorych³⁾ jest umieszczonych, zalecam, aby ci wszyscy jedynie pod rządem i dozorem pana Kozłowskiego, doktora tegoż regimentu, sztabsmedyka, zostawali, oraz z tym do pomocy Kastner, regimentu fizyljerów sztabschirurg, a gdy jeszcze większa liczba chorych do tychże koszar sprowadzona będzie, aby jeszcze jeden sztabschirurg, z tych co będą w Warszawie onemu do pomocy był dodany, jako też i potrzebna liczba chirurgów. Zaleci gen. leutn. Orłowski sztabschirurgowi Kozłowskiemu, aby o urzędzeniu medycyny dla tychże chorych natychmiast z komisariatu oraz z panem Beklerem i Wasilewskim, doktorami, ułożył się, a wydział potrzeb wojskowych do tego będzie pomocnym, jeżeli tego będzie potrzeba. Dla lepszego porządku, aby jeden sztabsoficer i dwóch subalternów do organizacji tegoż lazaretu raz na zawsze dodani byli,⁴⁾ których powinnością będzie mieć dozór o straży potrzebny, o wikcie, o słomie, świetle, drwach i tym podobnych rzeczach. — Na potrzeby extraordinaryjne i nie przewidziane a przy szpitalach wielkich konieczne potrzebnych, wyznaczy generał leutnant Orłowski kilkaset złotych salvo calculo. — Wikt dla chorych z traktamentu żołnierskiego ma być opłacany.

L. S. T. Kosciuszko.

29. *Etattymczasowejpłacydla oficerów od milicji pieszej wdzkiej.*⁵⁾

Dat. w obozie pod Pracką Wolą 1 lipca 1794.

Pułkownik	złt. 5000 rocznie.	Bez auditora milicja obejść
Podpułkownik	4000	się może. Wszyscy kapitani
Major	3000	równo płatni, gdyż żaden w mi-
Kapitan	2000	licji kapitan nie będzie mieć
Porucznik	1200	swojej kompanji.

1) Por. S. 13 p. t. Rozkazy tyżące się lazaretów.

2) Akty I 417.

3) D-r Kozłowski 2 lipca żądał, „aby dla chorych już sprowadzonych wydane było sienników pięćset i tyleż poszewek na poduszki słomiane, oraz i koców w teżyż liczbie, które się znajdują w magazynie na Szolcu“.

4) Po majorze Dembickim 1 lipca odebrał komendę nad lazaretem podp. J. Piotrowicz.

5) Ręką Fiszera; por. S. 12.

Podporucznik złt. 1080 rocznie. Unteroficerowie, felczer i
Chorąży 1000 gemejni tak będą płatni jak w
Adjutant 1200 regimentach linjowych.
Kwaternistrz 1500 Do 2-ch bataljonów każdy

po 4 kompanje należy 1 pułkownik i podpułkownik, 2 majorów,
6 kapitanów, 8 poruczników, 8 podporuczników, 8 chorążych,
2 adjutantów, 1 kwaternistrz, 1 kapelan.

Do 1 batal. 1 pułkownik, 1 podpułk., 1 major, 3 kapitanów,
4 poruczników, 4 podpor., 4 chorążych, 1 adjutant, 1 bataljons-
chirurg i 4 chirurgów.

Do 1 kompanji 1 kapitan, 1 porucznik, 1 podpor., 1 cho-
rąży, 1 feldfelbel lub sierżant, 1 furjer, 8 kapralów, 2 doboszów,
157 gemejnow.

W drugiej kompanji od prawego skrzydła w każdym ba-
talionie 1 kapitana brakować będzie.

Etat co do płacy i głów dla milicji pułków i szwadronów
konných wdzkich taki sam przeznaczam, jak dla pułków prze-
dniej straży wojska linjowego. T. Kosciuszko.

31.¹⁾ Datt. w obozie pod Pracką Wólką 3 lipca 1794.

Dowiadując się, że pomimo dawniejszego zalecenia na
pocztach różne się dzieją bezprawia w niepłaceniu koni pocz-
tarskich przez kurjerów, posyłam powtórne obwieszczenie, które
g. l. Orłowski każe wydrukować i po wszystkich pocztamtach
Rzeczypospolitej rozesłać. Kosciuszko.

32.²⁾ Dan w obozie pod Pracką Wólką 3 lipca 1794.

Zalecam generałowi leutnantowi Orłowskiemu, aby wyko-
menderował komisję, która wyegzaminuje zarzuty i oskarżenia
przeciw obywatelowi Borysławskiemu,³⁾ kapitanowi gwardji kor.,
jakoby ten w czasie wydobycia się Warszawy z ucisku moskiew-
skiego powinności swojej zadosyć nie czynił. Komisja przyszle
mi rozstrząśnienie i decyzje swoje, czyli pomienionego majora
usprawiedliwionym czyli też winnym znajdzie. T. Kosciuszko.

33.⁴⁾ d. 3 lipca 1794 w obozie pod Pracką Wólką.

Mój Generale! Dowiaduję się z listu rotmistrza Wieliczka,⁵⁾
iż nie pozwalasz ludziom mającym ochotę wynieść w pole wy-

¹⁾ Na akcie N-o 18, ale odpowiada on 14-mu „Summar.”.

²⁾ Ręką Niemcewicza; por. S. 15.

³⁾ Jerzy B — Jeszcze 6 maja Mokronoski zatwierdził był wyrok ko-
misji do rozpatrzenia winy sztabs i oberoficerów regimentu gwardji p. kor.,
mocą którego prócz Borysławskiego za usunięcie się od walki w czasie
powstania stolicy skasowani zostali pułkownik Hiż, podpułk. Stettner, major
Heckel, kap. Fryderycy i sztabkap Hiżdeff, poruczn. Kaulbersz i Borowski.

⁴⁾ Ostatnie zdanie własnoręcznie; por. S. 17.

⁵⁾ Wieliczki [Summ.].

prowadzać z Warszawy. Zdaje mi się, że nie trzeba im tamować chęci służenia Ojczyźnie w polu, gdzie w tym czasie mogą być bardziej użyteczni jak w Warszawie. to jest tych pozwól którzy są bez sposobu hultaiw, przez których zamieszanie stac się by mogło drugie w Warszawie i pokasz im mieysca do za-werbowania Dnia 3. Julij
T Kosciuszko.

34. ¹⁾

3 lipca.

Powtórne zalecenie względem koni pocztarskich, aby te bezpłatnie nie były brane, obwieszczenie w kopji przyłączone ma być rozdrukowane i po wszystkich pocztamtach Rzpltej roz-słane.

[35. ²⁾

Dan w obozie pod Pracką Wólką 3 lipca 1794.

Zalecam generałowi leutnantowi Orłowskiemu, aby komisją wykomenderował na rozpoznanie krzywdy uczynionej Krajewskiemu, porucznikowi, przez pułkownika Sokolnickiego w odda-
leniu go od służby, która to komisja rozpoznawszy rzecz całą da swoją decyzją, a pułkownik Sokolnicki złoży inkwizycje już wyprowadzone i całe to dzieło przysze mi gen. leutn. Orłowski do aprobaty.
T. Kosciuszko. L. S.

36. *Rezolucja gen. Orłowskiemu na raport pod dniem 18 czerwca.* ³⁾

Dan w obozie pod Pracką Wólką 3 m-ca lipca 1794 r.

Na zapytanie g. l. Orłowskiego względem Gisslera jak ma być uważany, odpowiadam, że gdy odemnie jest na generała ma-jora patentowanym, ma i płacę stopniowi temu właściwą od-bierać.
L. S. T. Kosciuszko.

37. ⁴⁾

Dan w obozie pod Pracką Wolą 4 lipca 1794.

Odpowiadam na zapytania listu twego. Jeżeli Bakałowicz ⁵⁾ jest już umieszczonym w wojsku, przyszlj mi go, jeżeli zaś nie, wybierz innych kilku zdatnych inżynierów i przysyłał do obozu mego. — Jenerałowie patentowani niech odbierają pensję puł-kownikowską, ale niech pracują. Wypłaciwszy Czyżowi przysyłał go tutaj, jeśli w Warszawie nie jest ci potrzebnym. ⁶⁾ Piotrow-

¹⁾ „Summaryusza“ n-r 18.²⁾ Por. S. 19.³⁾ Por. S. 20.⁴⁾ Ręką Niemcewicza; por. S. 20/2.⁵⁾ Korzon: *Dzieje wojen* III 179, 217, *Dzieje wewn.* V 37—8, 76. A. Wolański II 298, 319. *Bellona* II [1919] Bol. Olszewicz: *Kartografia pol. wojskowa.*⁶⁾ Jan Czyż pułkownikiem w bataljonie liniowym municypalnym mia-nowany 18 maja.

skiemu zapłać z kasy, a korpusowi w skarbie niech detrunkowanym będzie. Mirosławskiemu i Latkowskiemu, adiutantom twoim, wyznacz pensje stosownie do ich rang i oszczędności skarbu. — Jeśli są jakie fortragi jeszcze nieekspedjowane, poszłę ci one przez pierwszą okazję. Są fortragi dla oficerów gwardji zatrzymane dla sprzeczek między oficerami. Dziś przyszłe fortragi dla indygnierów, pontonierów, pionierów, do regimentu 15. jak najrychlej będą ekspedjowane. — P. S. Oficerowie, którzy znajdują się po nowych korpusach później fortragoowani i nad liczbę potrzebną do mocy korpusów będący czekać mają płacy, póki korpusa ich zwiększone nie będą i oni w komplet nie wnijdą.

T. Kosciuszko.

38. *Orłowskiemu, gen. l. komenderującemu.*¹⁾

Dan w obozie pod Pracką Wólką d. 4 lipca 1794 r.

Zalecam gen. lieutn. Orłowskiemu, aby mi przysłał listę aresztowanych za nieczynność w czasie Rewolucji oficerów.²⁾

T. Kosciuszko.

39.³⁾

D. 4. Julii.

N. Naczelnik przysyła majora⁴⁾ Konarskiego, który ma być plasowany w pułku Kilińskiego.

¹⁾ Por. S. 167.

²⁾ Ci 21 lipca. „gdy zasłyszeli, iż N. Nacz. nakazał powtórnie komisją dla rozpoznania przewinień im zadanych“ upraszali Orłowskiego „o przyspieszenie i ukończenie teiże okoliczności“ tak dla już 3 miesiące trwającego aresztu. braku gaży, lecz najwięcej czułości wrodzonej do pełnienia powołańa swego“. Z podpisanych na tem podaniu [według zestawienia sporządzonego w połowie maja przez komisją „wykomenderowaną do tego dzieła“ pod przewodnictwem kapitana gw. p. kor. Karola Trzczińskiego] do tych, którzy „nie wstąpili“, należeli: pułkownik Jan August Hiż, podpułkownik Jan Wilhelm Stettner, major Henryk Hekel, kapitan Jan Fryderycy i Jerzy Borysławski, sztabowy kapitan Kazimierz Hiżteff, porucznicy Frytrych Jażgarek Kaulbersz i Adam Borowski. Do chorych „od lat trzech“ zaliczony był pułkownik Ernst G. Keyserling. Wszyscy ci z gwardji pieszej koronnej. Nadto podpisał się major Felician Starczewski, „lubo bez oskarżenia, winy i aresztu, przestawiony atoli do innego korpusu“. Przy jego nazwisku komisja pomieniła na napisala „odług raportu na dzień 16 kwietnia wygotowanego urlopowanu do 20 kwietnia 94 roku do województwa sieradzkiego“. — Na „liście sztabu i oberoficerów aresztowanych z rozkazu JW. Kościuszki... 2 mai“ wygotowanej przez Hadziewiczza, majora i adiutanta, brak Hekla a znajdują się nadto Mayerhefer, kapitan, i Romianowski, porucznik. W wykazie podanym przez Trzczińskiego 2 maja wśród „nie-wyszłych w dzień insurekcji 17 kwietnia“ wymienieni są Majerhöffer i podpor. Romianowski, a nadto kapitan Maszkowski.

³⁾ „Summaryusza“ N-ro 20/3.

⁴⁾ „Podpułkownika Graffa“ według Kilińskiego [Pam XVIII w. I 282].

40. *Generał lieutenant. Orłowski.*¹⁾

Dnia 5 Julij.

Orłosiu

Posyłam ci Piotrowskiego²⁾ w Łancuszkach odac go każ do Sądu kryminalnego³⁾ i odeszli nazad kommande. T. Kosciuszko furaz każ im dac gdy przyido dla koni

41.⁴⁾ Dat. w obozie pod Pracką Wólką d. 5 lipca 1794 roku.

Major Zborowski,⁵⁾ komenderujący pułkiem 4-tym, prosił mnie, żeby na miejsce 40 ludzi umundurowanych od tegoż pułku w Warszawie stojących mógł 40 nieumundurowanych od tego pułku tamże posłać, jeżeli to przeto być może, chciej mnie uwiadomić, a dopiero na tę zamianę pozwolę. T. Kosciuszko.

42.⁶⁾

5 lipca.

List Naczelnika, że Czetwertyńskiego⁷⁾ interes należy do Zajączka. Zawadzki⁸⁾ ma talenta, ale nie na inżyniera, więc

1) Własnoręcznie; por. S. 163.

2) „od pułku Morawskiego“ według. Summ.

3) Józef Piotrowski brał udział w wieszaniach 28 czerwca [Akty I. XXXVI, Tokarz: *Warszawa* 199]. W początkach insurekcji był uwięziony; Orłowski 19 czerwca „rekwirował Deputacją Dozorczą“, aby go „uwolnić z prochowni“, a następnie robił starania o ujęcie zwracając się do Mokronoskiego, który odpowiadał z pod Błonia 1 lipca: „Na Piotrowskiego będę miał oko, gdy tu przymaszeruje, jako i Grochowskiego“, a nazajutrz: „Piotrowskiego tu niemasz“. Skazany na karę śmierci szubieniczną dekretem z 24 lipca. — „Dobrowolne wyznanie sztabu i oberofficerów rossyjskich, Malorossyanów i rodowitych Polaków do służby polskiej wniść sobie życzących przez Antoniego Zabłockiego i Antoniego Zaderę wyprowadzone“. [20. V 1794] zawiera następujące dane o wykolejńcu tego nazwiska: „Choraży Piotrowski, Polak, Litwin, wieku lat 28, syn podpułkownika, zostawał w wojsku polskim czas niemaly, dosługiwał się z soldata, wachmistrzem będąc kilkorakie dał dowody heroicnych zaslug w kampanji ostatniej, za co awansował na chorazego. był nagrodzony na ekwipowanie się 200 czw złt. od JP. Judyckiego, miał metal zaslugi wojennej, ku koncowi okryty bliznami dostal się był w niewole moskiewską. Po zakordonowaniu krajow polskich wymknął się z kordonu i do kraju swego powrócił. Tera: nastatek zubożony chciał był szukać miejsca w Warszawie lub też w służbie moskiewskiej i w podróży swojej do Warszawy wraz z pasaryerami moskiewskimi zabrany do oresztu cierpi niewypowiedzianie...“

4) Sum. 23.

5) Stan jego służby *Mon. dz. now.* IV 306—7. On pierwszy złączył się z Madalińskim u wstępu insurekcji.

6) „Summaryusza“ n-r 24. Oryg. u ks. Wiśniewskiego zaczyna się od słów. „Mokronoski albo Dombrowski powinienby zasłonić, a jeżeli ci potrzeba bardzo, możesz ściągnąć połowę posterunków od Warszawy ku Pilycy... Sokolnicki bałamut wielki odurzy ci głowę“

7) „tak jest rzecz zawikłana, że nie wiem, co robić, jednakże...“

8) Stanisław Z., podpułkownik inż. [por. *Mon. dz. n.* IV 320]. „Że do mnie pisano, iż nie był czynnym podczas rewolucji, rekomendowałem go Radzie...“

miejsce mu się obmyśli w komisoriacie. Na oficerów oskarżonych wykomenderuj komisją, trzeba sprawiedliwości dla nich.¹⁾

43.²⁾

6 lipca.

Fiszer, adjutant, imieniem Naczelnika prosi o przysłanie regulaminu służby obozowej i garnizonowej³⁾ egzemplarzy sztuk 50, niemniej książkę pod tytułem: Instrukcja króla pruskiego dla swoich generałów czyli oficerów.⁴⁾

44. *Orłowskiemu, gen. leutn. komenderującemu.*⁵⁾

d. 6 Julij 1794 z obozu pod Pracką Wolą.

Mój Generale! Chcąc regiment piąty, dawniej tak porządny⁶⁾ a teraz zupełnie prawie zaniedbany, do dawnego przyprowadzić stanu, a nie widząc innej przeszkody nad te, że podpułkownik Kijeński jego jest komendantem, dla czego wielu już oficerów do innych korpusów przeniesło się, a pozostali w dalszym czasie toż samoby uczynili, umyśliłem podpułkownikowi Kijeńskiemu dać patent wraz z abszytem pułkownikowskim, zostawując go dla strawionych lat w służbie Rzepltej i familji jego

1) Na końcu: „Bakałowicz niechże już przyjedzie, ale czy nie jest on Moskal .. Jeżeli masz haubice, dwie mnie jeszcze przyszlj...”

2) „Summ-ryusza” n-r 26. Z tegoż dnia n-r 21: Przepis wiele koni Ichn. generałom, sztabsoficierom i oficerom w obozie, jest pozwolono [r. ką Fiszera z podpisem Kościuszki, pod Pracką Wólką]. W kawalerji: Generał leutnant koni powozkowych i jezdnych 18, generał major 14, brygadjer 14, pułkownik przedniej straży 10, wicebrygadjer 10, podpułkownik 8, major 8, rotmistrz przedniej straży i porucznik kawalerji narodowej 6, podporucznik chorąży k. n. tudzież porucznik i chorąży p. s. koni jezdnych 3, auditor koni powozkowych i jezdnych 3, kapelan 2, kwatermistrz 3, adjutant koni jezdnych 3. W piechocie: Pułkownik koni powozkowych i jezdnych 8, podpułkownik i major 7, kapitan 4, subaltern konia jeźdnego 1, adjutant koni jezdnych 2, kwatermistrz koni jezdnych i powozkowych 3, auditor 3, kapelan 2, sztabschirurg w kawalerji i piechocie 4. Oprócz tego w kawalerji, zaczawszy od podporucznika, w przedniej straży i piechocie od porucznika aż do chorążego i adjutanta inclusive na 3 oficerów pozwolona jest 1 bryczka parokonna. Co do adjutantów generalskich, nie wolno ich mieć więcej generałom leutnantom i generałom majorom, jak regulamen pozwala, to jest: g. leutnant jednego kapitana, generał major jednego subalternu mieć może; którym podług powyższego przepisu dla kapitanów i adjutantów konie są pozwolone. N. B. Konie powozkowe na zielonym furaziu być mają.

3) Ogłoszony drukiem w r. 1790 [Warsz. Pijar.].

4) „Instrukcja w sztuce wojennej od Króla JMci. Pruskiego dana generałom swoim, z niemieckiego na polski język przełożona i opublikowana w Warszawie“ jeszcze w r. 1772 staraniem korpusu kadetów [Korzon: *Dzieje wojen* II z 16] „z przyłączeniem 13-tu planów“, zapewne identyczna z *Instruction militaire du Roi de Prusse pour ses généraux, traduite de l'allemand par Mr. Fraesch* [Av. 13 planches... Francfort et Leipsic, 1761].

5) Sum N-ro 25.

6) Kościuszko pamiętał o odznaczeniu się tego pułku pod Dubienką [Mon. dz. now. IV 301]. Zob. A. Wolański *passim*.

do śmierci przy gaży pułkownikowskiej, którą w połowie skarb Rzepltej opłacać będzie, a druga połowa z gaż wszystkich Ichmość oficerów ma być abcugowana. Chciej przeto, kochany Generale, przełożyć to podpułkownikowi Kijeńskiemu i razem mu oświadczyć, że, jeżeli tę propozycją przyjmie, pozwolę mu jeden szwadron kawalerji lub bataljon strzelców zwerbować, którego byłby komendantem. Podobnie majorowi Fontannie,¹⁾ że przywiązany jest do mocnych trunków, chciałbym posłać abszyt podpułkownikowski, zostawując go do śmierci przy gaży majorowskiej w tym samym co do opłacenia onej jak i podpułkownika Kijeńskiego sposobie. Tak tych dwóch pozbywszy się rozkazałbym najstarszemu kapitanowi podać mi fortrag na wakujące miejsca, a regiment w jedno miejsce złączony przyszedłby do porządku. Chciej więc, kochany Generale, zatrudnić się tem, aby rzecz tę jak najprędzej ukończyć. T. Kosciuszko.

45. *Generał Orłowski.*²⁾

d. 7 lipca 1794 roku z obozu pod Pracką Wólką.

Obawiając się, aby, jak zwyczaj jest u nas, z lada czego alarmować i trwożyć poblizsze wsie i miasta, i w Warszawie bajek jakich przez uciekających tchórzów nie rozsiane, oznajmuję Ci, Generale, iż, gdy nieprzyjaciel może nas wkrótce atakować zechce, w gotowości jesteśmy przyjęcia go lub też maszerowania podług okoliczności na insze stanowisko. Tym końcem odesłałem komisorjat i bagaże do Służewa. Ty zaś, Generale, nie przypuszczaj do Warszawy fałszywych posłańców i nikogo nie każ wpuszczać z obozu mego bez urlopu lub ordynansu na piśmie.³⁾ Prusacy atakują Mokranowskiego teraz odebrałem wiadomość od niego. T. Kosciuszko.

46.⁴⁾ Dan w obozie pod Pracką Wolą 7 lipca 1794.

Komisja z rozeznaniem sprawy Borysławskiego nie może się wlec długo, można więc na ukończenie jej czekać i potem względem niego razem decydować jak i względem drugich.

Był u mnie generał Gizler przełożywszy, że tak dawno będąc przy rejmentcie chce i dziś bez pensji nawet zostać się jego komendantem. Zezwoliłem na to.

¹⁾ *Mon. dz. now.* IV 301, A. Wolański passim.

²⁾ Sum. N-o 27, zakonczenie aut. Zrazu Kosciuszko zaadresował do Mokranowskiego.

³⁾ Jeszcze 30 czerwca Zajączek z pod Warki, z żalem donosił Orłowskiemu, „iż niektórzy z oficerów nie mogąc zyskać niepotrzebnie żądanego urlopu. sami go sobie dali. Żądał ich aresztowania i sądenia, „aby drugich wstrzymać od tej niesubordynacji, tożsame i bardziej jeszcze musi być z towarystwem z któremi już głowę przychodzi tracić“

⁴⁾ Sum. N-r 22. Ręką zapewne Niemciwicza, tylko zakorczenie aut.

Słusznie, aby wysłużony oficer Folino nie był bez wsparcia, pensją inwalidowską 1750 złt. każ mu z kasy wojskowej zapłacić.

Dziwno mi, że Kiliński¹⁾ tak opacznie rozkazy moje tłumaczy, a co gorsza cytuje to, czego ja mu nigdy nie powiedziałem: ma on rozkaz werbować tylko ludzi luźnych, nieosiadłych i bez sposobu do życia, z tych może aż nadto łatwo pułk swój ukompletować, niech się więc nie waży zakłócać spokojności miasta przez branie gwałtem posesjonatów, ludzi będących na usługach lub bawiących się rzemiosłem. Fałszem jest także, żebym ja jemu jednemu miał tylko dawać wolność werbowania w Warszawie. Powiedz mu, Generale, żeby pamiętał, że jest żołnierzem, że powinnością żołnierza i oficera jest bronić spokojności publicznej i być posłusznym zwierzchnym swoim.

Sprawa Zawadzkiego niech wraz z drugimi rozpoznaną będzie przez komisję, chęć sprawiedliwości dla wszystkich, sam mimo najpozorniejszych win decydować nie chcę.

Notę chor. Karskiego odsyłam do brigadiera Ożarowskiego, w którego on znajdował się brigadzie; rad będę, jeśli tak dobre mu oficerowi awans znaleźć będzie można.

Publikuy Generale tym moim rozkazem żeby Kilinski i inni Niewerbowali na usługach zostających ludzi, ale tych którzy są bez sposobu, bez usług, bez rzemiosła.²⁾ T. Kosciuszko.

47. *Generał Orłowski.*³⁾

Generał Orłowski wyda Patent Hebdowskiemu⁴⁾ iezeli w kommissyą nie wchodzi. Co do Zawadzkiego Podpułkownika

¹⁾ Por. Pam. XVIII w. I 281—2.

²⁾ Jeszcze 6 lipca Zakrzewski „wydał dyspozycje do wójtów, iżby ludziom aktualną służbą, rzemiosłem, pewnym sposobem do życia lub handlem zajętych tylko wydawane były zaświadczenia od werbunku uwalniające. gdy bowiem nie tajny jest... , ile dotąd cierpiał obywatel przez oderwanie od niego sługi werbunkiem tak niepodobnym“. Natomiast 7 lipca „Prezydent miasta wolnego Warszawy, troskliwy o spokojność obywateli warszawskich, przypomina Szanownemu Komendantowi, iż gdy połów ludzi luźnych bądź do sobotniej akcji [28. VI] przykładających się bądź próżnych przerywanym na moment został, a tak inne cyrkuly, jako też i te które konstrypcją tych ludzi zrobiły, dotąd nie skutecznily realnego polowu, z miarem więc jest, żeby dzisiejszej nocy powtórzony werbunek został“

³⁾ Aut. D tę można określić na 7 lipca z sygnatury: ad N. 22 [tak w „Summariusz“]

⁴⁾ Jego stan służby *Mon. dz. n.* IV 312. Rada wojenna zaleciła go 18 maja gwardji pieszej na pułkownika. Z powodu opozycji niektórych oficerów sprawa zalegała, dlatego 8 lipca pisał Sierakowski do Orłowskiego z pod Zbuczyna: „Major Kosmowski wczoraj z Warszawy przybyły uczynił mi wiadomość, że patent pułkownika Hebdowskiego jest jeszcze do odbycia się komisji wstrzymany. W tym przypadku dla tego sztabs-officera zbyt tkiwym, obowiązany się czuję oświadczyć, że on mimo woli i najmniejszego starania od oficerów reg. g.w. . . na pułkownika wybrany, od regimentu fortragowany, przez N. N. patentowany i podług jego ordy-

już rzecz zakńczyć potrzeba, wszyscy oficerowie zazalenia czynią i nie chcą służyć z nim. Niech już Meler¹⁾ weźmie komende, Zawadzki zaś pójdzie do kommissariotu z rango wyższą a z gazo jako teraz ma adieu
T. Kosciuszko.

48.²⁾

8 Julii.

Donosi Naczelnik, że będzie atakowany Zajączek,³⁾ a zatem każe mieć się na ostrożności.

49.⁴⁾ *Orłowskiemu, generał leutnantowi.*

1794 dnia 8 lipca z obozu pod Służewcem.

Mam rozkaz Najwyższego Naczelnika napisać do W Pana Dobr., abyś co tydzień do obozu mego przysyłał 50 egzemplarzy pisma pod tytułem: Dzieło peryodyczne taktyki z supplementem do niej i tablicami sztychowanymi wydawane co tydzień po 1 numerze przez Józefa Łęskiego, kapitana w korpusie kadetów.⁵⁾ S. Fiszer, major.

nansu pułkownikiem gw w wojsku publikowany, obowiązkiem szarży i stopnia od daty forsztelacji zedosyć w polu czyni. Oficerowie, którzy do N. N. notę podali, przywołani d g. l. Mokronoskiego publicznie wyznali, że ta nota bynajmniej do niego zamierzoną nie była. Nowa zaś tym niesłałość... karałaby surowo a nie innie i obciążałaby honor i sławę słusznego tego i ze wszch miar zdolnego sztabsoficera...“

¹⁾ Inżynier Mehler z artylerji kor. jest wspomniany w Korzona *Dziejach wewn.* II 70 i V 9. Wójcicki w *Cmentarzu Pow.* [III—XXVI] mówi o Möllerze, podporuczniku-inżynierze, który kierował robotami na Pradze.

²⁾ „Summaryusza“ n-r 28.

³⁾ *Pam. XVIII w.* II 149.

⁴⁾ Por. N-r 29 „Summaryusza“.

⁵⁾ W numerze 12 m *Gazety Wolney Warszawskiej* pod datą 3 czerwca 1794 ukazało się „Doniesienie o wydawoć się mającym dziele Taktiki“. Zapowiedziano 4 jego części: I o broni, II taktyka piechoty, III taktyka jazdy, IV o wzięciu flanki, jej zakryciu, o rejteradzie i przejściu przez ciałniny. Wychodzić miało „co tydzień... po arkuszy dwa z jedną tablicą sztychowaną“. Według oświadczenia Łęskiego: „nie polegając na własnym zdaniu komnikowanym“ chciał mieć „manuskrypt znającym się i doświadczonym oficyerom“. Zresztą podawać zamierzał „wybór tylko zdań i przepisów osiwiiałych pod orężem wojskowych“. Upraszał też oficerów „kampanią teraz odprawiających, aby wszelkie doświadczenia, wiadomości nowe lub teraz pozytywne, tyczące się wojskowości wszelkiego rodzaju doniesienia ważne, opisanie bitw stoczonych z przyłączeniem jeżeli być może rysunku etc — przysyłać raczyli“. Te spostrzeżenia bieżące miały mieścić się w dodatkach. 24 czerwca Łęski „skutecznie od zostających przy styrze Rządu zachęcony“ doniósł w numerze 18-m *Gazety W. W.* „że przyspiesza termin pierwszego Dzieła Taktiki wydania“. Były już do odebrania dwa początkowe arkusze z planem bitwy pod Łowosicami w wojnie Siedmioletniej stoczonyj i z portretem N Naczelnika. Zastrzegł się jednak autor, że za regularność wydawnictwa „zaręczać nie może, gdyż każdej chwili jest na zawołanie i gotowym do poniesienia życia na ofiarę ojczyzny“. Jakoż wkrótce dostał się do niewoli pruskiej w drodze do kwatery Kościuszki. Por. Wójcickiego *Cmentarz Powązkowski* II 216 i *Pamiętnik warszawski* 1810 I 369 i nast. *Korresp. nar. i zagr.* N. 58.

50. *Generał Orłowski.*¹⁾

Dnia 8 Julij.

Wyszli Generale natychmiast za Pragę co mozesz, ja ci dzis przyszle Batalion, jak skoro ludzie ziedzą, ale wyszli z armatami.
T. Kosciuszko.

51.²⁾ Dan w obozie pod Służewcem dnia 8 lipca 1794.

Zalecam tym ordynansem generałowi lieutenantowi Orłowskiemu, aby speciem facti zbiegłych oficerów³⁾ do wojska pruskiego w raporcie Komarnickiego, podpułkownika,⁴⁾ tu przyłączonym⁵⁾ wymienionych, podać sobie kazał, krigsrecht wykomenderował i mnie do aprobaty odesłał. Broń dla regimentu 3-go pieszege podług przyłączonego tu żądania, jeżeli dotąd w arsenałe znajduje się, wyda.
T. Kosciuszko.

52. *Generał Orłowski.*⁶⁾

Dnia 8. Julij.

Jezeli potrzeba do zmocnienia na prage posłać Batalion, poszli a ia ci przyszle ieden z obozu mego, potrzeba zasłonic Pragę a bardziej przed Pragę.
T. Kosciuszko.⁷⁾

53.⁸⁾ Dan w obozie pod Służewcem 8 lipca 1794.

Podług życzeń twoich posyłam ci, Generale, ordynans dla Kilińskiego, którego tu najprędzej przystawiaj, wraz z jego komendą. Jestem tak blisko, że wszelkie niespokojności w Warszawę ustać powinny.⁹⁾
T. Kosciuszko.

Niemasz nic, niech się nie trwożą, ia umyślnie wzięłem te pozycyą dla przypadku iesliby forsowali Mokranowskiego, abym był między miastem a nim, donaszay mnie z tamtej strony Miasta iako i od Pragi.

1) Sum N-o 30, aut.

2) N. 30/2 „Summaryusza“.

3) Pułkownika Rottenburga i majora Bubny, którzy 1 lipca udali się we wsi Krupinie nad brzeg Narwi i nie powrócili.

4) Regimentu XVII, por. Korzon: *Dzieje wewn.* VI 193

5) W aktach jest tylko raport datowany pod Gurą 4 lipca. Według niego zbiegłym towarzyszył pułkownik Woyna. Okoliczności przejścia nie zostały wyświetlone mimo śledztwa na miejscu. Hr. Bubna z tamtej strony Narwi pisał, aby jego konie z bryczką odesłać siostrze, księżnej Sułkowskiej. W kasie pułkowej stwierdzono brak 3050 złt. Zob. A. M. Skałkowski: *Obrona Narwi*.

6) N-o 31, aut.

7) Na ten czas przypada demonstracja gen Schönfeldt'a przejścia Narwi [Treskow: *Beitrag...* 115, zob A. M. Skałkowski: *Obrona Narwi*].

8) Summ N. 32, w II części aut.

9) Co do łatwości zajęcia stolicy por. A. Treskow: *Beitrag zur Geschichte des Poln. Revolutions-Krieges* [Gdańsk 1836] 119, 142. W obozie pruskim spodziewano się w tym czasie, że Kosciuszko zamiast bronić Warszawę przerzuci się na prawy brzeg Wisły i na Litwę [ibidem 102, 113]. Takie podejrzenia rodziły się nawet w umyśle Stanisława Augusta [*Przeгляд hist.* XII 243].

54. *Generał Orłowski.*¹⁾ Dnia 8 Julij o godzinie 9- wieczor.
Orłowski, jeżeli możesz, daj mnie Pułk²⁾ z Kaminskim³⁾
a Jazwinski⁴⁾ niech się jeszcze zostanie, jeżeli ci potrzeba, i uży-
iesz go nawet do powinności, jakiej Chcesz. Chciałbym jego dziś
mieć w Obozie w nocy, byway zdrow a oznajmyć każdą rzecz
prętko.
T. Kosciuszko.

55. *Generał Orłowski.*⁵⁾ o godzinie 10 wieczor.⁶⁾
Zwruc, Generale, Pana Cichockiego, aby z całą siłą swoją
i komendą przyszedł pod pragę, gdyż, jak mnie wyrażasz, że
jest mocna kolumna, która idzie do Pragi, potrzeba koniecznie
zwrot robić kommand drugich, aby jedne w tył, drugie naprzód
były nasze, a tak nieprzyjaciel będzie we dwóch ogniach, wy-
szli natychmiast kuryera i niech Cichocki forsownym marszem
idzie ku pradze.
T. Kosciuszko.

56.⁷⁾ Dnia 9 Julij.
Orłowski kochany, Kiliński mnie durzy głowę, daj mu co
kolwiek broni, ile możesz, starej, ale to,⁸⁾ co przysłałem do re-
peracyi, niech będzie odesłana choć po trosie, i co kolwiek mu
grzeczność⁹⁾ okaż, jak i pomoc niezbyt wielką; zaleciłem mu,
aby gwałtem nie brał ludzi osiadłych, służebnych. byway zdrow
T. Kosciuszko.

57.¹⁰⁾ 9 lipca.
Czyli wysłany kurjer do Cichockiego?

¹⁾ Summ. N. 36, aut.

²⁾ V przedniej straży w kor. [Mon. dz. now. IV 308–9, Korzon: *Dzieje wewn.* II 111, 261].

³⁾ Ignacy Kamiński. Jego stan służby Mon. dz. now. IV 308. Por. także Korzona *Dzieje wewn.* VI 109, 129

⁴⁾ Piotr Jaźwiński z II brygady kaw. nac. dywizji małopolskiej, por. Mon. dz. now. IV 304 i Korzona *Dzieje wewn.* VI 116, 166, 188.

⁵⁾ Aut., tylko przecinki dodano; w Sum. n-r 38.

⁶⁾ Prawdopodobnie 8 lipca, w związku z wiadomościami o przeprawieniu się Prusaków pod Zakroczymiem i Modlinem rankiem tego dnia [Treskow 116]. W tym dniu przez pismo Alojzego Sulistrowskiego, prezydującego, „Rada Narodowa zebrana na konferencją extraordinaryną w domu obywatela X. Kołłątaja, radcy wydziału skarbowego, zanośi rekwizycją do obywatela Orłowskiego... o uwiadomienie, czyli i w którym miejscu przeszli Prusacy Narew, czy jest Warszawa dostatecznie zabezpieczoną? jakie w tej mierze generał Orłowski ma wiadomości...“.

⁷⁾ Aut., dodano przecinki, w Sum n-r. 34.

⁸⁾ Zrazu było: tey.

⁹⁾ Zrazu było: grzecznie.

¹⁰⁾ Z „Summaryusza“ 33. U ks Wiśniewskiego jest kartka z datą 9 Julii o godz. 8-ej z rana obszerniejszej treści: „... poszlij jeszcze drugiego do dowiedzenia się o tej prawdzie, jeżeli jest tyle Prusaków, jak powiadasz, potrzeba zaradzenia i chybabym stąd posłał albo sam przyjechał

58. *Generał lieutenant Orłowski.*¹⁾

Dat. w obozie pod Raszynem 9 lipca 1794.

Zalecam g. l. Orłowskiemu, ażeby mi niezwłocznie przysłał tysiąc ładunków ślepych, jeżeli są w arsenale albo papieru na też ładunki, jeżeli gotowych niema. T. Kosciuszko.

Tysiąc ładunków ślepych.

59. *Odpowiedź Orłowskiemu,*²⁾ *generałowi-lieutn., na raport pod datą 9 lipca 1794 r.*

Dan w obozie pod Raszynem dnia 9 lipca 1794 roku o godzinie w pół do 12-tej w nocy.

Cichockiego wypadu koniecznie zostawić na dawnym stanowisku, gdyż, gdybyś go pod Pragę stamtąd ściągnął, straciliby ochotę do dalszego posunięcia się ci, co w Prusy wkroczyli. — O Warszawę nie masz przyczyny być tak troskliwym, wszak dośyć blisko jej jestem. Co do piechoty, tej Ci posyłać nie mogę, bo ją tu sam teraz potrzebuję. — Wiadomości, które mogą być publiczne, trzeba, żebyś komunikował Radzie. Broni, o której mi w swym liście wspominasz, dotąd nie odebrałem. Przysyłaj mi jej jak najwięcej; dobrzeby było, żeby u Zakrzewskiego wymienić można broń kalibrową za karabinki małe lub starą broń; która się w arsenale może znajduje. Gdyby można u tych, co po kilka sztuk broni mają, nabyć za pieniądze, bardzoby dobrze było i pieniędzy żałować nie trzeba. — Oficerów, którzy z pod Zegrza³⁾ tak nagle i niepotrzebnie rejterowali się, każesz innymi oblużować, tamtych zaś aresztować i krygsrecht na nich wykomenderujesz, który do aprobaty mi przyszlesz. — Patrole, które wysyłasz za miasto, nie powinny być liczne, gdyż to próżnym tylko jest dla garnizonu utrudzeniem.

do Warszawy dla bronienia Pragi... Tobie przysłałem z kosami, bo nie mam broni i takich mam najwięcej, ale daj im broń, oni potrafią strzelać.. nie wiem, czyli to po-trach czyli prawdziwie liczba jest wielka Prusaków. Zmiluj się, poszlij kurjerów, a gdy rzecz jest prawdziwa, będę musiał sam z komendą przyjechać do Warszawy. Pisz do Zielińskiego, aby kurpików tobie przysłał... do Cichockiego, aby z komendą, jako może, ruszył się ku Warszawie“.

¹⁾ Sum. N. 37, dopisek aut.

²⁾ Sum. N-o 35.

³⁾ Treskow 116. Knoll: *Feldzug gegen den poln. Aufstand (Zt. d. h. Ges. f. d. Pr. Posen XIII)* 48. A. M. Skałkowski: *Obrona Narwi*. — Rotmistrz Koźmiński i kapitan Kossecki z pułku 16-go cofnęli się do Nieporęta a następnie do Białoleki, jak doniósł podpułkownik K. Krzywda Bogucki 9 lipca z pod Kuliłowa nad Bugiem, gdzie się pozostał, przekonawszy się, „iż Prusacy nie awansują dalej“, lecz „po spaleniu przez nich karczmy w Zagrobach i po rozrzuceniu baterji naszej cofnęli się nazad za Narwę i opanowaną kępę przez siebie opuścili“. Por. *Źaz. w. warsz.* z 12. VII 1794 str. 312.

P. S. Ludzi tak od kawalerji jako i od piechoty, którzy z bagażami przysli do Warszawy, odeszlij mi do obozu, zostawwszy tylko potrzebnych koniecznie do pilnowania. T. Kosciuszko.

60. 1)

10 lipca.

Donosi N. Naczelnik o ataku Zajączka i że dał im dzielny odpór tenże.²⁾

61. 3)

(10 lipca)

Niech wchodzi w kraj, pustoszy Magazyny Pruskie, wszytko

¹⁾ Z „Summaryusza“ n-r 39

²⁾ Orłowski otrzymał wprost z pola bitwy następującą „pilną“ wiadomość: „O południu zaczęły się utarczki dosyć znaczne, które parę godzin trwały i na parę godzin znowu ustały; koło godziny 5-ej strzelcy wsparci piechotą i armatami przymusili placówki nasze, przed frontem do reterowania się, strzelcy konni wpadli aż na nasz front, lecz ze stratą umyknąć musieli. Zaczęła się najżwawsza i najęźsza kanonada z obu stron, kurz niesłychanie wielki nie dozwolił najmniejszej rzeczy widzieć, piechota w pierwszej linii stojąca tak dobry i prędki ogień robiła, jak na mustrze lepszego zrobićby nie mogła. Byłem atakowany z frontu, z prawego skrzydła i tyłu, plac otrzymaliśmy mało wcale ludzi straciwszy; wiele nieprzyjacieli stracił, tego jeszcze nie wiem. Denissow i Chruszow mając piętnaście armat atakować, po południu wysypali baterje, do których się potem rejterowali. Proszę Obywatela Generała, aby mi jak najprędzej przysłał amunicji do 12-o, 6-o i 3-ch funtowych armat, do haubic 8-o f i do ręcznej broni, gdyż bardzo wiele wystrzelałem, a jutro Piotra i Pawła ruskiego, spodziewam się zatem, iż znowu atakowany będę i to może równo ze dnem. Koło godziny 10-tej ogień zupełnie ustał. W obozie pod Gołkowem d. 9 Julij 1794 o godzinie 10-tej wieczór. — Daruy ze złe pisał Wyzkowski Dziękuy z nami Bogu Generale zesmy odparli nieprzyjaciela, przysyłał amunicyą, bo może nas jutro będą atakować. Zajączek m. p. Komunikuy Ignacemu Potockiemu y Kołatajowi kancl. ze lch dobry przyjaciel żyję“. Por. z tem przedstawienie w *Pam. XVIII* w II 149-50 pod datą 8 lipca, oraz w *Gazecie wolnej warszawskiej 1794* N-rze 23. str. 309 powiadomienie publiczności przez Orłowskiego i prezydenta Zakrzewskiego z N-rze 24, str. 321-3 „Raport bitwy pod Gołkowem“ z 11 i tymczasowy z 9 lipca, uzupełnienia str. 334 i 350-1. Wzmianka w *Roczniku Tow. hist. lit. w Paryżu* r. 1866 str. 17 [w zyciorysie Książewicza].

³⁾ Własnoręcznie na kopji raportu g. m. Karwowskiego z obozu pod Lachowem przesłanego Orłowskiemu o jego „intencjach ... tylko do oswo-bodzenia kraju kierowanych“: „... wczoraj t. j. dnia 6 chciałem atakować Prusaków i dlatego podpułkownika Niewiadomskiego z kolumną wpóst ku Brzoskom i Grodziskowi wysłałem, sam zostawiwszy przy bagażach wybranych ze wszystkich kolumn 300 ludzi i jedną armatkę, z resztą korpusu mojego usiłowalem tył wziąć nieprzyjacielowi. Nadto powolny awans podpułkownika Niewiadomskiego, tak dalece, że pierwej z moją kolumną czynność zacząć musiałem, dał porę nieprzyjacielowi dalekiego cofnienia się, za którym goniąc byłem z kolumną moją we wsiach pruskich czterech ponad graniczu położonych, w których tylko furaz wybrawszy nazad do obozu powróciłem“. Wobec doniesień o wzmocnieniu gen Günthera i wysłaniu drugiej kolumny od Płocka żądał Karwowski spółdziałania lub złączenia się z nim Kwaśniewskiego, oraz wskazówek, „czy dalej posuwać się w granice pruskie, oraz żebym mógł utrzymywać zawsze komunikacyą z wojskiem naszym, a przez to mieć pomoc i wzajemnie w potrzebie su-

co do skarbu należy, ale się niech obchodzi z obywatelami wieśniakami iak najlepiej¹⁾ T. Kosciuszko.

62.²⁾

10 lipca 1794.

Mój Generale, odebrałem raport Karwowskiego,³⁾ który wszedł w kraj pruski i prawdziwie czyni, co może. Trzeba go wspierać i zachęcać. Poszlij mu 6 funtów armatę i kanonierów, bo żadnego nie ma. Zaleć także imieniem moim Kwaśniewskiemu i Cichockiemu, żeby się z nim znosili i dawali mu posiłki. Expeduj to prędko. Bądź zdrow. Czyń chwalebnie, jakeś zaczął. Ojczyzna wdzięczna ci będzie. T. Kosciuszko.

63.⁴⁾

Dnia 11 Julii.

Generał Orłowski wstrzymać się rozkaże wicebrygadjerowi Roźnieckiemu, aby nie zchodził z swych poczt, póki nie nadejdzie kawalerja, którą oczekuje. T. Kosciuszko.

64.⁵⁾

Dan w obozie dnia 11 lipca 1794 roku.

Generał Orłowski wydać rozkaże do Wilanowa jedną trzyfuntową armatę z amunicją do niej należącą dwoma unteroficerami i kanonierami do niej potrzebnymi, którzy z rzezoną armatą w Wilanowie jak najprędzej mają stawać i zameldować się komendę mającemu.⁶⁾ T. Kosciuszko.

kursować". Żądał amunicji, armat przynajmniej „sześciofuntowych, jeśli większego kalibru mieć nie można“, namiotów i pieniędzy — Por Korzona: *Dzieje wewn.* VI 194; H. v. Boyen: *Erinnerungen aus dem Leben des — Freiherrn v. Günther* [Berlin, 1834] 23 i nast.; *Gazeta wolna warsz.* z 12 i 15 lipca str 312 i 323—4

¹⁾ Skreślił Kosciuszko zakończenie: „byway zdrow“, a polecił napisać osobno do Orłowskiego.

²⁾ Ręką Niemcewicza, w Sum. n-r 40.

³⁾ Zob n-r poprzedni.

⁴⁾ Kopia, ręką Roźnieckiego, w liście [do Orłowskiego], wobec którego tłumaczył się: „... gdy podług rozkazu wymaszerować miałem, nie mogłem tego uczynić bez zameldowania N. Naczelnikowi, gdyż miejsce, które teraz zastępuje, zakrywa cały bagaż i komisariat na łąkach czerniakowskich będący... P. Naczelnik...: samemu mnie osobiście u siebie stawać ordynował. Co za rozkaz dostanę, nie omieszkać zameldować JWPObrodziejowi... Wygodę mam wszelką na całą komendę moją. Zrobiłem sobie komisariat i już mam mięso, krupy, chleb i sól, i siano, choćby na kilka dni. Jednego owsa mi tylko braknie“.

⁵⁾ Sum N. 41.

⁶⁾ Stamtąd tegoż dnia meldował A. Roźniecki: „... Z rozkazu samego Pana Naczelnika mam się zostać w Wilanowie. dokąd nawet jedną mi armatę więcej kazał nadesłać. jak powiada, jest to poczta wielkiej wagi, a czyniąc mi honor powierzenia jej zachęca do najlepszego przygotowania w stanowisku moim. Jeślibyś JWOPan D. mógł mi co nadesłać z bratnich strzelców komendy Sokolnickiego, to bym wdzięcznym... był. Wszystko mam, o jeden tylko owies mam honor rekwizycjonować“. — Poprzednio, 10 lipca, donosił: „... Z przyczyny cofnięcia się pułkownika Dziembowskiego, ko-

65. *General Leutnant kommanderujący Orłowski.*¹⁾ Dnia 11 Ju.

Do Mokronowskiego ...²⁾ Młocin donies, on zabezpieczy, co do Piechoty, iedną kompanią z iedną armatą szescią funtową i sto koni kawalerji poslac, twoie posterunki zmniejszą się, my będziemy pilnowac teraz, zostan sie już, ia będę u Zakrzewskiego po zachodzie słońca, nie mow nic o tym i tam z stobo się widziec będę.

T. Kosciuszko.

66.³⁾

Dnia 12 Julij.

Generale, staray się urządzc tak, aby część Obywatelow zawsze była przy okopach, mozna podzielic one na trzy lub szesc części, aby mogło to bydz skuteczną w realności, pisałem ia o tym do Zakrzewskiego, z nim się trzeba znieść, potrzeba także, aby ukączyc okopy i niech codzien robio bez przestanku. Gdy zas alarm będzie, na ktory dadzą ognia dwa razy, natenczas wszyscy obywatele isc powinni do okopow, z iako bądź bronią, dlatego potrzeba zawczasu wyznaczyc mieysca dla kazdego cyrkułu, aby juz miał swoje mieysce i w czasie alarmu wiedział dokąd isc. Dołoz starania, aby lawetowac jak nayprędzey armaty i one na wałach postawic.⁴⁾ 12 ffuntowych nam

zactwo i lekkokonni za jego arjergardą uganiający się zatrzymali się przed pikietami mojami i obserwują objeżdżając wszystkie wiosieczki na froncie moim osadzone. Strzelców jako jeszcze niewiadomych nie chciałem zostawić w pierwszej linii i wszystkich cofnąłem do Augustówki przy brodach i krzaczach, resztę do Czerniakowa. Kawalerji pół tylko mam w czynności, reszta spoczywa, a pozycja moja taka jest, że w dzień z memi dwoma szwadronami nic się nie boję nieprzyjaciela, na noc nie mogę w tym miejscu zostawać. chyba wsparty posiłkiem jakim od obozu Naczelnika, któremu ja komendką moją front jego cały i część prawego okrywam skrzydła.... Kozacy... boją się moich baterjów, na których tylko kosze stoją. . . O furaz śmiem się naprzykrzać a bardziej dla ludzi o żywność, tudzież ładunki i skałki dla strzelców i municypalności“.

¹⁾ Aut., przecinki dodane. w Sum. n-r 42.

²⁾ Tu słowo nieczytelne, może: ode

³⁾ Aut., dodana interpunkcja; zob. Sum. n-r. 43.

⁴⁾ Według „specyfikacji dział znajdujących się po baterjach“ sporządzonej przez gen. Deybla 9 lipca: Pod komendą pułkownika Dobrskiego: Na Ordynackiem 1 armata 6 f. i jednoróg 4 f.; w ogrodzie księżnej Denasau 1 armata 6 f. i 1 jednoróg 4 f.; pod kołem Zygmuntem 1 armata 12 f., na tarasie 1 armata 12 f., na tarasie dolnym jednoróg 4 f. Przy rogatkach czerniakowskich 1 armata 6 f., 1 haubica 8 f. W Łazienkach: 1 armata 6 f. Na cmentarzu pod Belwederem: 1 armata 12 f., 1 armata 6 f. Bateria pierwsza podle Nowej Wsi: 1 armata 6 f. Bateria przy mokotowskich rogatkach: 1 aubica 8 f., 2 armaty 6 f. Bateria pod Kapeluszem: 2 haubice 8 f. żelazne. Bateria obok cegelni, ogrodu S. Krzyża: 1 armata 6 f., 1 armata 3 f. Bateria przy Koszykach: 1 granatnik 24 f., 1 armat 6 f., 1 armata 3 f. polska, 1 armata 3 f. moskiewska. Bateria pod Nową Wsią: 2 armaty 6 f., 1 armata 3 f. Bateria przy obozie pierwsza 1 armata 6 f., 1 haubica 8 f., 1 armata 3 f. Bateria druga: 1 armata 6 f. Bateria trzecia: 1 armata 12 f., 1 haubica 8 f. — Pod komendą Górskiego, pułkownika art. kor.: Bateria za Koczyka browarem: 1 armata 6 f., 1 armata 3 f. żelazna

naywięcey potrzeba, a gdy łatwosc iest tania, iak nayprędzey przyspieszyc i wraz lawetowac, aby można użyc onych. co iest regularnego woyska, we szrodku zatrzy, aby mozna w iedno lub w drugi mieysce wyslac podług potrzeby i wstrzymac fakcyą czyniących lub zdrade przeciw Oyczyźnie. potrzeba przy wisle s kilka Bateryi zrobic, aby mozna strzelac na prage i zabespieczyc flanki, oraz na przyblizaiącego się nieprzyiaciela, potrzeba ukączyc na pradze zaczęte dzieła fortyfikacyi i to spiesznym krokiem, nareszcie potrzeba przysposobic lud do bronienia swey wolnosc i zachęcić do czynow wielkich. oddaie twoiey zwykley gorliwosi i talentom do bronienia okopow, osobliwie kurtym spisa i kossa naylepsza będzie a zatym mogo ustąpic nam bron i ktorzy w polu zechcą się bic za nich, za siebie i za kray.

T. Kosciuszko.

Prosze ciebie, abys wyznaczyl sztab s officiera na Inspekcją do lazaretu, ktoryby był pomoco sztab s Chirurgom, odbierał pi niądze lenungowe dla Chorych, starał się o wygode im dania, rapportował wszystko, iako i stan lazaretu, czego potrzeba, czego niemasz, codzień regularnie, gdyż o wygode żołnierza bardzo niespokoiny iestem; gdy się bije za Oyczyzne, potrzeba, aby miał wygode będąc ranny.

T. Kosciuszko.

67. 1)

Dnia 12 lipca.

Zalecam gen. lieutn. Orłowskiemu, aby komendę nad posterunkiem pod Zegrzem oddał także generałowi majorowi Cichockiemu i temuz tę pocztę jak najmocniej utrzymywać nakazał, a że generała lieutnanta Jasińskiego podług wczorajszej naszej umowy przeznaczyłem do expedycji i wpadnienia w Prusy, przeto generał Cichocki dalsze swoje komendy bliżej na zmocnienie poczty pod Zegrzem ściągnąć może, a gen. lieutenant Orłowski, jako wiadomy pozycji i posterunków tamtejszych, swoje generałowi Cichockiemu wyda instrukcje.

kalibru długiego. Bateria przy powązkowskich rogatkach niedokończona i jeszcze na niej dział niema. Bateria na Muranowskiem pod wiatrakiem: 1 armata 6 f. 1 armata 3 f. Bateria za Benezego Ogrodem: 1 jednorog 4 f, 2 jednorog 4 f. Bateria przy nowo otworzyć się mających rogatkach za cugtauzem: 1 armata 3 f. długa. Bateria za cęptauzem: 1 armata 12 f., 1 armata 3 f., jednoróg 8 f. moskiewski Bateria za kabrem: 1 granatnik 24 f. 1 armata 6 f., 1 jednoróg 8 f. moskiewski, 1 armata 3 f Bateria naprzeciwko Faworów wedle okopu: 1 armata 3 f. Bateria wedle koszar gwardji koronnej: 1 armata 6 f. Bateria wedle rogatek marymuczych niedokończona, dział na niej niema. Bateria naprzeciwko Marymuntu wedle okopów niedokończona, dział na niej niema. Bateria w ogrodzie wedle Laszkiewicza: 1 jednorog 8 f moskiewski Bateria na Lysej Górze: 1 armata 12 f. Bateria pod Polkowem: 1 armata 6 f. moskiewska. Bateria nad Wsłą: 1 armata nowa 12 f., 1 granatnik 8 f. Bateria na Polkowie 1 armata 3 f, 2 armata 3 f Przy tych wszystkich bateriach znajduje się przyzwoita amunicja i narzędzia do dział.

¹⁾ Sum. N. 43/2, aut. w II części.

Major Czaki uczynił mnie relacją o ekspedycji zabrania koni na paszy koło czteresta i wozow tylesz, potrzebuie tylko dwiescie koni naymniey; znasz jego lepiej iak a zatym, si cela est faisable, day iemu; on powiada, iz wroci po ukączoney tey ekspedycji i powiada, iz można zrobic. Cichocki nic nie czyni, trzeba iego iuż przyblizyc a dac pole drugiemu, Jasinskimu. iutro o nim więcey więcey powiem, ale o tey ekspedycji nie zapomniec, gdyż on nawet chce i posterunki pruskie połapac, a przeto day mu iesli iest sposobny; ia dam piędziesiąt, więcey nie moze, ty day reszte, wszak to na czas, ale trzeba sekretnie i pretką wysłac. urządź to, prosze. byway zdrow. T. Kosciuszko.

68. *Generał Lieutn. Orłowski.*¹⁾

Generał Orłowski do przed Łazienkami, iak iest Batalion, wysle kilka armat do suportowania strony od wisły ku obozowi memu. T. Kosciuszko.

69. *Generał Orłowski.*²⁾

Naprzeciw mnie jest duża kolumna i rozumiem, że od Młocin także będzie, od Woli część się okazała. T. Kosciuszko.

70. *Orłowskiemu, generałowi.*³⁾

Moy przyiacielu Generale. Potrzeba, abys Armaty, ktore masz w Cekauzie, wyprowadził na wały, albo ktore dokączone z lawetowaniem. ta strona wisły iako i ku woli bardzo zaniedbana; potrzeba, aby iutro cos robili koło okopow i to s tych stron, ktore namieniłem; wyszli także koszy, ieżeli są na składzie, aby nieukączone baterye mieli kosze napelnione ziemią do zaslonienia ludzi, z strony wilanowa tych koszow potrzeba i strony Połazkow, potrzeba faszyn przygotowac z tychże dwoch stron, o Pradze nie trzeba zapomniec, niech Jęce moskiewscy robią przydawszy warte, iakotez koło okopow s tey strony.⁴⁾ nie zapni tego, prosze bardzo. byway zdrow. T. Kosciuszko.

71. *Generał Leutnant Orłowski.*⁵⁾

Pod Służewcem stawiażo oboz Nieprzyjaciele T. Kosciuszko.

1) Aut. W „Summaryuszu“ pod 12 lipca [N. 44].

2) Aut. W „Summaryuszu“ pod 12 lipca [N. 45].

3) Aut. W „Summaryuszu“ pod datą 12 lipca [N. 46].

4) Orłowski wydał 11 lipca rozporządzenie. „Ponieważ z woli Najw. Rady determinacja zasła, ażeby jeńcy moskiewscy kontynuowali robotę okolo okopów, zatym używanie onych do pomienionej roboty ma w praktykowanym już rozpocząć się sposobie“.

5) Aut. W „Summaryuszu“ [47]: „Dnia tegoż [12 lipca] N. Naczelnik pyta się: „Nieprzyjaciele stawiaże obóz pod Służewem“.

72. *Orłowskiemu, generałowi lejtnantowi komenderującemu.*¹⁾

Dat. w obozie pod Królikarnią d. 13 lipca 1794.

Oznajmuję Orłowskiemu, generałowi lejtnantowi, iż znakiem alarmu u mnie są dwa wystrzały z harmaty 6funtowej.

T. Kosciuszko.

73. *Generał Orłowski.*²⁾

Wyszli WMCPan kawaleryą ku Wilanowi z miasta a do okopow niech będo posłani częsc żołnierzy i przygotowanie zrobic.

T. Kosciuszko.

74.³⁾ Dat. w obozie pod Mokotowem d. 13 Julij 1794 r.

Ponieważ wojska nieprzyjacielskie pokazują się z całego frontu obozu, uwiadamiam przeto o tem WMCPana, ażeby wszyscy niewolnicy na robocie będący niezwłocznie ściągnięni byli.

T. Kosciuszko.

75.⁴⁾ Dan w obozie pod Królikarnią d. 14 lipca.

Zalecam generałowi lieutenantowi Orłowskiemu, aby mi do obozu mego przysłał dziesięć tysięcy ładunków strzeleckich i tyleż karabinkowych. Także chciałbym, żebyś mi jak najczęściej przysłał raport, co się pod Zegrzem dzieje. T. Kosciuszko.

76.⁵⁾ Dan w obozie pod Królikarnią dnia 14 lipca 1794 roku.

Nim komisja w regimencie 15-tym wykomenderowana rozstrzygnie kwestje między oficerami, zalecam gen. lieutenantowi Orłowskiemu, aby tym oficerom, którzy z unteroficerów zostali oficerami, jeżeli są czynni, chociaż jeszcze i patentów nie mają, gaża ich podług stopnia była wypłaconą.

T. Kosciuszko.

77.⁶⁾

14 lipca.

Dyspozycje tyczące się nadnarwiańskich komend.⁷⁾ Oświadczenie N. Naczelnika, że za skończoną armatę każdą 4 cz. złt. będzie dawał.

1) Sum. 48.

2) Aut. w Summaryuszu pod 13 lipca [N. 49].

3) Sum. 50.

4) Sum. 51.

5) Sum 52

6) Summaryusza N-r 53. Oryg. u ks. Wiśniewskiego.

7) „... Daj ordynans... Cichockiemu, aby wpadał.. w Prusy, Karwowskiemu, Zielińskiemu i innym, niech czynią progres, awansują w kraj.. Życzylbym.., aby Sierakowski maszerując do Kocka zostawił część jaką regularnej piechoty i dwie armat Frankowskiemu.. do zachęcenia swoich do powstania... Daj bacność na Pragę i dolną część Warszawy, z obóh stron aby dobrze zabezpieczyć...“.

78. ¹⁾ Dnia 14 Julij o godzinie 10.
 Generał Orłowski wykomenderuie sztandrecht na tego oficiera, który się przebrał, wzioł na siebie postać człowieka prostego i szpiega a iako takiego Sąd niech decyduje. T. Kosciuszko.
 osobno iego trzemac.
 potrzeba przy bateriach i okopach porobic trawersy, aby bomby w czasie nie szkodzili.

79. ²⁾ 14 lipca.
 Dochodzi mię wiadomość, iż pan podpułkownik Górski od artylerji powiedział wczoraj w obecności Dembowskiego, X. Sanguszki i Strzałkowskiego, że w jednym miejscu municypalni pili zdrowie króla pruskiego. Chciej zawołać do siebie Górskiego, wyindagować rzecz całą i komunikować ją Prezydentowi.
 T. Kosciuszko.

80. *Orłowskiemu, gen.-leutn.* ³⁾
 Dan w obozie pod Królikarnią d. 14 Julij 1794 roku.
 Gdy się dowiaduję, że wiele jest w lazarecie wyzdrowiałych do służby zdatnych ludzi, zalecam generał leutnantowi Orłowskiemu, aby tych wszystkich ozdrowiałych do swoich respective korpusów odesłać kazał.
 T. Kosciuszko.

81. *Generał leut. Orłowski.* ⁴⁾ Dnia 14 Julij.
 Generał Orłowski Rozkaże komu siedziec na Wieży kościoła Luterskiego i rozpoznawac obroty nieprzyiaciela i o kazdey ⁵⁾ odmianie raportować Generałowi Mokranowskiemu, Zaiączkowi i mnie.
 T. Kosciuszko.

82. *Generał Orłowski.* ⁶⁾ Dnia 14 Julij.
 Naprzeciwko zbytek przewozu wyszli z pragi strzelcow i kawaleryi, kozacy się chcą przeprawic.
 T. Kosciuszko.

83. *Generał Lieutenant Orłowski.* ⁷⁾ Dan.
 Kasz moy Generale szpiegowac z tamtey strony wisły, iesli moskale nie chcą się przez wisłę przeprawic się, także oznaym mnie O Zegrzach.
 T. Kosciuszko.

1) Aut. W Summaryuszu N-r 54.

2) Sum. N-o 55.

3) Sum N. 56.

4) Aut. Summaryusza N. 57.

5) Przekreślono: w kazdey.

6) Aut. N. 58.

7) Aut. W Summaryuszu pod N. 59 między rozkazami z 14 lipca.

84. *General Orłowski.*¹⁾

Dnia 14 Julij.

General Orłowski tego Officiera, który przyprowadzony mu przez Łukaszkiwicza, audytora, ma kazac okuc w kaydany iako szpiega, kazac go wprzod zrewidowac. T. Kosciuszko.

o Pradze zalecam miec staranie wielkie i umocnic ją dobrze fortyfikacją i ludzmi.

85.²⁾

General Orłowski ma wyslac Gawłoskiego inżyniera Generalowi Mokranowskiemu. T. Kosciuszko.

86.³⁾

Dnia 14. Julij 1794.

Względem Bakałowicza pozwalam na wiele dni tylko potrzeba. Nad wisle bardzo rekomenduie. Chociaz ia sam rozdysonowałem z moiej strony, iednak pilność zalec sam iak naywiększą i iesli masz czym zmocnic na noc regularnym, tobys bardzo dobrz zrobił. — Dekret aprobuie a zatym przyszlac rozkaz kata i więznia tego. — Tol⁴⁾ iezeli chce sam byc u mnie,⁵⁾ naznaczam godzinie usmą popołudniu, gdyż będe zatrudniony cały dzien. T. Kosciuszko.

87.⁶⁾

Datt. w obozie pod Mokotowem 14 lipca 1794.

General-leutnant Orłowski wydać za tą asygnacją majorowi Bojemskiemu kaze tyle karabinków, pistoletów i pałaszów, ile będzie można, za kwitem tegoż majora, a to dla korpusu g. m.⁷⁾ Zgliczyńskiego.

Oraz 500 skałek wydać kaze; karabinków najwięcej sztuk trzydzieści. T. Kosciuszko.

88.⁸⁾

Dnia 15 lipca.

Officierowie z Krakowa, ktorzy przyiechali, odbioro Połowe Gaży za miesiąc lipiec i furaz na dwa konie, o plac starac się będe umiescic. T. Kosciuszko.

89.⁹⁾

Posyłam ci rapport od Officiera, który stoi w Czerniakowie. Zaradz iak nayprędzey. T. Kosciuszko.

1) Aut. S. 60.

2) Sum 61, aut ołówkiem.

3) Aut., Sum 62

4) Baron Toll, poseł Szwecji.

5) Przekreślono: bez.

6) N-o 113 [na akcie].

7) z. stężyckiej [Akty I 299].

8) Aut., S. 63

9) Aut., S. 64, między rozkazami z 15 lipca.

90. 1)

Dnia 15 Julij.

Niech Orłowski sprowadzi z miasta, gdzie ma, dwunastofuntowe i osadzi tam na Bateriach, 2) ia będę u ciebie zaraz sam, byway zdrow.

T. Kosciuszko.

91. 3)

Dnia 15 Julij.

Kochany Generale, powiadaia mni, iz kilkadziesiąt kozaków przepawiło się na tamte strone w Gurze. Trzeba się o tym zapewnić. prosze ciebie, aby Batalion który stoi przy rogatkach wiazdoskich Potockiego z Chełma, dzis w nocy po zachodzie słońca poszedł na doł i stanął pomiędzy szulcem blisko i łazienkami za linią poza bateriami. Day komende komu z oficerow od Piechoty nad wszytkimi regularnemi i nad armatami, rozkaż takze, aby opatrzyli mieysca do Reyterady, dla uprzedzenia konfuzyi, tak dla armat iako i Piechoty; trzeba, aby Inżynier tam był bez przestanku i nie odiezdzał ztamtąd ale zawsze był przytomnym; dzisiayszey nocy potrzeba wielką miec ostrozność.

T. Kosciuszko.

92. 4)

Odsyłam Papiery. 4) Powiedz 3) krulowi, iz będę się widział z nim dzisiay, iezeli będę 5) miał czas; z tobo chciałbym się rozmowic w wielu rzeczach, iezeli obierzesz czas, przyiedz do mnie. twoy przyjaciel na zawsze, sciskam serdecznie.

T. Kosciuszko.

93. *General Orłowski.* 6)

Niech przygotowanie będzie iak naywiększe, artyllerya i ludzie przy okopach i na szulcu siła dość mocna z armatami.

T. Kosciuszko.

[94. 7)

Dnia 15 Julii.

Jezeli bezpiecno iest złożyć 7) na Pradze, to każ tam ulokowac blisko wody, iezeli nie, każ transportowac na strone Warszawy pod zamek.

T. Kosciuszko.

1) Aut., S. 65.

2) Mokronoskiego według streszczenia Summaryusza.

3) Aut., S. 66.

4) Aut., S. 67, między rozkazami z 15 lipca. 4) Rozmowy z królem miały miejsce 11, 21 i 25 lipca [Przegląd hist. XII].

5) Przekreślono: moge.

6) Aut., S. 68.

7) Aut. Według Summaryusza [N. 69] jest tu mowa o pontonach.

95. 1)

15 lipca 1794.

Generale, poszlij do armji Mokronowskiego dwie armat 12 f. Księżna Radziwiłłowa, krajczyna, przysłała do mnie ze skargą, że jej wszystkie konie zabrano do artylerji; każ to wyegzaminować i, jeżeli tak jest, zleć by jej oddano parę koni do jeźdzenia.²⁾

T. Kosciuszko.

96. 3)

D. 15 lipca.

Nakłoniłem nakoniec generała Jasińskiego do objęcia komendy nad korpusami lit. nad granicą i w granicy pruskiej, tudzież nad korpusami generałów Karwowskiego i Zielińskiego.⁴⁾ — Względem ludzi niepłatnych przysłany od tejsamej komendy towarzysz jutro jedzie z pieniędzmi. — Mapę jeszcze wczoraj odesłałem królowi.⁵⁾ — Patent na fortrag generała ziemi łomżyńskiej jutro ci przyszlę.

T. Kosciuszko

97. 6)

dnia 16. Julij.

Generale zmiłuy się, staray choc ze wsiow zapędzic ludzi, aby Prage zabezpieczyc lepiej, pisze ia i do Zakrzewskiego o tosam, znieście się a zabezpieczyc koniecznie potrzeba. Z Rapportu kwasniewskiego⁷⁾ i Cichockiego dosyc kontent iestem, ale potrzeba, abys dawał instrukcyę swoje. byway zdrow.

T. Kosciuszko.

przyedz do mnie o godzinie osmyej dzis.

98. 8)

16 lipca 1794.

Za powrotem generała Madalińskiego kaže wyegzaminować nieregularne komendy jego postępowanie. Zabrane furaże przy niej zaleć, by były do Warszawy sprowadzone jak najrychlej. — Księżna kanclerzyna prosi o eskortę do Siedlec, każ ją jej dać. — Niech nie przestają robić koło amunicji i ładunków, strzelce nasi bardzo ich wiele codzień wypróżniają. — Czekam cię, kochany przyjacielu.

T. Kosciuszko.

99. 9)

Dan 17 Julij.

Generale, posyłam ci Rapport Generała Wielohorskiego, podług okolicznosci wzmiakowaney przez niego trzeba się sto-

1) Sum. 70.

2) Rk. Akademji 278, list Kościuszki do Radziwiłłowej.

3) Sum 71.

4) Por H. Mościcki: *Jasiński*, A. M. Skałkowski *Obrona Narwi*, passim.5) Zob. *Przeegl. hist.* Xli 244—5.

6) Aut., s. 72.

7) Akty I 442.

8) Sum. 73.

9) Aut., s. 74.

sowac i dac rozkaz Generałowi Sierakowskiemu, bo iesli jego zechcą atakować z dwóch stron, zapewne zniesianym będzie będzie i nadzieja cała upadnie w Litwie. T. Kosciuszko.
przyszli nazad mnie rapporta te.

100. ¹⁾ d. 17 Julij 1794 z obozu pod Mokotowem.

Uwadamiam gen. leutn. Orłowskiego, iż chcąc przeszkodzić, aby tak wielka mnogość ludu do obozu z miasta nie przychodziła, między którymi często mogą być ludzie niebezpieczni, wydałem na dniu wczorajszym rozkaz, aby nikt z miasta do obozu nie był wypuszczony, chyba za paszportem twoim lub prezydenta miasta. T. Kosciuszko.

101. *Odpowiedź Orłowskiemu, g. l., na raport dnia 16 lipca.* ²⁾

Dat. w obozie pod Mokotowem 17 lipca 1794.

Dowiadując się z raportu W Pana o gorliwości podpułkownika Kapelli, ³⁾ który wyszedłszy ze służby bezpłatnie zatrudnia się pod Zegrzem przy komendzie tam stojącej z jak najlepszym skutkiem, zalecam oświadczyć mu wdzięczność moją za jego starania i że, jeżeli będzie chciał być umieszczonym w służbie, chętnie mu miejsce naznaczę. — Odsyłając raport Cichockiego z projektem polecam mu interes ten do ukończenia podług okoliczności. — Odsyłam W Panu specyfikacją lenungu dla kompanii rntu 19. i specyfikacją potrzeb dla tejsze. Żołnierzom rozkażesz W Pan wypłacić lenungi natychmiast i dla oficerów tych, którzy w proporcji liczby żołnierzy są potrzebni, to jest dla 1 majora, 1 kapitana, 1 porucznika, 1 podporucznika, 1 chorążego, tudzież dla 1 felczera, a pułkownikowi Sokolnickiemu zalecam jak najmocniej naganić, iż wbrew ordynansu mego względem fortrągowania oficerów a w proporcji liczby głów postąpił sobie, przez co i kraj i partykularne osoby zawód cierpią. Względem potrzeb rozkaże g. Orłowski ⁴⁾ wydać im, ile będzie można, broni, patrontaszów, koszul i butów. T. Kosciuszko

102. ⁵⁾ Dan w obozie pod Mokotowem d. 17 Julij 1794 roku.

Ponieważ z samego dekretu bez przyłączonych aneksów sądzić o nim nie mogę, przeto chciej mi potrzebne aneksa wraz z krygsrechtem, któren przyłączam, odesłać mi. T. Kosciuszko.

¹⁾ Sum. 75.

²⁾ Sum. 76. Ręką Fiszera.

³⁾ Zob. A. M. Skałkowski: *Obrona Narwi*.

⁴⁾ W rk.: Orłowskiemu.

⁵⁾ Sum. 77.

103. ¹⁾ d. 17 Julij 1794 r. obóz pod Królikarnią.

Obywatelu Generale! Posyłam do Warszawy Jana Haupta, breytera Chlebowskiego, pułkownika pruskiego, który dezertował z obozu nieprzyjacielskiego i chce służyć za woluntera w moim obozie; że się okazuje być przebiegłym, odmówiłem mu tę służbę. Chciej z nim, Generale, postąpić podług swojej roztropności. Ma on i konia swego i tego z sobą bierze.

T. Kosciuszko.

104. ²⁾ 17 lipca 1794.

Generale, będziesz rekwirował imieniem moim u konwentu P. P. Xięży Reformatów warszawskich o pięć sztuk armatek w depozycie u nich złożonych przez regenta Unnickiego, tudzież o 12 moździerzaków zdatnych do przelania.

T. Kosciuszko.

105. ³⁾ 18 lipca 1794.

Moskale rano wystąpili byli ku nam i dlatego uderzono z armaty na alarm, ⁴⁾ lecz znowu powrócili do swych namiotów i wszystko spokojnie.

T. Kosciuszko.

Przyszli mnie ładunków karabinkowych i strzeleckich już nic nie mam i od trzech dni oczekuję na ten transport.

106. ⁵⁾ D. 18 lipca 1794 z obozu pod Mokotowem.

Zalecam generałowi Orłowskiemu, ażeby broń zepsutą z bataljonu grenadierów krakowskich pod komendą Jabłonowskiego, podpułkownika, zreperować kazał, a jeżeli ma broń jaką dobrą, na to miejsce wydać zlecił.

T. Kosciuszko.

107. ⁶⁾ Dnia 18 Julij.

Orłowski Generał, starac się ma dla ufortyfikowa Pragi wszystkich użyc sposobow, tudziesz jeżeli ma dwie szesćfuntowe lub iedną dwonastą funtowe armaty, przysze do Łazienek.

T. Kosciuszko.

108. ⁷⁾ Dnia 18 Julij.

Generał Orłowski rozkaże dac konwoy dla Generałowey Grabowskiej.

T. Kosciuszko.

1) Sum. 78.

2) Sum. 79.

3) Por. Sum. 80, aut. w II części.

4) Por. *Listy Kosciuszki* d. 57.

5) Sum. 81.

6) Sum. 82, aut.

7) Sum. 83, aut.

109.¹⁾ Dnia 19 lipca 1794 z obozu pod Mokotowem.

Brygadjer Jaźwiński pisze do mnie, że do komenderowania w okopach jest użyty, a że ten oficer w polu zdatnym jest komenderować, dobrzeby było, żebyś go, Generale, oblużować kazał przez inszego. Wierzbowski, major, użyty dawniej do dozoru lazaretu polowego, gdy teraz zostaje bez miejsca, może mieć inspekcją nad lazaretem warszawskim.

Dowiadując się, że w korpusie kadetów znajduje się 4 harmatek lekkich z amunicją, zalecam generałowi lieutenantowi Orłowskiemu, aby mi dwie z amunicją przysłał. Dan jak wyżej.
T. Kosciuszko.

110. *Generał leutnant Orłowski.*²⁾

Dan w obozie pod Mokotowem dnia 19 Julij 1794 roku.

Zalecam generałowi leutnantowi Orłowskiemu, aby dla większego pospiechu reparacji broni wyznaczył oficera do pilnowania tej roboty, a prezydent miasta Warszawy wszystkich potrzebnych rzemieślników doda. — Dysponowałem, aby dnia jutrzejszego część Moskali niewolników posłana była do poprawienia okopów, zaczawszy od rogatek czerniakowskich, reszta zaś tych niewolników ma około okopów na Pradze robić, gdzie dodanych będzie sto ludzi z miasta do pilnowania, lecz że się na tę straż zupełnie spuścić nie można, przeto ma jen. leutn. Orłowski wyznaczyć jeszcze jaką straż wojskową. T. Kosciuszko

111.³⁾ 19 Jul. 1794.

Gdy dla ustawicznego zatrudnienia oficerów wyznaczona komisja w sprawie kapitana Borysławskiego⁴⁾ do skutku teraz przyjść nie może, zalecam ci, Generale, abyś tegoż kapitana Borysławskiego, nim się rozsądzi sprawa jego, na parol honoru z areztu wolno wypuścił.⁵⁾

P. S. Zechcesz, Generale, kazać zrewidować lazarety i żołnierzy już ozdrowiałych powracać do swoich korpusów, przykażesz równie patrolom chodzącym po Warszawie, aby towarzystwo i żołnierzy z obozu niepotrzebnie rozbijających ludzi

1) Sum. 84. W I części ręką Fiszera.

2) 169 na oryg. i w Sum.

3) Sum 85.

4) Zob. N-r 32 i 46.

5) Z nim razem od trzech miesięcy więzieni domagali się przyspieszenia i ukończenia prac nowej komisji śledczej 21 lipca pułkownicy Jan August Hiż i Ernest Keyserling, podpułk. Jan Wilhelm Stettner, major Henryk Hekel, kap. Jan Fryderycy i Kazimierz Hiżdeff, porucznicy Fryderyk Jaźgarek Kaulbersz i Adam Borowski, oraz z powodu przeniesienia do innego pułku major Felicjan Starczewski. Ten ostatni zupełnie uniewinniony i zalecony został do awansu; inni [z opuszczeniem Keyserlinga] utracili stopnie.

po ulicach i wałęsających się brali i posyłali do obozu. Pownowisz także rozkaz, aby bez biletu nikogo do obozu ani z obozu przy rogatkach nie puszczano.

T. Kosciuszko.

112.¹⁾

Dnia 19 Julij.

Proszę cie na Miłość Ojczyzny, aby poskromić te nieprzystoynne sprawowanie się z yęcami i weyc sam w to i ukaray. Co do Kapelana zgadzam się i day mu pensyą z uzyciem do iakiego batalionu. Armate przyszli do Rogatek Mokotowskich dzisiay. Nie wiem, co się dzieje z Egrzach i co to się znaczy ta kanonada dzisiejsza.

T. Kosciuszko.

113.²⁾

General Orłowski Starych żołnierzy ma używac do lazaretu, innych potrzeb mieyscowych, gdzie nie trzeba biegania wielkiego. zmiłuy się, Prage zabezpiecz fortyfikacyą.³⁾

T. Kosciuszko.

¹⁾ Aut., w S. 86. Pod N. 87 karteczka z tejże daty z obozu pod Mokotowem podpisana przez S. Fiszera, majora-adjutanta, tej treści: „Z rozkazu N. Naczelnika odsyła się pod aresztem Aleksander Kormusz z pułku majora Morawskiego, który za huzara służył u Billera“.

²⁾ Aut. W Summaryuszu N. 88 po rozkazach z 19 lipca.

³⁾ U ks. Wiśniewskiego list Zakrzewskiego z 19 lipca: „O godzinie dwonastej w noc odebraną z rąk Naczelnika dyspozycją do fortyfikowania Pragi, ażeby to i najprędzej i za pomocą Moskali nastąpiło, przesałem podpułkownikowi Mellerowi. Karczma, browar i żeby nawet z Szolca wszystkie budowle księcia Stanisława Poniatowskiego przeniesione były i dla fortyfikacji wymagały zniesienia, zniesionemi przez miłość obywatelską być powinny. Uboższych ludzi bez pytania się prezidenta i bez formalności są zniesione budowle Komendant X. Maz... zastanawiać się nie raczy nad zniesieniem na Pradze tych, które są do znoszenia. Prezydent wraz z magistratem już wezwał Komisją Porządkową do detaksacji takowych budowlów... Nieprzyjaciel na nasze formalności czekać nie będzie, a wszelako każdego własność otaksuje się i zapłaci... Obywatele prasy względem subordynacji ani lepszymi ani gorszymi od innych z warszawskich cyrkulów nie są. To największa przyczyna, że cyrkul praski najmniej ma ludności a najrozleglejsze obowiązki... Bezskuteczność w fortyfikowaniu Pragi ani komisji ani prezidenta nie jest winą, że fortyfikacja Pragi nie idzie. Komisja Porządkowa doświadczwszy nieposłuszeństwa w egzekucji swoich dyspozycjów nie mogła lepiej sobie postąpić, jak oddać palety komendantowi a komendant ażeby je egzekwował, bo dziesięciu wojskowych wysłanych z paletami na wieś więcej skutku i w krnąbrnych zrobią, niżeli sto rezolucjów Komisji i sto liber zapisanego papieru... Prezydent także nie jest w stanie dodawać do fortyfikacji ludzi, naprzód iż cyrkul praski jest najnieludniejszy, a wszelako wart dość rozlegle potrzebuje... że nie tylko wewnętrzne liczne w mieście ale i na okopach utrzymuje warty, że odrywając jeszcze na Pragę do okopów ludzi w oporzadzaniu wojska i w przysposabianiu się w armaty, amunicyjne narzędzia i inne potrzeby, zastanowićby się musiało wszystko. A wreszcie przeciężony obywatel aracami z gorliwości pochodzącemi a nieprzyuczony do takiej subordynacji jak żołnierz lub do takiego posłuszeństwa jak włościanin, nie mniej nie sposobny do roboty a dość dotąd czyniący z siebie

114. ¹⁾

Trzeba posłać amonicyi karabinowej, Armatniey, iako też Armate 3 funtową im. T. Kosciuszko.

115. ²⁾

Dnia 20 Julij.

Day Ordynans na mocy odebraney odemnie Generałowi Zgliczczyńskiemu, ³⁾ aby szedł na Prage, gdzie odbierze od ciebie rozkazy, dałem już ja taki iemu i spodziewam się, że już iest blisko; on stał o pięć mil ztąd przy wisle, ma dwiescie czy trzysta koni i bardzo dobrze ekwipowane. Podług rozkazu żaden bez mego pozwolenia niema bydz puszczony. Sciskam ciebie. T. Kosciuszko.

116. ⁴⁾

Dan w obozie pod Mokotowem dnia 20 lipca 1794 roku.

Zalecam gen. l. Orłowskiemu, aby natychmiast podług przyłączonego kalibru amunicją do dwóch harmat, jeżeli można, po pięćdziesiąt ładunków na każdą wydać kazał; gdyby w arsenale nie było tego kalibru ładunków, może to, co jest u kadetów, zda się. Amunicja ta jest dla generała Skilskiego ⁵⁾ i oddawcy tego ordynansu ma być wydana niezwłocznie. T. Kosciuszko.

Uczyn bez zwłoki wraz —

117. ⁶⁾

Dnia 20 Julij.

Generał Orłowski, jeżeli iest reperowana bron od brygardy Kołyski, każe zamienic, jeżeli nie, każe natychmiast zreperowac, a dla pospiechu Officiera doda na inspekcyą, któryby przyspieszał iak nayspilniey robote. Zakrzewski Prezydent ma dac rzemiesników, ile potrzeba. T. Kosciuszko.

118. ⁷⁾

Dan w obozie pod Mokotowem d. 20 lipca 1794 r.

Jeżeli księżna Sapieżyna ma paszport do wyjazdu od Rady, możesz WćPan list jej otwarty przez trębacza z obozu Mokro-

bardzoby mógł swój niesmak rozszerzyć. Ja nikogo nie menażuję .. lecz co do fortyfikacji na Pradze nie mam sposobu Najskuteczniejsze są dwa sposoby: jeden żeby po włościan wysłać komenderowanych .. Powtóre, ażeby wszystkich razem użyć niewolników moskiewskich . Ale do takiego projektu trzeba ze sto kawalerji a 200 piechoty z bronią nabitą i z parą armatkami kartaczami nabitemi i tak 24 godzin, dodawszy im dla zachęcenia trunku. . dzień i w nocy robiąc a wreszcie 36 godzin poświęciwszy wszystko skończone być może. . .“

¹⁾ Aut., na marginesie raportu g. m. Cichockiego z Łomży z 19 lipca z doniesieniem o stratach g. m. Karwowskiego pod Dembnikami.

²⁾ Aut., w S. 89

³⁾ Zgliczyńskim nazywany w Summaryuszu. Por. Korzon I 485, VI 184.

⁴⁾ Sum 90, dopisek aut.

⁵⁾ Przekreślono: pułkownika Boskiego

⁶⁾ Aut., w S. 91.

⁷⁾ Sum. 92.

nowskiego do obozu pruskiego przesłać; ale jeżeli nie ma paszportu od Rady, wyjechać z Warszawy nie może i list posłany nie będzie. Co do objęcia komendy przez Zajęczka nad baterjami niektórymi, nic o tem nie wiem, ale się zapytam; nie rozumiem jednak, żeby to mogło być, chyba stąd to poszło mniemanie, że jego lewe skrzydło do baterjów miasta przypiera. Jedną lub dwie harmatki od kadetów z amunicją każesz wydać oddawcy tego z potrzebną amunicją a to dla pułkownika Boskiego.
T. Kosciuszko.

119. ¹⁾

Zdaię na ciebie wszystko co do kozaka i innych rzeczy, dysponuy, masz rozum; potrzeba Mozdzerzy wystawic, ile masz, jeżeli cztery, dwa mokranowskiemu a dwa mnie, jeżeli tylko masz dwa, jeden dac Mokranowskiemu a drugi mnie dzis ieszcze, jeżeli mozna; byway zdrow a pilnuy Pragi mocno. T. Kosciuszko.

120. ²⁾

Jeżeli nie wysłałeś Armantną Amoniczy wyszli natychmiast dla Skilskiego. ³⁾
T. Kosciuszko.

121. ⁴⁾

Dnia 21 Julij.

Posyłam ci, Generale, rapport do mnie przysłany. ⁵⁾ Potrzeba tam kogo inszego posłać albo z nich któremu dac komende a Cichockiego Generała zprowadzić tu, inaczej niezgoda panowac będzie a przes to publiczność szkodowac będzie.

T. Kosciuszko.

Weź co z Bateryi albo poszli szwadron kawaleryi, do pomocy Gizlerowi, jeżeli nie mozna nic, to ci dam 80 koni, chociaż z wielko biedą bo i sam nie mam wiele. byway zdrow, Armaty potrzeba postawic w Bateryach na pradze; słyssałem, że dzis mają bydz gotowe, te poszli, przy których konie zostac się powinny. Dnia 21 Julij.

T. Kosciuszko.

Jeżeli nie mozna inaczej, poszli jedną kompanią skądkolwiek wziowszy i 50 koni, ia co do koni ci wraz po obiedzie powroce.
T. Kosciuszko.

¹⁾ Aut. W Summaryuszu N-r 93 mca Julij 20 dnia.

²⁾ Aut., w S. 94.

³⁾ Adam S., gen. ziemi stężyckiej; por. Korzon I 488, VI 150, 203, 205.

⁴⁾ Aut., w S. 95.

⁵⁾ Zapewne Walentego Kwaśniewskiego, datowany 19 lipca o g. 9 wiecz. w obozie pod Łomżą a wyprawiony przez Aleksandra Ponińskiego, majora, por. A. M. Skalkowski: *Obrona Narwi*.

122. 1)

Pięcdziesiąt koni posyłam ci, więcej nie mogę, dolicz więcej, bo ja nie jestem w stanie. 2)

T. Kosciuszko.

1) Sum. ad N. 95, aut.

2) Siły wojsk polskich pod Warszawą zestawil Korzon na tablicy 323 [VI 180-5] na podstawie przesłanek różnej wartości. W aktach komendy stołecznej jest „dyslokacja wojska w Warszawie i na około Warszawy stojącego” bez daty i podpisu a nadomiar z lukami, która przecież opiera się na raportach pułkowych mniej więcej z połowy lipca. *Dywizja N. Naczelnika*: Korpus inżynierów głów 50, artylerji 356, strzelców majora Biegańskiego 364, strzelców pułkownika Dembowskiego 503, strzelców regimentu 1-go 39, brygada 1-sza Madalińskiego głów 569 a koni 545, brygada 2-ga Biernackiego głów 824 a koni 810, pułk pierwszy głów i koni 276, pułk 4-ty głów 413 a koni 288, pułk 5-ty głów 644 a koni 492, regiment 1-szy 720, regiment 2-gi 787, regim. 3-ci 850, reg 6-ty 739, milicja Siemianowskiego 508, mil. Jabłonowskiego 576, mil. Toczyskiego 293, mil. Ożarowskiego 570, mil. Tyszkiewiczza 257, mil. Hemmlinga 411 [dodana kompania Gomolińskiego z pod Dziembowskiego głów 166]. *Dywizja gen. I. Zajączka pod Czystym*: Inżynierów 7, artylerji 211, strzelcy pułkownika Radziwińskiego..., strzelcy..., brygada Wyszkwoskiego głów 685 a koni 462, brygada Rzewuskiego gł. 501 k 466, regiment 4-ty 591, reg 10-ty 767, milicja lubelska 714, mil. Radziwińskiego 307. — *Dywizja gen. I. Mokronoskiego między Marymontem a Powązkami*: Inżynierów..., artylerji 207, strzelcy pułkownika Sokolnickiego 243, strzelcy majora Biegańskiego 101, brygada Kolyszki 862 (gł. i k.), pułk 3-ci 425 (gł. i k.), pułk ziemi czerskiej 208 (gł. i k.) dodany pułk mazurów konnych głów 149, pułk czerski w Rakowcu, pułk Pągowskiego gł. 338 k. 219 (dodany pułk Gładyszewskiego, Osmałowskiego), gwardja piesza koronna 564, reg. 15-ty 947, kosyniery 561, ludzi pieszych z brygady Kolyszki 68, wolontery Woyczyńskiego 144. — *Komenda gen. Żółkowskiego pod Rakowcem*: Artylerji... strzelcy..., brygada pińska gł. 330 k. 327, regiment 9-ty 698. — *Komenda pułkownika Dziembowskiego*: Artylerji..., strzelcy pułkownika Węgierskiego 257, korpus towarzyski 257 (gł. i k.), brygada 2-ga Jazwińskiego gł. 532 k. 387, pułk księcia Ponińskiego gł. 285 k. 297, pułk Morawskiego gł. 188 k. 174, regiment 7-my 1062, reg. 19-ty 155, bataljon Kilińskiego 256. — *W Warszawie*: Korpusu inżynierów 212, pontynierów 118, artylerji 689, gwardja konna kor. gł. 255 k. 120, pułk Woyciechowskiego gł. 275 k. 105., regiment 5-ty 382, reg. 13-ty 775, reg. 16-ty 449, pułk Januskiewiczza 389 (dodana kompania Wolińskiego z pod Zajączka; Januskiewicz pod Dziembowskim). — Nadto na oddzielnym arkuszu (N. 99) podał major-adjutant Dąbrowski następujące zestawienia:

Komendy stojące nad Narwią i Bugiem:

Pułk Kwaśniewskiego pod Pułtuskim	głów 482	koni 160
Od regimentu 16-go przy pułkowniku Kwaśniewskim	9	
Od korpusu artylerji kor.	57	
Od reg. 15-go przy regim. 17-ym w Górze	65	
Regiment 17-y Rottemburga w Górze	546	
Od reg. 16-go w Radzyminie	432	
Od batalionu strzelców reg. 15. w Ostrołęce	332	
Zieliński, generał ziemiański, w Ostrołęce		

 głów 1923 koni 160

123.¹⁾Dnia 21° Julij.

Posyłam ci życzenie Generała Mokronoskiego,²⁾ każ zaprzęg kupic nawet, iezeli inaczey nie mozna i podług specyfikacyi do iakich armat każ zaprzęg chochy dzisiay skutecznic.

T. Kosciuszko.

124.³⁾

Dnia 21 Julij 1794.

Daie zalecenie Kommissaryatowi, aby natychmiast Generałowi przystawił koni, ile będzie potrzebował do Armat.

T. Kosciuszko.

Te Armaty, ktore so w tyle obozow na przykład Mozesz wzią u mnie iedno od bateryi Wiazdowskiej i u drugich tym podobnie, ale po iedney tylko, u Mokranowskiego mozesz z linij wziąć dwie, bo tam zagęsto.

Kosciuszko.

125.⁴⁾

22 lipca 1794.

Mój Generale zechcesz wypuścić z aresztu generała Suffczyńskiego⁵⁾ i oddać mu ten list odemnie. Pisał do mnie król,

Komenda stojąca pod Błoniem:

Od brygady Ożarowskiego	głów	207	koni	207
Od reg. gwardji konnej kor.		420		420
Od reg. gwardji pieszej kor.		222		
Od korpusu artylerji kor.		74		
Od korpusu inżynierów		3		
Od reg. 5-go fizylierów		241		
Od reg. 15-go Cichockiego, g. m.		275		
		<hr/>		
		1442		627

Komenda wicebrygadjera Dąbrowskiego:

Od brygady Ożarowskiego	głów	147	koni	147
Pułk Ośniałowskiego		162		109
Pułk Gł-dyszewskiego		176		72
Pułk wicebryg Dąbrowskiego		227		200
Od reg. gwardji pieszej		124		
Od reg. 15-go Cichockiego, g. m.		114		
Od korpusu artylerji koronnej		18		
		<hr/>		
		968		528

W wykazie tym wymieniono wreście generałów ziemiańskich, których działalność widocznie wiązała się ściśle z obroną stolicy, i ich główne kwatery: 1. Z czerskiej Wodzyński (w Warce). 2. Warszawskiej Szymonowski (w Broniszach). 3. Nurskiej Karol Kownacki (w Ostrowiu). 4. Liwskiej Ignacy Hryniewicz (w Kałuszynie). 5. Łomżyńskiej Jan Zieliński (w Ostrołęce).

1) Sum. 96, aut.

2) Było: Orłowskiego, a poprawione, zdaje się, ręką samego komendanta Warszawy.

3) Aut., S. 97.

4) Sum. 98. Zdaje się ręką Niemcewicza.

5) Zob. N-r 16.

że kadenci¹⁾ i ich metrowie²⁾ rozrywani są od nauk chodzeniem na służbę do okopów, chciej w to wejrzeć. Wodzinski³⁾ chciałby się także od tego uwolnić, ale sam wiesz najlepiej, czy to być może czy nie.
T. Kosciuszko.

126. ⁴⁾

23 lipca 1794.

Przyłączony tu list, odeszlij, Generale, do Zbytek do komendanta. Porucznika Pniewskiego, co był z Suffczyńskim, kaź także uwolnić.
T. Kosciuszko.

W tym momencie odbieram wiadomość od generała leutnanta Wielhorskiego,⁵⁾ iż miasto Wilno przez dwa liczne korpusa moskiewskie przez 36 godzin szturmowane, z znaczną stratą odparto nieprzyjaciela. Pomyślność ta we wszystkich korpusach wojsk Rptej ogłoszona będzie trzykrotnym z dział uderzeniem, przestrzeż o tem w Warszawie i na Pradze, gdzie niech także strzelają.

Rozkasz także aby zawsze Officier był na wieży i wiadał nam co z obserwacyi obaczy, powiadaiaj mnie, że przestali czynic na wieży obserwacye.

127. *Generał Orłowski.* ⁶⁾

Dnia 23 Julij.

Przyłączam tobie, Generale, zalecenie Generałowi Mokranowskiemu, przyszli mnie koszow na Baterye robienia i niech będo przed rogotkami Mokotowskiemi złożone, na Miłość bosko prosze, iezeli będzie rekwirował Prezydent o eskorty do sprowadzenia prowizyi i siana, gdyż nam brakowac będzie.

T. Kosciuszko.

128. ⁷⁾

Dnia 23 Julij.

Czynie odezwe do Obywateli i żołnierzy wykomenderowanych z Miasta Warszawy, aby chcąc uczynic usługę Oyczyźnie w subordynacyi utrzymali się, dochodzi mnie wiadomość, iż pod zbytkami niema posłuszestwa, co czyni porządek rzeczy; spodziewam się, że wziowski sami na uwage starac się iak naysilniey będo skutecznic i moje żądanie i nabydz sławy dla siebie.
T. Kosciuszko.

¹⁾ Według listy z 24. VI przytomnych w korpusie 31.

²⁾ Ciało profesorskie składało się w tym czasie z 20 członków z Michałem Hubem na czele.

³⁾ Ignacy Wodziński, chorąży korp. kad. komendę mający, dowodził jako generał-majorbaterjami „z nad Wisły do powąskowskich rogatek“. (18. VII).

⁴⁾ Sum. 99, ostatni ustęp aut.

⁵⁾ Zob. *Gaz. W. Warsz.* N 27.

⁶⁾ Sum. 100, aut.

⁷⁾ Sum. 101, aut. W Summaryuszu N-r 102 vacat.

129. *Do gen. l. Orłowskiego,*¹⁾ *rozkaz dnia 23 lipca
w obozie pod Mokotowem.*

Winszuję wojsku nowonabytej sławy przez współbraci Litwinów, którzy opasani będąc w Wilnie przez nieprzyjaciela, w małej kwocie, bo prócz obywatelów miasta w liczbie niepełna 300 żołnierzy i siedmiu armat, wytrzymawszy przez godzin trzydzieści sześć kanonadę, po dwa razy wdzierającego się do miasta nieprzyjaciela odparli z pomocą mieszkańców, poczem kolumny nieprzyjacielskie za nadchodzącym²⁾ generała lejtnanta Wielohurskiego z stratą tysiąca blisko ludzi cofnęły się. Na znak zwycięstwa tego zalecam, aby dziś popołudniu o godzinie 5-tej z jednej baterji miasta Warszawy, tudzież w obozach moim, generała Zajączka i Mokronowskiego po trzy razy z armaty wydano ognia, o czym forpoczty wszystkie i oddzielne komendy, tudzież miasto Warszawa i Praga, uwiadomione być mają.³⁾ — Zaleca się komendantom korpusów, aby nikomu bez pozwolenia komenderujących dywizjami nie dawali nigdzie urlopu.

T. Kosciuszko.

130.⁴⁾ Dnia 23 Julij.

Generale iezeliby mozna bezpiecznie posłać im armate, toby smieley postępowali i mogli by tam prusakow zbic.

T. Kosciuszko.

ZGleszczynski ma bydz dzisiay koło Pragi.

131. *Respons gen. l. Orłowskiemu.*⁵⁾ D. 24 Julij 1794 Roku.

Projekt powiększenia artylerji przez generała Deybla mnie nadesłany wraz z moją decyzją odsyłam. — Rezolucją na notę chorążego Karskiego i żądanie Grecza, generalnego kasjera, przyłączam. — Patent na szarżę poruczeńską Iwaszkowskiemu podług fortragu brygadjera Rzewuskiego posyłam. T. Kosciuszko.

132.⁶⁾ Dnia 24 Julii.

Nie chce, aby czyniono bez twoiey wiedzy, ale uznasz sam, iż kto jest przed mięyscem, ktore bronie iest obowiązany, powinien się zabezpieczyc iak naylepiey podług mniemania swego. Jednakże wszytkie okopy należec maią do twego urzędzenia⁷⁾

1) Sum. 103.

2) Pierwotnie było poprawnie: za nadejściem.

3) Por *Akty* I 471.

4) Sum 104, aut.

5) N-o 105 *Summaryusza*, gdzie odpisany prawie dosłownie.

6) Aut. *Summaryusza* N-r 106, gdzie słowna osnowa dosłownie; podobne są streszczenia następne, pominięto tylko zawitości wystowienia się Kosciuszki i poprawiono błędy językowe.

7) Pierwotnie: ciebie.

i żaden nie może uczynić dyspozycyę bez referencyi do ciebie, abys na to dał rozkaz. Ja nie mam nikogo, chyba poszli Czyża Lub Jazwinskięgo Lub Baranowskięgo, więcej nie widzę, czy nie mogłby Jurowski wziąć na siebie to kommande i toby najlepiej było.

T. Kosciuszko.

133. ¹⁾

Dnia 24 Julij.

Generał Orłowski będąc kommandantem Miasta Warszawy i iey fortyfikacyi wszyscy przeto Officierowi w obrębie okopow znajdujący się do niego należec maia i od niego dependowac. Ze zas kommanderujący Generałowie Dywizjami maia swe wyznaczone części miasta do obrony swojej, za nie odpowiadac maia, przeto znaszac się zobopolnie maia z Generałem Orłowskim i rekwirowac czego potrzebe maia w czym lub żadac odmiany iakiey, którą osądził za rzecz potrzebną albo też w przyczynieniu czego a Generał Orłowski obowiązany będzie przychilic się do tej rekwizycyi. Do niego będzie należec Officierow wyznaczyć lub odmienic w obrębie Okopow. T. Kosciuszko.

134. ²⁾

Dnia 24 Julij.

Jezeli Wisła nie iest przechodnia, można skutecznic, ale jezeli kawaleryą przeysć można i przebrnąć nawet, iak slyszalem, coz z tego można zrobić, chyba moco taką, aby chociażby kurs przyszedł przez wisłę, uczynic mu nic nie mógł. Niech iednak iedzie, Człowiek rozsądny potrafi dac rade, nawet mogłby sam kommanderowac. Przyszle ci Jazwinskięgo, ale co do Armat nie zna, przeto wolałbym, abys Bakałowiczowi dał ordynans obięcia kommandy a ssam niech tu przyiedzie, jezeli ci się zdaie, zrob, iak chcesz i kogo chcesz, poszli, aby tylko dobrze było.

T. Kosciuszko.

Potrzeba mnie będzie Bomb więcej nizli faierbalow.

135. ³⁾

24 Julii.

Zalecenie generałowi Orłowskiemu, aby kazał przypilnować, by armaty 12 f., które są w robocie, jak najprędzej były ukończone, i przysłać do okopów koło rogatek Jerozolimskich. Powiedzial mnie wczoraj Zakrzewski, iż cztery 12 f. ukończone, wszystkie cztery pomiędzy mną i Zajączkiem udysponuj. Praga także mnie interesuje jako i tamta strona, przeto weź w swoją partykularną opiekę.

¹⁾ Aut., w Summaryuszu N-r 107.

²⁾ N-o 108 Summaryusza, aut.

³⁾ Summaryusza N. 109. Oryg. u ks. Wiśniewskiego.

136. 1)

Dnia 24 Julij.

Już odpisuię dyrekte, że kaz przyiechac Gizlerowi, Bron także, która nam mocno potrzebna, zabrac, a posłać Jazwinskiego z Bakałowiczem, iezeli można; byway zdrow; patrzay, aby pomiędzy mno a Zaiączkiem naywięcey było osadzone okopy, i tam potrzeba powiększyc artyleryą. dlatego pisałem, aby nowo ułatowane po Bateryach w tey stronie postawic przy Jerozolimskiej rogatce Bateryach.

T. Kosciuszko.

137. 2)

Dnia 24.

Generale Orłowski prosze ciebie, abys dwunastofuntowe dwie armat nowych na baterji przy Rogatkach Jerozolimskich postawic dzis koniecznie przed (wiec)orem³⁾ kazał, pisze (i) a także i do Zakrzewskiego, tudziesz zeby tam więcey ludzi było przy rogatkach, trzeba ich posunąć z lewey i s prawey strony.

T. Kosciuszko.

Swistacki chorąży ma bydz transportowany w Areszcie do obozu mego.⁴⁾

T. Kosciuszko.

138. 5)

Dan w Obozie dnia 25. Lipca 1794.

Dezterter Pruski, o którym odbieram raport, ma bydz pod strażą do Warszawy zaprowadzony, Generałowi Orłowskiemu oddany, aby tam został w Areszcie do dalszey dyspozycyi, iednak ma bydz traktowany sładko y względnie.

T. Kosciuszko.

139. 6)

Dnia

Co do Dam Moskiewskich Uczynilismy wiele iak narod Ludzki i Czuły, kiedy uwolnilismy iedną familią, ale nie mamy wzajemności. I Obawa iest, iz gdy wszystko wyidzie, co im iest naymilszego, w ten czas z większą zaiadłością będo nas atakowac. Chciey dzis, ile można, powiększyc część ludzi przy rogatkach i przy wisle od Wilanowa przy rogatkach, żeby można można iedną dwunastą funtowe albo Haubice dwie powiększyc, gdyż ta strona iest naysłabsza i koło wisły. byway zdrow. rozkaż, aby Officierowie pilnowali mocno od Artylleryi, iz gdy będzie znak dany alarmu na ktoreykolwiek strony, wraz repetowali na wałach a ludzie żeby natychmiast zbiegali się na swoje poczty.

T. Kosciuszko.

1) Sum. N-o 110, aut.

2) Sum. N-o 111, aut.

3) Rk uszkodzony, ale tak w Summaryuszu.

4) Por. *Przegląd Warszawski* XIII: „*Legenda o broni insurekcyjnej*”.

5) S N-o 112, z dopiskiem: „Posyłam Generałowi rozkaz Naczelnika do mnie przysłany względem deztertera, którego także posyłam Zajączek”.

6) Aut. W Summ. N. 113 z opuszczeniem ustępu o damach.

140.¹⁾

Moy Generale, mowilem ci juz z kilka razy o rogatkach Jerozolimskich i miedzy niemi powiększychbym chcial na bateriach Armatami, gdyz jest słabe miejsce. O Osmej godzinie będe w pałacu Mniszowskim czyli Kossakowskiey i tam bym s tobą chcialbym się widziec. dzis na lewey baterii przy rostkach Jerozolimskich chcialbym miec te szescio funt. Armate.

T. Kosciuszko.

141.²⁾

Dnia 26 Julij.

Generał Orłowski poszle Ołowiu, Prochu i felszera na komende Generała Potockiego, tudziesz karabinkow z dwadziescia Chociaz niereperowanych.³⁾

T. Kosciuszko.

142.⁴⁾

Dnia 26 Julij.

Generał Orłowski rozkaże pod kassacyą Inspekcya lazaretu maiącego, aby awertował korpusa, s ktorych są żołnierze ozdrowieni i wyść mogo z lazaretu.

T. Kosciuszko.

Generał Orłowski zaleci Generałow, ktorzy komenderuią w linii, aby i mnie rapport przysyłali iak i iemu, tudziesz Officierowi od Artylleryi.

T. Kosciuszko.

143.⁵⁾

26 lipca 1794.

Chciej, Generale, posłać z tym listem do X. Jakubowskiego, znajomego z nauki swej w artylerji i indzynierji,⁶⁾ zbywa mi bardzo na takich ludziach, przysyłaj go jak najprędzej.

T. Kosciuszko.

144.⁷⁾

d. 26 lipca 1794 roku.

Indagacją o zabicie szeregowego wyprowadzoną odsyłam; żołnierzy jako niewinnych uwolnić z aresztu każesz. Odsyłam także raport Boguckiego, na którym znajdziesz moje w tej mierze zdanie.⁸⁾

T. Kosciuszko.

1) Aut., S. 114.

2) Sum. N-o 115.. aut.

3) Pod N. 119 wciągnięta została w akta kancelarji Orłowskiego kartka S. Fiszera z 26 lipca: „Porucznik Mroczkowski od pułku lubelskiego odbierze broń i amunicją dla g. m. Piotra Potockiego, o co wczoraj N. Naczelnik do Pana pisał”.

4) S N-o 116, aut.

5) S. N-o 117.

6) Autora „Nauki artylerji” [1780], zob. Korzóna: *Dzieje wojen III* 219, 240.

7) S. N-o 118.

8) Por A. M. Skalkowski: *Obrona Narwi, passim*.

145. ¹⁾ Dnia 27 Julij.
 Generał Orłowski iedną beczułke prochu wydac każe.
 T. Kosciuszko.

Cało noc niech Obywatele będo przy okopach dla bliskosci
 Nieprzyziaciela. T. Kosciuszko.

146. ²⁾ 28 lipca 1794.
 Przysyłaj mi, Generale, granat do haubic ośmioletowych.
 Ostrzegłem Zajączka o niedostatku ładunków 12 funtowych, ale
 proszę cię, zaleć, by je jak najspieszniej robiono. Przyrzecz
 nawet osobną odemnie za to nagrodę. T. Kosciuszko.

147. ³⁾ W obozie pod Mokotowem dnia 29 lipca 1794 roku.
 Do Jasińskiego napiszę, aby się jak najprędzej spieszył
 i stanąwszy na miejscu wszystko do przyzwoitych wrócił obrę-
 bów. — Względem majora Kapeli chętnie żądania twoje dopeł-
 nią i chęć jego nagrodzę, radbym tylko wiedzieć, jaką mu dać
 mogę rangę. — Co do Moszyńskiego, niech się uda do Rady. ⁴⁾
 Magistratu żądania, lubo mu chluby nie czynią, uskutecznią je
 jednak, gdy tego koniecznie żądać będą. — Parole przyłączam.
 — Generałowie oddzielnemi tylko dywizjami komenderujący po-
 winni mieć adjutantów. — pisze do Pągowskiego, aby układ
 z niemi zrobił, któryby dogodził i żądaniu ich, potrzebie tera-
 zniejszej gwałtowney. Dnia 29 Julij. T. Kosciuszko.

148. *G. l. Orłowski.* ⁵⁾
 Dat. w Obozie pod Mokotowem d. 29 lipca 1794.
 Ponieważ piec do lania kul już jest skończony, wyznaczysz
 natychmiast, Generale, oficera znającego się na laniu kul 12-sto
 funtowych, ktore niezwłocznie odlewać się mają. T. Kosciuszko.

Udac się ma ten Officier do wydziału potrzeb wojskowych
 natychmiast.

149. ⁶⁾
 Generał Orłowski uwiadomionym niech będzie, iż wziąć
 kazałem od rogatek Mokotowskich Czapskiego Batalionu ostatki
 do Generała Orłowskiego. T. Kosciuszko.

¹⁾ Sum. N-o 120, aut.

²⁾ S. N-o 121.

³⁾ S. N-o 122, przy końcu aut.

⁴⁾ Zapewne o przyznanie z majątku objętego sekwestrem sum po-
 trzebnych na utrzymanie dworu i pałacu Brühlowskiego.

⁵⁾ S. N-o 123, dopisek aut.

⁶⁾ Aut., S. 124.

150. ¹⁾

29 lipca 1794.

Jak tylko możesz najprędzej, przysyłaj mi, Generale, ładunków 12 funt. i granatów. Spaliliśmy Niemcom wieś²⁾ tak niespodzianie, że ledwie puciekali broń zostawiwszy, która cały czas pukała. Przysyłaj, raz jeszcze proszę, jak najprędzej 12 funt. ładunków i granatów 8 funtowych. T. Kosciuszko.

151. ³⁾ Dan w obozie pod Mokotowem d. 29 lipca 1794 roku.

Za tą asygnacją wydać rozkaze g. l. Orłowski z arsenału prochu centnarów trzy za kwitem podpułkownika Gawrońskiego. Oraz kilofów dwadzieścia. T. Kosciuszko.

152. ⁴⁾

Komissyą Wykomenderuie Generał Orłowski, która zasiągnie wiadomość dla kiej przyczyny był kassowany wprzod. T. Kosciuszko.

153. ⁵⁾

Dnia 30 Julij.

Generale. Co do moich kazałem odesłać wozy amonicyalne, rozkaze uczynic i Zaiączkowi toż samo. Posyłam ci dwa złote pierscionki dla dystyngwuiących się pod Zegrzem. każ zrobic faszyn i posłać Zaiączkowi, iezeliby wory mógł dostać z wełną i to dobrze, poszli iemu także. T. Kosciuszko.

154. ⁶⁾

Dnia 30. Julij.

Moy Generale prosze na Miłość Oyczyzny, aby mozna Wełnianą robote na bateryą dzis przynaymniey na dwie Armaty ukączyc; day ludzi, ile trzeba, a gdy skączono będzie, niech do Zaiączka odeszlo natychmiast. T. Kosciuszko.

¹⁾ Sum. N-o 125.

²⁾ Szczęśliwice. Zob. *Gazeta w. warsz.* N 29.

³⁾ S. N-o 126.

⁴⁾ Na marginesie podania Tadeusza Owsinińskiego z 29 lipca 1794 tej treści: „Urodziwszy się Polakiem czuć musiałem słodycz wolności... stanąłem w liczbie dowodzących ludowi w pamiętnych dniach 17 i 18 kwietnia, co zaświadcza obywatele g. Haumann i Zawadzki. podpułkownik inżynierów... Prezentowałem się... g. Mokronowskiemu... Uplęcowany zostałem kapitanem z kompanją, w randze majora podług patentu dymisyjnego, w pułku Rottemburga... wymaszerowałem pod Górę do obozu. Major Bubno, teraz widoczny zdrajca, przez osobistą jakąś niechęć zgromadziwszy wszystkich tego pułku oficerów ogłosił, jakoby zyskany przezemnie sancyt w konfederacji targowickiej na patent dymisyjny z rangą podpułkownika przeszkadzał honorowi i sławie służbę ze mną czyniących”. Dopraszał się o zbadanie sprawy, aby mógł wrócić do szeregów.

⁵⁾ Aut., por. S. 127.

⁶⁾ Aut., por. S. 128.

155.¹⁾ 30 lipca²⁾ 1794 z obozu pod Mokotowem.

Lepiej rozpatrzywszy się w twoich zapytaniach wczorajszych odpowiadam co do pierwszego punktu, że wozy sztabowe i kompaniczne, jeżeli będą potrzebne, ze skarbu będą dawane. Co do drugiego, ponieważ culag dla adjutantów nie jest w etacie tymczasowym wyznaczony, przeto w tym czasie, gdzie skarb Rptej nie jest bogaty, tenże zulang nie może być dawany. Co do 3-go, strzelcy ci tylko, którzy celnie strzelają, mają być płatni podług etatu 100 tysięcznego, drudzy zaś, jak piechota, w czem na rzetelność oficerów komenderujących strzelcami spuścić się potrzeba, że sprawiedliwie podadzą, którzy celnie a którzy nie celnie strzelają. Co do 4-go, g-łowie wszyscy, którzy komenderują dywizjami, jako i ci, którzy w dywizjach mają oddzielne swoje komendy, adjutantów przy sobie mieć mogą, to jest oficerów z korpusu wziętych. — Dwa artykuły względem płacy w artylerji, dla cieśłów i doboszów, podług etatu 100 tysięcznego mają być zachowane. Majora Kapellę i porucznika Kościakiewicza chyba w wojsku z płacą ich stopniom przywoitą patentować mogę, gdybym ich bowiem w artylerji umieścił, z krzywdą byłoby to innych oficerów. Majora Mirosławskiego użyć podług zdadności i wtedy gażę wypłacić mu każesz.

T. Kosciuszko.

Powiedział mi wczoraj Prezydent, że w ludwisarni ze 100 centnarów materiału mają łać działa, zalecisz przeto przełożonemu nad ludwisarnią, aby same tylko odlewać kazał armaty 12 funtowe i haubice 8 funt. i te w tej proporcji, że 2 haubice i 1 dwunastofuntową. — Parol na dzień 31 lipca — służba — uwaga.

156.³⁾ O w pół do pierwszej 31 lipca.

Tego momentu, kochany Generale, posyłaj 2 armaty 12 funtowe do Zajączka. O alarmie, gdy będzie, będziesz uwiadomiony. Amunicje ci przypominam, to jest ładunki do armat i granaty. Bądź zdrów.

T. Kosciuszko.

Sześcią funtowe zaś armate przysyłaj do mego obozu, wszytko to jak może być najprędzej i zaraz.

157.⁴⁾ Dnia 31 Julij.

Przyszli mnie ładunkow dwunasto funtowych iak nayprędzej, tudziesz iedną 12 funtową.

T. Kosciuszko.

¹⁾ Ręką Fiszera, por. S. 134.

²⁾ W rk.: czerwca, przy czem już spółcześnie w kancelarji Orłowskiego dopisano: omyłka w dacie, co zaznaczono i w Summaryuszu.

³⁾ Por. S. 129.

⁴⁾ Aut, por. S. 130.

158. ¹⁾

Dnia 31 Julij.

Orłowski kochany, wyznacz ty inszego Officiera do robienia zapalnikow do Bomb i do Granatnikow, gdyż są zakrutkie i pękaią, gdy wydzie z Haubicy. — Niech się spieszą iak nayprędzey laniu kul i sam tym się zaprzątni, prosze na miłość boską, abys się iak naymocniey starał się o lanie kul dwunastą funtowych.

T. Kosciuszko.

159. ²⁾

Dnia 31 Julij.

Jest to rozsądny Officier, mozna mu powierzyc expedycyi, iezeli sam się o to domaga; nalezy mu tylko ostrożność zalecic wszelką Militarną.

T. Kosciuszko.

faierbalow przyszli mnie kilka. ³⁾160. *Generał Orłowski.* ⁴⁾

Dnia 1. Augusta.

Generał Orłowski względem uprojektowanego mostu przez tegoż obywatela, który mu list odda, obaczy model i każe jeden zrobić za dyrekcją onegoż, jezeli w praktyce służyć będzie, aby nawet i armaty przejść mogły.

T. Kosciuszko.

161. *Generał Orłowski.* ⁵⁾

1. sierpnia 1794.

Mój Generale, odpisałem ci już na ważniejsze zapytania twoje, dodaję, że zgadzam się bardzo, aby pracujący przy tobie adjutanci byli płatni tak, jak sam uznasz najsprawiedliwiej. Teraz wypada nagła potrzeba, abyś armatę 12 funtową stojącą na łysej górze jak najprędzej i nieodwłocznie przystawić do Czerniakowa do generała Dąbrowskiego; konieczna jest tego potrzeba i proszę cię skuteczniej to natychmiast. Względem ładunków, jakem już pisał, używaj starania, nagród i wszystkich sposobów. Bądź zdrow, kochany Generale.

przyszli te armate 12 funtową z amonicją aby o 4 tey punktualnie była przy rogat. czerwiakowskich jak nayprędzey. Zabierz konie albo naymi azeby tylko dostawiono i tam odbierze officier rozkaz od Generała Dąbrowskiego. Dn. 1. T. Kosciuszko

¹⁾ Aut, por. S. 131.

²⁾ Aut. na marginesie raportu przesłanego Orłowskiemu przez brygadiera Jaźwińskiego z obozu pod Zegrzem 31 lipca, skąd donosił o potrożeniu Prusaków dzięki celności jego strzelców. „Dziś czynią się obserwacje dla dowiedzenia się, w którym miejscu najsłabiej siła ich znajduje się, przez które chciałbym dziś jeszcze wpuścić kawalerją dla realnego o ich stanie dowiedzenia się. Dotąd nic czynić przeciwko nieprzyjacielowi nie mogłem dla nieskończonej fortyfikacji. Dziś atoli już jestem w stanie atakowania onych i na to rozkazu tylko .. oczekuję”.

³⁾ Przekreślono: Na dzis o Parol upraszam.

⁴⁾ Autogr, por. S. 132.

⁵⁾ Aut. w II części, por. S. 135.

162. *Generał leutnant Orłowski.*¹⁾ Dnia 1 Augusta.
Do ludwisarni odesłana jest Haubica. jeżeli nie jest naprawiona, żeby natychmiast była insza przysłana, bardzo prosze.
T. Kosciuszko.
163. *Generał Orłowski.*²⁾ Dnia 1 Augusta 1794.
Teraz niech już tak będzie płacono, iak byli płatni podług roku 1789 bez culagu iednak.
T. Kosciuszko.
164. *Generałowi lieutenantowi Orłowskiemu.*³⁾
Dan w obozie pod Mokotowem dnia 2 sierpnia 1794.
Wyślesz, Generale, kapitana Bilickiego do obozu g. l. Mokronowskiego z szmigownicą a to jak najprędzej. Konie marudne u generała Mokronowskiego będące z komendy leybregimentu aby na zdrowe zamienione zostały.
T. Kosciuszko.
- 165.⁴⁾ 1794 d. 2 sierpnia.
Już względem pułko. Bakałowicza co do gaży jego dałem rezolucją, że ma być płatny od czasu powstania, jeżeli był czynnym. Odsyłam patenta dla majora Kapelli i por. Kościakiewicza, kwestje rozwiązane głnego kasjera Grecza i raport Jazwińskiego i zegarek dla strzelca w tym raporcie wymienionego.
T. Kosciuszko.
166. *Generał Orłowski.*⁵⁾ Dnia 2 Augusta.
Dzis uradziemy się, iak masz odpisać jutro temu generałowi,⁶⁾ prosze, przyszli zwiček do rzucania dla oswiecenia mieysca, aby cos nieprzyjaciel nie robił w nocy. jeżeli dwana-stofuntowa iest, to przyszli mnie, prosze. Byway zdrow.
T. Kosciuszko.
167. D. 3 sierpnia⁷⁾ 1794 r. w obozie pod Mokotowem.
Gażę mężowi należącą po jego zabranii w niewolę ma odebrać prosząca żona⁸⁾ po przyniesionem zaświadczeniu od

1) Aut., por. S. 136.

2) Aut. W Summaryuszu zaznaczono [N-o 137]: Odpowiedź dla gwar. konnej kor.

3) Por. S. N-o 138.

4) Por. S. 139.

5) Aut., por. S. 140.

6) Schwerin'owi. Zob. *Gazeta* w. warsz. N., 30.

7) W rk.: lipca

8) Decyzja ta na marginesie podania M. Morozowej, której mąż „dawniej kapitan w reg. fizyl. po trzydziesto-kilko-letniej poczciwie odbytej służbie na funduszu artylerycznym inwalidów umieszczonym został, lecz przy powstaniu narodowym . . . udał się do nowoformującego się reg. 18-go”. Jako jego major w komendzie g. Karwowskiego dostał się do niewoli pruskiej ranny.

generała, pod którego był komendą. Z której gaży ma przesyłać swemu mężowi.
T. Kosciuszko.

168. *Generał Orłowski.*¹⁾ 3 sierpnia 1794.

Mamy tu granatnik ośmioletowy trochę nadpsuty, przyslij inny na to miejsce, a tamten odeszliśmy ci. Choć dziś święto, niech robią koło kul i ładunków. Armaty, które nie są jeszcze wiercone, proszę cię, mój kochany Generale, każ je dzień i noc ukańczać, nie skąpiąc płacy ni nagród. Sciskam Cię.
T. Kosciuszko.

169. *Generał Orłowski.*²⁾ Dnia 4 Augusta.

Pamiętaj o Zegrzaczach. Niech każde ruszenie Prusaka będzie ci wiadome. Jazwiński niech używa szpiegów dobrych. Pragę także nie zapomnieć i starać się jak najlepiej ją zmocnić, to palissadami, zasięgami i redutami. Bywaj zdrów. Cichockiego chciałem ku Puławom obrócić, aby generałów milicji pogodzić, ale, jeśli ci potrzeba, ustępuję.
T. Kosciuszko.

170. *Generał Orłowski.*³⁾ Dnia 4 Julij.⁴⁾

Dałem rozkaz Cichockiemu, generałowi, aby zdawszy komendę Jazwińskiemu przyjechał do obozu mego dla rozmowienia się z nim, gdyż nie rozumiem, aby on był żołnierzem, ale sposobny do innych rzeczy. Przeto uwiadomiam ciebie i daj mu rozkaz podobny.
T. Kosciuszko.

171. *Generał Orłowski.*⁵⁾ Dnia 4 Augusta 1794.

Orłowski kochany chciej wyznaczyć jakiego inżyniera, który ukączył lepiej okopy ku Zajączkowi z prawego skrzydła, Zajączek sam nie ma czasu zaprzętnąć się sam a zatym dasz zlecenie Kralewskiemu.⁶⁾ Bywaj zdrow.
T. Kosciuszko.

172.⁷⁾ 4 Augusta.

Zaleca dać jedną albo dwie armaty 3 f. podług liczby i potrzeby w proporcji dla generała Potockiego. Pragę rekomenduje

¹⁾ Por. Sum. 141.

²⁾ Por. S. 142.

³⁾ Aut., por S 143, także *Obr. Narwi.*

⁴⁾ Według treści z sierpnia.

⁵⁾ Aut., por. S. 141.

⁶⁾ Felicjan K. pisał 24 kwietnia 1794 do gen Cichockiego prosząc go o przydział wierchowca ze zdobytych na Moskalach. „... Nie jestem w stanie kupić konia, chudym pacholek, nie tajno JWPD., ale podściwy”. Jego zasługa w dniach powstania Warszawy była punktem wyjścia generalskiej kariery, zob. A. M. Skalkowski: *Z dziejów insurekcji i O kokardę passim.*

⁷⁾ Sum. 145.

opatrzyć w fortyfikację, generałowi Zajączkowi okopy zmocnić i podwyższyć, do czego można użyć niewolników.

173. *Orłowskiemu, generał leutnantowi i kom. X. maz.*¹⁾

4 Aug. 1794.

Mój kochany Generale, oficerowie od bataljonu majora Obrembskiego²⁾ z brygady Rzewuskiego wszyscy prawie pousuwali się do Warszawy, tak dalece, że niemasz ich przy całym bataljonie jak dwóch, skąd wielka niedokładność w służbie. Proszę cię, abyś nieodwłocznie i surowo przykazał tym wszystkim Ichmościom, by się zaraz do korpusu swego stawili. Toż samo ma się rozumieć o oficerach od innych korpusów, którzy niepotrzebnie w Warszawie siedzą. Każ ich wyszukać i tutaj przysłać.

T. Kosciuszko.

Day ordynans, Generale, chorążym od gwardyi konny kor. Frankowskiemu y Sawickiemu, aby przy boku królewskim kontynuowali czynić służbę adjutantską.

T. Kosciuszko.

174. ³⁾

5 Aug. 1794.

List do Jasińskiego tu zawarty chciej, Jenerale, posłać przez sztafetę. Więcej uczynić nie mogę dla zapobieżenia niebezpieczeństwu nad Narwą. Dziękuję ci za starania, które czynisz koło Pragi i okopów, naglij i w jednej i w drugich robotę, proś Bakałowicza, żeby dojeżdżał i doglądał robót obydwóch. Do Mokronowskiego napisz, co naprędce uczynić możesz dla niego, a co później.⁴⁾ Bądź zdrow, Generale. Bronikowskiego użyję, jak mi radzisz.

T. Kosciuszko.

Bronikowskiego zaraz mi przysyłaj.

175. *Generał Orłowski.*⁵⁾

Dnia 5. Augusta.

Generale kochany wyexaminuy Bronikowskiego; iezeli sądzisz, że zdatnym będzie do obięcia komendy albo na Pradze albo nad wisło ku Puławom, wyznacz go, a ia dam mu Patent takowy, kotrym mógł kommenderowac innych. T. Kosciuszko.

Przewruc.⁶⁾

Wszystkich Dezerterow, co odsyłamy, miey pilne oko, gdyz suponuiemy, ze są dezertery szpiegi umyslnie przyslane.

¹⁾ Por. S. 146. W II części aut.

²⁾ Edwarda Obrębskiego, II majora w brygadzie kaw. nar. Ożarówskiego, gdzie Józef Rzewuski był wicebrygadjerem w okresie redukcji armji [Mon. dz. n. IV 305].

³⁾ Por. S. 147.

⁴⁾ W związku z objęciem komendy na Litwie w tym właśnie dniu, *Listy Kościuszki do jen. Mokronowskiego dok. 1, 4.*

⁵⁾ Aut., por. S. 148.

⁶⁾ U spodu strony zapisanej.

176. - *Generał Zajączek.*¹⁾

Napisze do Orłowskiego o tym, aby robili przy okopach z prawego twego skrzydła. T. Kosciuszko.

177.²⁾

Dat. pod Mokotowem 5 sierpnia 1794.

Za tą asygnacją generał l. Orłowski wydać każe dla komendy pułkownika Boskiego ładunków karabinowych cztery tysiące. T. Kosciuszko.

178. *Gen. l. Orłowski.*³⁾

5 sierpnia 1794.

Brygadjer Kopeć powiada mi, że iesteś w sposobności dać dla towarzystwa brygady jego, którzy wyszli ze szpitala, koni kilkanaście; jeżeli to możesz uczynić, oddasz rzetelną usługę temu korpusowi. T. Kosciuszko.

Jeżeli masz kapelę jaką rejmentową nie użytą w Warszawie, przyszlj mi ją do obozu, oficerowie chcą się złożyć na jej utrzymanie.

179.⁴⁾

1794 d. 6 sierpnia z obozu pod Mokotowem.

Odsyłam Ci, mój Generale, registr żon, których mężowie w obozie moim znajdują się, tudzież list Opackiego⁵⁾ i Kwaśniewskiego. Kwaśniewski co na dezertarów pruskich wydał i wyda, za podaniem mi specyfikacji zapłacić każe. Względem nieposłuszeństwa generałów ziemiańskich pełnomocnikowi Horaimowi wydałem ordynans dnia wczorajszego. — Co do armat dla gła Potockiego, zgadzam się z tobą, aby mu teraz posłać 1 jednoroga a do 3 funt. armaty żeby oficer wykomenderowany konie zostawił, która mu się później nadeszle. — Ponieważ Kwaśniewskiego z posterunku ruszyć musiałem, zalecisż Karwowskiemu, głowi, aby ten jego posterunek osadził — dałem ordynans kwaśniewskiemu, aby szedł ku Brzesciu złączyć z drugą komendo, z Węgrowsa Batalionem, ktoremu także kazałem isć ku Brzesciu, aby odpor dali komendzie Moskiewskiej małej.

Dnia 6 Augusta.

T. Kosciuszko.

180.⁶⁾

Dnia 6 Augusta 1794.

Aprobuie Dekret ten z dodatkiem, aby mu codzien na żywność dawano puł złotego na dzien z przętow przedanych do

1) Aut. Z dopiskiem: „Mam honor przesłać żądanie Nay. Naczelnika, rozumiem, że niewolnicy moskiewscy mogą byćż użyci. 5 Aug. 94. Zajączek m. p.” Por. S. 149.

2) Por. S. 150.

3) Por. S. 170.

4) Ręką Fiszera, koniec aut, por. S. 171.

5) Zob. Korzon VI 25, 193—4, 197.

6) Aut., na dekrecie z 23 lipca na Jana Sobolewskiego, b. adjutanta Wieniawskiego, oskarżonego że „bywał często tak z raportami jako i bez

niego należących, które powinny być sprzedane komisionar-liter. Vice Brygadier Rozniecki z przedanych rzeczy pieniądze odeszła do Generała Orłowskiego a ten Eksekucją dekretu natchmiast nakaze.
T. Kosciuszko.

181.¹⁾ *Orłowskiemu, g. l.*

1794, dnia 7 sierpnia z obozu pod Mokotowem.

Mając doniesienie z Warszawy, iż niemało oficerów i innych wojskowych tam znajduje się, zalecam gen. Orłowskiemu, aby zniósłszy się z policją wszystkich wojskowych do obozów należących a w Warszawie bez ordynansu bawiących się z Warszawy niezwłocznie do korpusów wyprawić kazał. T. Kosciuszko.

182.²⁾ *Orłowskiemu, g. l.* d. 7. Aug. 1794 r. pod Mokotowem.

Fajerbali do granatników 8 f. 30. Ładunków kulowych do 12 f. i 6 f. armat przysłać, ile można, i robić kazać. Do 3 f. armat ładunków, kiedy już są gotowe, nie trzeba wiele robić, gdyż te mało expensują się.

staray się, Generale, abysmy mieli więcej ładunkow z kulmi do 12 ff. armat, do 6 ff. i do aubic; do trzech funtowych nam nie tak potrzeba, potym ładunkow strzeleckich nam potrzeba i pistoletowych. Dna 7. T. Kosciuszko.

183. *G. l. Orłowski.*³⁾

Dnia 8 Augusta.

Rapport Jazwinskiego odebrałem, twoie uwagi są dobre i potrzeba, abys dał iemu rozkaz zwrocenia kommandy od Regimentu 17. Co do abszytu, z iakiego korpusu wiedziec potrzeba. Generałowi Jasinskiemu dałem ordynans do obięcia kommandy i zatrudnienia się nią. byway zdrow, sciskam ciebie.

T. Kosciuszko.

184. *Generał Orłowski.*⁴⁾

Dnia 8 Augusta.

Kochany Orłowski faier Bałe przysłane niegodziwe są, wczorayszey nocy siedym puscilem, zadna się nie udała, przyszli mnie, przyszli mnie nowo zrobionych, czy nie mozna zmo-

powinności u Winiaskiego i do akkoru z Prusakami czyli przeprowadzenia officyerów cesarskich do obozu pruskiego pod Krakowem znalazł u zdrajcy Winiaskiego zaufanie", skąd na niego „jakoby współnika zbrodni“ szemrało pospółstwo w kordonie cesarskim, oraz wojskowi i obywatele. „Sztandrecht“ znalazł „występek pewny powstaniu narodowemu sprzeciwiający się“, gdyż wpajając trwogę stał się przyczyną trzech dezercyj. Wyrok opiewał na utratę „czci, sławy, prerogatyw wojskowych i cywilnych, majątku“ oraz wygnanie po ukończeniu wojny a uwięzienie tymczasowe.

¹⁾ Ręką Fiszera. Por. S. 172.

²⁾ Aut. w II części, por. S. 173.

³⁾ Aut., por. S. 174.

⁴⁾ Aut., por. S. 175.

cnic Zegry czym, poradz mnie prosze i skuteczni iak nayprę-
dzy, tudziesz wzmocnienie Pragi zalecam iak nayusilnieysze.
T. Kosciuszko.

185.¹⁾ Dnia 9 Augusta.

Posyłam ci Rapport Zaiączka. Zmiłuy się, miey oko albo
przeszli ich²⁾ na wies za prage, niech u Obywateli słužo, na
co nam pomnażac niepotrzebne gęby w Warszawie. T. Kosciuszko.

186.³⁾ 9 sierpnia.

Ponawia zalecenie, aby nie inne robili ładunki bądź z kulmi
bądź z granatami jak tylko do 12 f. i 6 f. kalibru. Wysłanie
natychmiast strzelców zaleca.

187.⁴⁾ 9 Aug. 1794.

Mój Generale, co mozesz dać broni, choć niereperowanej,
oficerowi od g. Karwowskiego, to daj, tudzież domaga się on
o medycynę, — spraw, aby i tę otrzymał. Pragę, ładunki i kule
przypominam. Bądź zdrów.
T. Kosciuszko.

188. *G. I. Orłowski.*⁵⁾ Dnia 9 Augusta.

Dam ci dwudziestu strzelcow, iezeli potrzeba, albo czter-
dziestu, oznaym mnie, dzis onych pod twoie rozrządzenie odeszle.
Co do Artyllerzystow daie Ordynans, aby kazdy korpus kosso-
nierow i nowy zawerbowany dał część ludzi, względem Amo-
nicyci pisze do Zakrzewskiego.
T. Kosciuszko.
o strzelcow rozmuwię się z Zielińskim.

189. *Generałowi komendantowi Orłowskiemu w Warszawie.*⁶⁾
10 sierp. 1794.

Aprobowałem rezolucję, którą R. N. N. wydała względem
dezerterów,⁷⁾ chciej ją, Generale, przyprowadzić do egzekucji.
T. Kosciuszko.

190. *Orłowski, g. I.*⁸⁾

Dat. w obozie pod Mokotowem 10 sierpnia 1794.
Rozkazał N. Naczelnik napisać mi do WPana Dobr., abyś
doświadczenie z kulmi palącemi karabinkowemi zrobić zalecił.
S. Fiszer m. a.

¹⁾ Aut. por. S. 176.

²⁾ T. j. dezerterów pruskich — według Summaryusza.

³⁾ Sum. 177.

⁴⁾ Ręką Niemcewicza Por. S. 178.

⁵⁾ Aut., por. S. 179.

⁶⁾ Por. S. 180.

⁷⁾ Zapewne „Prawidła względem dezerterów pruskich dla Deputacyi
dozorczej” uchwalone 5 sierpnia, *Akty* II. 48—9

⁸⁾ Por. S. 181.

191. *Generał Orłowski.*¹⁾ Dnia 10 Augusta.

Wyszli, Generale, iak nayprędzey sztafete lub kuryera dla dowiedzenia się tey prawdy, iezeli Prusacy przeszli przez zakroczym albo nie, nam się trzeba dobrze o tym zapewnić.

T. Kosciuszko.

Napisz do Jazwskiego, aby szpiegow używał.

192. *Generał Orłowski.*²⁾ Dnia 10 Augusta.

Dezerterow Pruskich nie trzymaj, ale wysyłaj w kraj, osobliwie takich, ktorzy są prawdziwi Niemcy, a gdy są podeyrzeni, trzeba zatrzymac i miec oko na nich i żeby się nie komunikowali się, napisz mnie, iezelis wysłał na Expedycyą strzelcow, potrzeba zmocnic poczcie Zegrow, poszli tam ze dwie kompanji — Przyszli mnie broni, gdyż Zakrzewski powiedział mnie, że cokolwiek iest już złożona do arsenału. Za co niema raportow częstych z Zegrza. Jazwskiemu przykasz. sciskam serdecznie.

T. Kosciuszko.

193. *Rezolucja pułkownikowi Kwaśniewskiemu.*³⁾ d. 11 Aug. 1794.

1. Podporuczników niema w etacie pułkowym, a zatym pięciu oficerów jest nadto.

2. Płaca w podanym rachunku jest źle wyrachowana, którą poprawiwszy podług etatu 89 wypłacić rozkazujcie.

3. Jeżeli na przyszły miesiąc szwadrony nie będą wzmoconione, podług etatu, oficerowie, których jest obowiązkiem werbować, nie dostaną płacy.

4. Pułkownik Kwaśniewski zrobi rachunek z percept dotąd skądkolwiek wziętych i z nich wydatków.

T. Kosciuszko.

194.⁴⁾ Dnia 11 Augusti.

Za moją tylko assygnacyą dawac Armaty, gdyż potrzeba będzie i dla mnie i dla Jasinskiego.

T. Kosciuszko.

195. *Generał Leut. Orłowski.*⁵⁾ Dnia 12 Augusta.

Generał Orłowski Armate szescią funtową przesłać do Okopow przy Rogakach Jerozolimskich, Officiera ci przysle, powiad....⁶⁾ ...zesz innych wybrac bardzobym życzył. miey to u siebie i nie powiadaj nikomu.

T. Kosciuszko.

¹⁾ Aut., por. S. 182.

²⁾ Aut., por. S. 183.

³⁾ Por. S. 184, zob Korzon V. 202, 204, 266.

⁴⁾ Aut., por. S. 185.

⁵⁾ Aut., por. S. 186.

⁶⁾ Oddarte pół strony widocznie przy oddaniu listu do kancelarji przez samego adresata, jakoż w Summaryuszu tylko pierwsze zdanie streszczone.

196.¹⁾

Generale Orłowski, wyszli sztafete albo Kuryera lepiej będzie do Jasinskiego, Generała, do ktorego już dawniej pisałem, musi bydz w drodze z grodna do ostrołęki. Kosciuszko.

197. *Generał Orłowski.*²⁾

Dnia 13 Augus.

Moy Generale, skarżą się wszyscy, że broni nie reperuią, wszakże wyznaczony iest Officier, niech mnie codzien daie raport z tego, prosze cię, abys skutecznił, iezeli nie czyni powinności swey, aresztuy a drugiego na te mieysce wyznacz i czego potrzeba niech do mnie prosto melduie. T. Kosciuszko.
obruc³⁾

tozsamo wykomenderuy do lania kul, robienia prochu, a gdy nie masz, ia ci przysze Officierow i day im zlecenie. meldowania mnie wszytkiego. Dnia 13 Augusta. T. Kosciuszko,

198. *Orłowskiemu, g. l.*⁴⁾

d. 13 Aug. 94 z obozu pod Mokotowem.

Oddawca tego biletu Stanisł. Druzbic po rozbrojeniu Libeckackiego kommandy⁵⁾ powrócił do swoich. Użyj go, mój Generale, do jakich potrzeb w garnizonie tymczasem, niżeli mu się miejsce otworzy.⁶⁾ T. Kosciuszko.

199. *Generał Orłowski.*⁷⁾

Dnia 13 Augusta.

Wykommenderowany będzie Ozarowski do zasiadania iako prezes na tę komisiją i przysłany do ciebie będzie, inszego Audytora wyznacz a iezeli nie masz, ia przysze. T. Kosciuszko.

1) Aut., por. S. 187, między rozkazami z 11 a z 13 sierpnia.

2) Aut., por. S. 188.

3) Przy końcu strony.

4) Por. S. 189.

5) Zob. Korzon VI 158, 165. — W połowie sierpnia miano w Warszawie raport „Jana Klimkiewicza, obywatela wołyńskiego, jadącego za obyw. Krzuckim, delegowanym do zrobienia powstania na Wołyniu, pod datą 21 czerwca z Józefowa 1794 r.“. Według tego doniesienia: „W kordonie cesarskim bardzo wiele jest młodzieży z Polski zbiegłej, któraby wolała była pojechać do obozu Naczelnika i być użyteczną, niżeli ogołociwszy kraj z pieniędzy one w kordonie trwonić“. A także „osoby od Rady Najw. delegowane dla zrobienia powstania po województwach i które nawet pobrali tak w gotowiźnie pieniądze z kasy narodowej jakoteż asygnacje do kas prowincjonalnych, włączają się po kordonie cesarskim i pieniądze trwonią“.

6) Został chorążym w pułku XVI.

7) Aut., por. S. 190; dolna część listu z dopiskiem [zapewne poufnym] oddarta.

200. *Generał leut. Orłowski.*¹⁾ 13 sier. 1794.

Pułkownik Bakałowicz niech ma teraz cierpliwość, później zadosyć się uczyni jego żądaniu. Przywołaj do siebie Żyda Librowicza, zrób z nim kontrakt na jak najprętsze przystawienie prochów, zapewnij go, że ja mu sam zapłacę gotowemi pieniędzmi.²⁾ Jeżeli Dyrekcyja lazaretowa znajduje, że major Wierzbowski nie jest potrzebnym, nie widzę dla czego koniecznie go tam utrzymywać. Już posłałem jednego oficera do dozierania reparacji broni, jutro drugiego jeszcze poszlę. Auditor jutro także będzie w Warszawie. Jeżeli Żyd pewny i zaraz za prochami wyjedzie, dam mu zaraz na kupno ich zadatek.

T. Kosciuszko.

201. *Generał Lieutenant Orłowski.*³⁾ Dnia 13 Augusta.

Officierow przyszli iutro tobie do pilnowania czego chcesz i jutro.....⁴⁾ przysłali mnie tylko sto piędziesiąt, ia nie wiem, gdzie się więcej obraca, o czym chciałbym wiedzieć, iak nayprędzey, poszli armate szescią funtową do Radzinia do Potockiego a teraz obeymującego⁵⁾ kommande Generałowi Baranowskiemu, byway zdrow ale niech mnie dzienne czynią raporta.

T. Kosciuszko.

202.⁶⁾ Dnia 13. Augusta.

Generał Orłowski, iezeli są ieszcze w Areszcie sztabs Officierowie i Officierowie od Gwardyi Pieszey, uwolni a Kommissya pod prezydencyą Gen. Ożarowskiego i Miccielski⁷⁾ podpułkownik, iako Auditor, Więckowski ma się dzis lub iutro Generałowi zameldowac się.

T. Kosciuszko.

¹⁾ Por. S. 191. Na osobnej karteczce przy tej ekspedycji dopisał Naczelnik własnoręcznie: Wyszli iedną trzy funtową Armate do Baranowskiego, o konie do prezydenta uday się. dzis to skutecznic. T. Kosciuszko.

²⁾ T. Dembowski pisał do Orłowskiego 20 sierpnia: „... Librowicz oddał mi bilet ob. Orłowskiego... Wyczytałem gniew mocny, ciężki żal serca, ale proszę nie mnie winować; już on odemnie mógł być ekspedjowany, lecz że żąda swoich pieniędzy w gotowiźnie, to cały ambaras czyni; kasa wydziałowa nie ma funduszu tylko 5000 złt. a Librowiczowi należy się fl. 19214, które ze skarbu wydźwigać muszę... [Dopisek] A propos. Ob. X. Kollątaj przekazuje mi sumę w Galicji, którą Librowicz akceptuje...”

³⁾ Aut., por. S. 192.

⁴⁾ Dwa słowa zamazane, może: auditora....

⁵⁾ W Summaryuszu poprawiono: po nim obejmującemu Por. Korzon VI 204—5, 213.

⁶⁾ Aut., por. S. 193. Oddarta druga część listu. Poniżej podpisu przekreślone słowo: Przewrocic.

⁷⁾ Erazm Mycielski, zob. *Mon. dz. now.* IV 306.

203.

Przysłać tu do Warszawy w Areszcie zpecies facti.¹⁾

Generał zaleci.²⁾

Generał każe wypędzić.³⁾

do Kominassaryatu udac się potrzeba.⁴⁾

co do pierszego Patentant Posyłam, na drugiego sądu trzeba i dlatego przysli aresztowanych zpecies fakti, aby w Warszawie sądeni byli.⁵⁾

do kommissyow o przystawienie niech pisze iako i do pełnomocnika.⁶⁾

Zwoszczykow trzeba posłać.⁷⁾

T. Kosciuszko.

204.⁸⁾

Dnia 13. Augusta.

Generał Orłowski poszle armate 3 funtową z amonicją dla Generała Karwowskiego.

T. Kosciuszko.

205. *G. I. Orłowskiemu.*⁹⁾

Dat. pod Mokotowem 14 sierpnia 1794.

Wydałem wczoraj rozkaz, aby oficerowie dotąd nieuzyci do Warszawy pojechali i tam się do służby zameldowali.¹⁰⁾

¹⁾ Decyzje własnoręczne na raporcie Jaźwińskiego przesłanym Orłowskiemu z obozu pod Żegrzem 13 sierpnia. Pierwsza dotyczy namiestnika Dmuchowskiego, oskarżonego, że podczas „wpadnienia Prusaków” 12 sierpnia do wsi Stawinogi „spiał, obudzony zaś zamiast dania. odporu.. schował się i owej nocy patrolu sam swoją osobą nie czynił”. Aresztowany był także chor. kaw. n. Krzymowski za zaniedbanie rewizji posterunku. Orłowski wyznaczył 21 sierpnia sąd wojenny na Dmuchowskiego.

²⁾ Odnosi się to do żądania, aby pobraże od Pragi do Jablonny ubezpieczyć, „ponieważ g. m. Gizler nie jest w stanie tak rozciągnąć swoją komendą obsłaniać granic”.

³⁾ Podpor. Betke od regim. 17., który „wziąwszy urlaub na czas krótki do Warszawy meldował się za chorego” a o którym była „pewna wiadomość, iż jest zdrow i od dni kilkunastu bez interesu wałęsa się po Warszawie”.

⁴⁾ „O buty dla całej komendy” Jaźwińskiego, „gdyż wszyscy prawie boso chodzą”.

⁵⁾ Jaźwiński domagał się, aby szeregowiec Kruszewski, który w czasie napadu z 12 sierpnia ubił porucznika pruskiego, „mógł być oficerem, a namiestnik Dmuchowski degradowanym na szeregowego”.

⁶⁾ Odnosi się to do ustępu: „Z 42 głów pospolitego ruszenia odeślanych przezemnie dawniej podpułk Komarnickiemu już 5 uciekło”.

⁷⁾ Na miejsce dwu zbiegłych.

⁸⁾ Decyzja na przedłożeniu J. Jasińskiego, którego podobiznę fotograficzną podał H. Mościcki w monografii poświęconej temu generałowi, str. 285. — Sum. 194.

⁹⁾ Ręką Fiszera. Por. S. 195

¹⁰⁾ Nazajutrz major M. Cichocinski, Grochowski, kapitan, i chor. Druzbic donieśli, że według rozkazu z 13 zgłosili się do g. Orłowskiego, ale od 1 sierpnia nie są płatni. Na marginesie tego podania decyzja Kościuszki: „Płacę półmiesięczną odbierać mają, jeżeli pokażą świadectwo od kasjera Kraussa [przekreślono: majora Wasilewskiego], że jeszcze z kasy generalnej nic nie wzięli. Dat w obozie pod Mokotowem d. 15 Aug. 1794 r.”. Por. S. 200.

Przestrzegam cię zatym, abyś każdemu z nich patent sobie pokazać kazał, gdyż pod tym pretekstem możeby i nadkompletowi i niemającym talentów chcieliby zyskać gażę. T. Kosciuszko.

206. *G. l. Orłowski.*¹⁾

Posyłam ci kapitana Grochowskiego, także do użycia dobry Officier. T. Kosciuszko.

207.²⁾

Dnia 14. Augusta.

Generał Orłowski iako ma potrzebe Ingenierow do roboty Okopow i innych Uzyie kapitana Amire,³⁾ podporucznika Szymanowskiego, Radzynskiego, chorążego, Łubinskiego, podporucznika, ktorzych iemu posyłam. T. Kosciuszko.

208.⁴⁾ *Obywatelowi Orłowskiemu, g. l.* d. 14 Aug. 1794.

Z rozkazu N. Naczelnika odsyłam WMC. Panu Dobr. dezerterapruskiego, który już jest ze wszystkim zaspokojony, któremu każ WMCPan Dobr. dać paszport, a jeżeliby się chciał zostać, tedy mu rzemiosło wyznaczyć, zwłaszcza że jest profesji ślusarz. Guzkowski, g. dzienny.

209.⁵⁾

d. 15 Aug. 1794 z obozu pod Mokotowem.

Chorąży Niezuchowski, jeżeli nie ma odemnie patentu, nie może być do służby użytym ani płatnym. Względem łatwiejszego sprawunku butów w Goniądzu i Sokołowie posyłam rozkaz Cichockiemu, generałowi majorowi. Zaleć, Generale, Jaźwińskiemu, brygadjerowi, ażeby się ułożył z Karwowskim, generałem, względem zebrania takiej siły, którąby mógł uskutecznić zamiar napadnienia na nieprzyjaciela, a jeżeli możesz, poszlej mu co kawalerji z komendy swojej, gdyż ja mu stąd nic posłać nie mogę. — Przyszlej mi, Generale, oryginalny raport podpułkownika Boguckiego, który ci dziś brygadjer Jaźwiński przysłał o akcjach zasłych pod Karniewkiem, Stawinogą i Dzierżaninem.⁶⁾ T. Kosciuszko.

¹⁾ Aut., por. S. 196

²⁾ Aut., por. S. 197.

³⁾ Por. Chodźko: *Hist. des légions* II 152, *Amilkar Kosiński we Włoszech* 235, 266. A. M. Skałkowski: *O cześć* 364–5 (czasy Ks Warszawskiego).

⁴⁾ Por. S. 199.

⁵⁾ Por. S. 201.

⁶⁾ Por. A. M. Skałkowski: *Obrona Narwi*.

210. *Orłowskiemu, g. l.*¹⁾

Dat. pod Mokotowem 15 sierpnia 1794.

Przyslij mi, Generale, regestr wszystkich oficerów, których ci stąd posłałem, z wyrażeniem imion, przezwisk i szarzy, w jakiej się znajdują.

T. Kosciuszko.

211. *G. l. Orłowski.*²⁾

Dnia 16 Augusta.

Prosze cie, moy Generale, abys zakazał bez mego pozwolenia wydawac Broni, gdyż diabli wiedzą, gdzie się to dziewa i dokąd idzie. co do Owsinskiego, nie wiem, iak zrobic dla oddania mu sprawiedliwosci, cobym nikomu niechciał uchibic.

T. Kosciuszko.

212.³⁾

d. 16 sierpnia 1794 roku.

Z rozkazu najwyższego Naczelnika mam honor odesłać WCPanu Dobrodziejowi Franciszka Goliana, porucznika od milicji krakowskiej,⁴⁾ do służby.⁵⁾ Oraz upraszam łaski Jego, abyś przyłączony list odesłać raczył przez pierwszą okazją brygadjerowi Jazwinskiemu. WCPana Dobrodzieja najniższy sługa

S. Fiszer, maj.

213.⁶⁾

Dnia 16. Augusta.

Każ Prage zasiekami i palisadami od Bateriai do Bateriai opatrzyć, wilczemi dołami potym w tyle linią albo Bateriai lub Redutami, ktoreby się krzyżowali, nie potrzeba opuszczac czasu, codzien każ wzmacniac, azebys sam pojechał i urządził z Nicherem pomowiwszy, lepiejby było. przyspiesz transport prochu, bo ten żyd prawi mnie o iakieysci zapłacie wprzod, a ia chce prochu i daie piniądze na to. Jezeli magistrat przykrzy, niechze mnie raportuie, co będzie reperowanego, i zaręczy prętkiey naprawy, na którą ia dotąd oczekiwałem bez skutku, a tak uwolnisz, inaczey nie moge, niech sie nie przykrzą przystawione osoby rzemiesnikom, ale raportują czyli robio lub nie. Zbierac każe i odsyłać kule.

T. Kosciuszko.

przyspiesz lanie kul iak nayprędzey.

1) Por. S. 202. Ręką Fiszera.

2) Aut., por. S. 203.

3) Por. S. 204.

4) Znalazł się następnie w XVI pułku.

5) Także porucznika Łapińskiego, „któremu.. połowę gaży.. wypłacić“ [N-r 205 na rozkazie niewątpliwie odpowiednio do liczby „Summar-yusza“, odtąd zaginionego]

6) Aut., w aktach kancelarii Orłowskiego wciągnięto pod liczbą 206.

214. *General Orłowski.*¹⁾

Dnia 16 Augusta.

Generale, uczynił mi relacyą oddaiący ten Bilet, iz ieden Więżien wie skład piniędzy, i podał²⁾ mnie sposob, aby go uwolnic wprzod i dac do tego iegomosci, ktorego dobrze nie znam, że będzie go pilnowac; chce, aby to nie było bez Kochanowskiego, uwiadom go a ia pozwole, na co on przestanie.

T. Kosciuszko.

215.³⁾

Przesyłam ci nazad Rapport Jazwinskiego.⁴⁾ Zakazac, aby kawalerya iako i żaden nie smiał brac koni od Armat. Kommissaryatowi zalece co do prochu, ia mu zapłace gotowemi, zaręczam, aby się tylko o to iak nayprędzey starał i przystawił; takze o buty mow mu, iakiekolwiek byleby duże, takze mu zapłace gotowemi, ale nic o tym nie mowic nikomu i on niech nie gada. Ci Officierowie iedni pobrali, drudzy nie, ale ia im płace połowe gaży, az po kommissyi będą miec prawo, teraz zas nie mogą tego żadac. Trzeba posłac do Zakrzewskiego, co się to ma znaczyć i czyli ugoda z nimi stała albo nie, dowiedz się. sciskam ciebie.

T. Kosciuszko.

216.⁵⁾ Dat. w obozie pod Mokotowem d. 16 sierpnia 1794.

Jeżeli Magistrat miasta zaręczy, że reparacja broni spieszniej pójdzie odtąd, jak przez zeszłe cztery miesiące, pozwolę na ściągnięcie przystawów, inaczej ruszyć ich nie każę.⁶⁾

T. Kosciuszko.

217. *Orłowskiemu, g. l., w Warszawie.*⁷⁾

Jeżeli nie masz koni do armat dla przesłania Jazwinskiemu, kup, ia zapłace, ale mu trzeba spiesznie to uczynic. co do noty, dzis przyszle rezo(lucyą).⁸⁾ Z przysłanych ludzi wziąć czterdziestu do Artylleryi, drugo połowe odesłac do mnie — fałsz o dezterterach, płaci się im po 6 (cz. złt.) Tego nie moge uwolnic, trzeba kommissyą wykomenderowac. T. Kosciuszko.

1) Aut., okt kanc. 207.

2) Przekreślono: przeto.

3) Aut., 208.

4) Prawdopodobnie datowany pod Zegrzem 15 sierpnia, gdzie skarga na niezdatność koni parkowych z powodu używania siodła nieodpowiednich i t d.

5) Na dok. 209.

6) Tegoż dnia Orłowski powiadomił Magistrat o gotowości cofnięcia dozorców wojskowych, którzy „tylko co dzień rano lub w wieczór uczynić powinni rewizją zreparowanej broni“, aby powiadomić Naczelnika i przekonać go, że robota dokonuje się z większym pospiechem.

7) Na dok. 210, aut.

8) W tekście na drugiej części wyrazu napisano następnym.

okazane od narodu względy tem chętniej wierność swoją dla niego zachowa i każde trudy i fadygii zniesie. —

Zalecam, aby większą mieć ostrożność, jak była dnia dzisiejszego nadedniem, osobliwie u placówek. — Rozkaz ten po kompanjach ma być czytany.

Ten komisarz gen. otrzymał od pułk. Ant. Cichoskiego następujące objaśnienie w raporcie z 30. VIII 1794: „... 1-o. Co do siły kolumny N. Naczelnika, dla której szafunek wiktuałów i furazów jest mi powierzony, ta w tym momencie z głów 16616 i koni 7170 składa się. 2-o. Mając takową liczbę głów i koni kolumna, podług uczynionego przez N. Naczelnika ustanowienia, na dni dwa wydaje się na tęż mięsa funtów 16616, chleba funtów 24924, słoniny funt. 2077, kaszy korcy 64 g. 19, soli garcy 329. 3-o. Dyspartymment wiktuałów takowym czyni się sposobem, iż na jeden dzień na jedną osobę wydaje się półtora funta chleba, funt jeden mięsa i w proporcji soli, na drugi zaś dzień na jedną osobę pół kwarty kaszy i ósmą część funta słoniny. Wydają się zaś asygnacje anticipative kwatremistrzom korpusowym, aby wprzód wybierając z magazynu czynili wszelką łatwość dla swoich korpusów. 4-o. Dla koni zaś będących w tejże kolumnie wychodzi codziennie owsa korcy 485 g. 20, gdy zaś tego niema w magazynie, za garcy dwa owsa daje się garniec żyta lub jęczmienia półtora garca. Siana zaś wydaje się na konia każdego po funtów dziesięć. 5-o. Gorzałka, oset tylko się wtenczas wydaje, gdy N. Naczelnika wypadnie rozkaz, to jest w proporcji takiej: po pół kwatki wódki na głowę. — W komisarzacie połowym dopełniający swoich obowiązków są następujący: Rotmistrz Ulatowski zatrudnia się codziennie przybyłemi furami, dyspartymmentem onych, uwalnia dawne, doziera, aby onych dochodziła płaca, prócz tego zawiaduje komendami wysłanemi za wybieraniem furazów. Podpor. Augustynowicz od brygady Jaźwińskiego ma w swoim dozorze kasę komisarijową, z tej winien jest czynić wypłaty, utrzymywać rejestra i kalkulować się przed wyznaczonemi do tego, jako to ob. Dębowski, puł., i generalnym kasjerem Krauzem i majorem Wasilewskim. Por. Łącki od regimentu 13-o utrzymuje kancelarją mając przy sobie do pisania Biegańskiego, aplikanta, który z rozkazu N. Naczelnika złt. 3 na miesiąc bierze, tudzież n-k-a Słuskiego bezpłatnego. Ob. Mianowski znajduje się w kancelarji ob. Komisarza generalnego, ma sobie obiecaną płacę, którą Pan determinować będziesz. — Prócz wyszczególnionych wyżej oficerów są komenderowani z różnych korpusów namiestnicy; którzy mają swoje wydziały, zatrudniając się wydawaniem dla korpusów, jako to: n-k. Bogusławski chleba, n. Niezotyński rzezi, mięsa, łoju i skór, n. Lisicki kaszy, słoniny, soli, wędzonek, n. Staszniekiewicz gorzałki i octu, n. Piotrowicz wszelkiego zboża, n. Zawadzki siana. — Komendy z różnych korpusów są wykomenderowane za wybieraniem furazów, przy tych oficerów dwóch tylko... Kaleński, por. od pułku 5-o, i Bobowski, podpor. k. n., reszta zaś namiestnicy i tow. z szeregowemi Ob. Dunin, komisarz woj. krakowskiego, z własnej gorliwości często czyni usługę w różnych potrzebach, prócz tego jest i ob. Brzeziński przydany od N. Naczelnika, który do skupowania wołów jest użytym. — N-k Miałaszewski, komenderowany za Pragę, ma w swoim dozorze wołów stada skarbowych, z którym znajduje się 6 szer. i 2 infanterzystów. — Wszyscy wyrażeni namiestnicy dla większej pilności i dozoru mają sobie dodanych po dwóch zastępców. — Komisarz warszawski Łapczyński, komisarz sandomirski Kossowski, tudzież por. Sadowski podpor. Kozubowski wyjechali za zbieraniem furazów. — N-k Makacewicz ma w swoim dozorze wszystkie przybłędy tak z koni jako i wołów, tudzież dogląda wozów i w różnych potrzebach jest używanym“.

221. *G. I. Orłowski*.¹⁾ Dan 17 Augusta.
Gdy Sąd Kryminalny uwolnił przyszychockiego,²⁾ każ, Generale, Aresztowac go iako Osobe, która szpiegiem przeszley kampanij ieszcze była a teraz podeyrzaną. T. Kosciuszko.
- 222.³⁾ 1794 dnia 17 sierpnia z obozu pod Mokotowem.
Raport Jaźwińskiego⁴⁾ czytałem i ten ci napowrót odsyłam. Armatę odeslaną trzeba jak najprędzej starać się poprawić i zalecić Jaźwińskiemu największą ostrożność. T. Kosciuszko.
- 223.⁵⁾ d. 17 sierpnia 1794.
Kule sześciofuntowe są także potrzebne, a zatem, gdy trzeci piec skończony będzie, i takie łać się powinny. Na zrobienie maszyny przez Kownackiego⁶⁾ do osłufowania kul chętnie pozwalał. Względem Pragi z Prezydentem pomówię. Porucznik Łapiński, któregom ci wczoraj posłał, lubo odemnie patentu nie ma, ale był dawniej w regimencie fizyljerów, a zatem, jeżeli go do czego użyjesz, trzeba mu połowę gaży kazać wypłacić. Raportu z Jabłonny bardzo jestem ciekawy, a zatem, skoro go odbierzesz, zaraz mi komunikuj.⁷⁾ Brygadjerowi Jazwińskiemu odpisz co do pikinierów konnych, że im koni odbierać nie można, ale przyłączyć ich do brygady.⁸⁾ T. Kosciuszko.
- 224.⁹⁾ Dan w obozie pod Mokotowem d. 17 sierpnia 1794 r.
Za tą asygnacją rozkaże g. I. Orłowski dla korpusu Boskiego,¹⁰⁾ pułkownika, sto sztuk karabinów. T. Kosciuszko.

¹⁾ Na dok. 214, aut.

²⁾ W teczce papierów z maja pod N. 53 jest wykaz „Ichm. którzy chcą jechać do wojska uzbrojeni z ludźmi swojemi“, a na jego czele Przyszychowski, rotmistrz kaw. nar., i Przyszychowski porucznik kaw. nar. Na akcie podpis: Przyszychocki R. K. N. — Ważniejsze jeszcze jest świadectwo podpisane 28 kwietnia 1794 przez kilku wojskowych [jak F. Kralewskiego] i obywateli: „iako WP. rotmistrz i porucznik kawalerji narodowej Przyszychoscy z kilku ludźmi swojemi należycie uzbrojonymi na Długiej ulicy i po całym Nowym Mieście na różnych pobocznych ulicach śmiało i mężnie nie oszczędzając ani życia ani swoich ludzi stawili się“.

³⁾ Na dok. 215

⁴⁾ Z 17. VIII, gdzie mowa o gromadzeniu materiału mostowego przez Prusaków pod Zakroczymem i o uszkodzeniu przez nich działka 3 funtowego pod Nowym Dworem.

⁵⁾ Na dok. 216

⁶⁾ Zob. Korzon II 237, VI 4, 33. Był w tym czasie dyrektorem fabryki broni w koszarach gwardji pieszej koronnej.

⁷⁾ Jaźwiński donosił 16 sierpnia o wiadomości stamtąd, „jakoby się miały Moskale z 4 armatami przepawić przez Wisłę przez most“.

⁸⁾ Odnosny ustęp z raportu z 16. VIII z pod Zegrza brzmi: „Ponieważ wiele pikinierów konnych... się znajduje nie tylko do żadnej służby niezdatnych, ale nawet na koniu jeździć nieumiejących, byłoby tedy moim projektem odebrać co zdatniejsze od nich konie do czasu jakiego i te pod kawalerją niemającą koni albo bardzo posednione...“.

⁹⁾ Na dok. 217

¹⁰⁾ Por. Korzon VI 150, 201, 204.

225. *Generał Orłowski.*¹⁾

Generale! Przyszli wraz Namiotow Dwiescie.

T. Kosciuszko.

226. *G. I. Orłowski.*²⁾

17 sier. 1794.

Posyłam ci, Generale, huzara moskiewskiego, który przeszedł do nas. Jest on Polak nazwiskiem Popiel. Niektóre oznaki czynią go nieco podejrzanym, dla czego grzecznie go traktując każ go dobrze zrewidować, mówiąc, iż taki jest zwyczaj i przepis nasz dla zaspokojenia ludu. Miej go w swym domu do czasu, każ wyegzaminować, tudzież wywiedzić się po mieście, jeśli co nie słychać o dawnej jego konduicie. Był on i w gwardji konnej kor. i u Austrjaków i na koniec u Moskalów. Nadewszystko niech będzie bacność by nie gadał z więźniami moskiewskimi.

T. Kosciuszko.

227. *Orłowski, g. I.*³⁾

18 sier. 1794.

Posyłam ci, Generale, list Kwaśniewskiego. Najlepiej tobie wiadomo, jak mocną jest jego komenda i na wielu ludzi należy się lenung; ten czyli z kasy swojej, jeżeli możesz, zapłać, czyli też daj asygnacją do mojej wyrażając, na jak wielu ludzi lenung ten zapłacony być powinien.

T. Kosciuszko.

228. *Orłowski, g. I.*⁴⁾

dnia 18 Augusta.

Wziółem inszy sposob, mnie się zdaie dogodniejszy, aby kommissyję użyli kommend do Exekucyi i transzportow, na co dałem rozkaz a zalecenie kommissyjąm pretkiego pospiechu.⁵⁾ Co do Migistratu niech już na siebie biorą, iednakże co trzy dni wizyte fabrykantom oddac i raportowac mnie, Co do Kownackiego ia zapłać, niech robi te machine, awansuy mu a ia ci oddam.

T. Kosciuszko.

229. *G. I. Orłowski.*⁶⁾

19 sier. 1794.

Już podobno kilkanaście razy pisałem, abyś dał pensją adjutantom twoim, jaką sam sądzisz, byleby tylko i tobie i mnie

1) Na dok. 218, aut, ołówkiem.

2) Na dok. 219. Ręką Niemcewicza.

3) 220.

4) 221, aut. N-ro 22 kartka Fiszer z 18 sierpnia przy odesłaniu dezertera-kozaka pijanego i podoficera od strzelców „w dzisiejszej akcji nocej złapanego“ i specyfikacja rekwizytów do ubioru należących się dla komend pod Zegrzem stojących.

5) Zapewne „urządzenie względem wybierania żywności i furazów“ w *Aktach* II 68—71 pod datą 1. VIII.

6) Na dok. 223. środkowy ustęp aut., pierwszy i trzeci prawdopodobnie ręką Niemcewicza.

dali pokój. Nie wiem o żadnych culagach dla adjutantów i nie sądzę, żeby się to z gorliwym obywatelstwem zgadzało wymagać inne naddatki i culagi wtenczas, gdy skarb ubogi i gdy każdy za pierwszy zysk powinien sobie poczytywać, że służy ojczyźnie.

T. Kosciuszko.

ale juz day im aby ci tylko wiernie służyli T. Kosciusz.

Pozwolisz, Generale, aby dzieci Przyszychowskiego mogły się widywać z ojcem, ale to przy kim pewnym. T. Kosciuszko.

230.¹⁾

19 sier. 1794.

Jeszcze jeden list²⁾ do Mokronowskiego posyłam ci, Generale, chciej go kurjerem lub sztafetą nieodwłocznie odesłać. List twój i myśli w nim zawarte czytałem. T. Kosciuszko.

231.³⁾

19 sier. 1794.

Major Komar odprowadzi do ciebie, Generale, Tourchinowa, Moskala, którego z Debolim odprowadzić każesz do księżny Gagarynowej, z którą on ma się rozmawiać w przytomności Debolego. Jeśliby mu przyszło nocować, chciej mu uczynić wygodę, niech odbiera wszystkie grzeczności, ale przydany oficer niech go na moment nie spuszcza z oka. Gdy będzie powracał, za zbliżeniem się do okopów, trzeba mu oczy kazać zawiązać tak, jak tu przyjechał,

T. Kosciuszko.

Majora Hekla od gwardji koronnej rozkażesz WCPan z areztu uwolnić.

T. Kosciuszko.

232.⁴⁾

19 sier. 1794.

Odbieram, Generale, komunikowany mi przez ciebie raport brygadjera Jaźwińskiego.⁵⁾ Chciej najprzód oświadczyć jemu wdzięczność moją za jego pilność, odwagę i starania, zleć mu także, by imieniem moim podziękował oficerom i żołnierzom, którzy się dystyngwowali męstwem swoim i gorliwością w obronie ojczyzny, niech da uczuć także nieukontentowanie moje tym korpusom, które niepamiętne na sławę swoją i narodu opieszale i trwożliwie przeciw nieprzyjacielowi postępowali, ufam, iż w pierwszym spotkaniu zechcą się poprawić i okazać dowody męstwa swego. Dla najlepiej dystyngwujących się posyłam małe upominki, spodziewam się, iż wkrótce dadzą mi sposobność do nowych podziękowań i nagród.

¹⁾ Na dok. 224.

²⁾ *Listy Kościuszki do Mokr.* 8–12 z tego dnia.

³⁾ 225. Ręką Niemcewicza.

⁴⁾ 226, ręką prawdopodobnie Niemcewicza.

⁵⁾ Zob. A. M. Skalkowski: *Obrona Narwi.*

Jeśli kurjer od g. Mokronowskiego jeszcze nie wyjechał, oddaj mu ten list;¹⁾ jeżeli zaś wyjechał, wyszli(j) go sztafetą, to równie jak i list Horaina. T. Kosciuszko.

233.²⁾ d. 20 sier. 1794.

Dla generała majora Baranowskiego pošlij, Generale, amunicje podług tej specyfikacji, którą przyłączam.³⁾ T. Kosciuszko.

234. *JW. g. l. Orłowskiemu, kom. Warsz.*⁴⁾ D. 20 Aug. 94.

Dowiedziałem się, że więźnie wszyscy są używani do roboty ładunków i różnej amunicji. Surowo odtąd zakazuję, aby nie tylko onej nigdy nie robili, nawet i koło żadnej amunicji nigdy się nie znajdowali. T. Kosciuszko.

235. *Generałowi leutnantowi Orłowskiemu.*⁵⁾ 20 sier. 1794.

Kochany Generale, jeżeli przez żaden sposób znaleźć nie możesz koni do przewiezienia amunicji dla gen. Baranowskiego, to je kup na moje konto, a ja gotowe pieniądze powrócę. — Bardzo Ci dziękuję za projekt polowania na Kępie, chciej go, proszę, jak najrychlej skutecznić. Ułóż rzecz roztropnie i zręcznie, napisz list zachęcający do komenderującego tam, przyrzecz mu imieniem moim nadgrode, byleby tylko złapali armatkę moskiewską i zagarnęli ludzi.⁶⁾ Bądź zdrów. T. Kosciuszko.

236. *Generał Orłowski.*⁷⁾ Dnia 21 Augusta.

Co do Uproporcjonalnego Metalu względem lania Armat niech Officier iak naley piey zrobi, to tylko izbym życzył miec Armaty 12 ff. i Haubice. T. Kosciuszko.

237. *Generał Orłowski.*⁸⁾ Dnia 21 Augusta.

dla Sirakowskiego potrzeba będzie pošlac, iezeli iemu potrzeba będzie, co dla Sulistrowskiego nic, gdyż nic o tym do

¹⁾ *Lisły Kościuszki do Mokr.* 8—12.

²⁾ Na dok. 227.

³⁾ Z obozu pod Rądzynem z 18 sierpnia kontrasygnowana przez Kościuszkę wymieniała 12,000 ładunków karabinowych i 6000 pistoletowych, a dla armaty 6 i 3 funt i jednoroga 4 f. po 100 kulowych i 50 kartaczowych.

⁴⁾ 230.

⁵⁾ 231. Ręką Niemcewicza Pod N-rem 232 kartka Fiszera w sprawie przesłania listu do g. Baranowskiego przez jego oficera przybyłego po amunicja.

⁶⁾ Prawdopodobnie szło o wyprawę na kępę Zawady, naprzeciw której pod bytkami stał major Gąsiorowski, który doniósł 26 sierpnia, że nad ranem w tym dniu „uskuteczniła być miała”, gdy „właśnie przed wsianiem na promy” otrzymał rozkaz od gen. Dąbrowskiego, aby się wstrzymać.

⁷⁾ Na dok. 234, aut.

⁸⁾ 235, aut.

mnie nie piszo ani wzmianki; zalece wydziałowi potrzeb Woy-
skowych względem drew, wawrzecki nic nie pisze o tym o Amo-
nicy i niepodobna rzecz, aby nie mieli. T. Kosciuszko.

238. *G. l. Orłowskiemu.*¹⁾ Dnia 21 sierpnia 1794 roku.

Ponieważ życzeniem jest moim choćby pomału różne kor-
pusu jednego komendy ściągnąć do kupy, a kossoniery teraz
w okopach miejsce regularnego żołnierza zastąpić mogą, rozka-
załem, aby komendę z regimentu 3-go za rogatkami mokotow-
skimi stojącą z milicji lubelskiej z obozu mego obluzowano,
a komenda z regimentu 3-go, aby do mego przysła obozu,
o czem ją uwiadomisz. T. Kosciuszko.

239. *General Leutenant Orłowski.*²⁾

Moy Przyjacielu, prosze ciebie, abys fracuza Bott chciał go
zatrzymac rożnym pretextem, aby do mnie nie iezdził, prosi on
koniecznie, abym go pomiescił gdzie za Officiera, ia się wyma-
wiam i powiadam, że że niema dla niego, nareszcie aby u cie-
bie był pomieszczony, zadayże iemu obowiazek mocny i kon-
dycye, aby się iemu odechciało...³⁾ iuz drugiego obracam
gdzie indzey. Byway zdrow. T. Kosciuszko.

240.⁴⁾ Dat. 22 sierpnia 1794.

Mam honor odesłać W Panu Dobr. kriegsrecht na 2 szere-
gowych aprobowany i komisją kapitana Owraygo, na którego
z rozkazu N. Naczelnika masz WPan Dobr. wykomenderować
sąd dostateczniejszy. S. Fiszer m. a.

Przyłączony list chciej WMC Pan Dobr. do brygadjera Ja-
źwińskiego.

241. *Orłowskiemu, g. l.*⁵⁾

Dowiaduję się, że w klasztorze u Kapucynów wielka w ro-
bieniu amunicji jest nieostrożność, kule na kamieniach toczą
i kto chce wchodzi, oficer ma tam być młody, zaczem albo go
odmień i przydaj tam innego oficera roztropniejszego albo temu
zaleć, żeby był ostrożniejszy pod najsurowszą odpowiedzią i żeby
nikt tam wpuszczanym nie był. T. Kosciuszko.

Francuza kazałem w artylerji umieścić. Względem jeńców
napiszę do wydziału bezpieczeństwa.

¹⁾ Na dok. 236.

²⁾ 238, aut

³⁾ Tu było zdanie przekreślone, następnie: Także prosze ciebie użyć
Pana Owsńskiego, kapitana Że iako daie mu gaże z miłosierdzia, niech on.

⁴⁾ Na dok. 239.

⁵⁾ 240,

242. ¹⁾

Dla Komarnickiego dotąd patentu na pułkownika nie dałem, bo mi fortrag na niego nie był jeszcze podany, a zaczem i Longeaux podpułkownikiem patentować nie mogę, póki mi na tamtego nie przyslesz fortragu. ²⁾ — Krauz z próbą swoją możesz jutro do mnie wieczorem przysłać. — Potrzebna mi jest specyfikacja oficerów nieampljowanych, których Ci do użycia stąd posłałem, gdyż będą mieli miejsca u kossonierów Potockiego, gdy nie będą więcej w Warszawie potrzebni; przysli(j) mi więc ich specyfikacją z wyrażeniem szarży każdego.

T. Kosciuszko.

243. *Generał Orłowski.* ³⁾

Dnia 22 Augusta.

Generał Orłowski zechce natychmiast ⁴⁾ z mego ramienia wysłuchac Majora Lipnickiego, ⁵⁾ który ma komunikowac sekretno i wielce wagi dla nas rzecz, a wysłuchawszy iego sam na sam natychmiast mnie doniesie albo przez pewną osobę albo przez samego siebie.

T. Kosciuszko.

244. ⁶⁾

Dnia 23 sierpnia 1794 r.

Armata sześćcio funtowa z komendy vicebrygadjera Piotrowskiego ma być wydana do obozu czerniakowskiego.

T. Kosciuszko.

245. *Generał Orłowski.* ⁷⁾

Dnia 23 Augusta.

Kochany Generale, poszli Ingenierow do Xięcia ze dwoch, ze trzech, na przykład Amire i dwoch więcej, którzy u mnie byli, albo iednego ieszcze.

T. Kosciuszko.

246. ⁸⁾

Dnia 23 sierpnia 1794 r.

Ośmiu jeńców do darnowania sposobnych z sierżantem wydani być mają za okazaniem tego rozkazu do Czerniakowa.

T. Kosciuszko.

247. *Gen. l. Orłowskiemu.*

Oficerowi pruskiemu rozkażesz dać gażę kapitańską po dług etatu naszej płacy.

T. Kosciuszko.

¹⁾ Na dok. 241.²⁾ Zob. A. M. Skalkowski: *Obrona Narwi passim.*³⁾ 242, aut.⁴⁾ Przekreślono: „jechać do“.⁵⁾ Korzon VI 176⁶⁾ Na dok. 243.⁷⁾ 244, aut.⁸⁾ Tenże n-r w aktach kancel jak i następne.

248. *G. I. Orłowski.*¹⁾ 23 sier. 1794.

Przyczyny, dla których odmówiłeś municipalności ładunków znajduję sprawiedliwe. Chciej zalecić Jaźwińskiemu i innym komendom nad Wisłą i Narwą, aby ci donosili o obrotach Madalińskiego²⁾ i gdzie on Wisłę przebył. Robienie kul i ładunków przypominam najmocniej. T. Kosciuszko.

249. *Generał Orłowski.*

Dan w obozie głównym d. 24 Augusta 1794 r.

Obliguję W Pana, ażebyś chorążego Swistackiego, mimo wiedzy mojej siedzącego w Warszawie, kazał aresztować i mnie jego pod wartą odesłał. T. Kosciuszko.

250. *Generał Orłowski.*³⁾

Ma bydz wzięty na Parol, który ma dac rewers, że dotrzyma swego danego słowa officierskiego, wymówic naprzod, że nie będzie pisac ani rozmawiac o wojnie z nikim, że z obrębu wyznaczonego nie wyidzie, co mu trzeba wyznaczyć kwadrat iaki, który przeyść nie będzie mógł bez zerwania tego Parolu, pozwol mu napisac i powinien bydz dobrze traktowany, ale pokac ci powinien wprzod. T. Kosciuszko.

251. *Generał Orłowski.* 24 Aug. 1794.

Generale, ponieważ już znalazłem miejsce dla Orłowskiego Turczyna będącego w gwardji kon. kor., przeto zaleć, aby mu abszyt był wydany. T. Kosciuszko.

252. *G. I. Orłowski.* d. 24 sierpnia 94.

Dowiaduję się z boku, a co od Ciebie usłyszećbym powinien, że gen. Cichocki dostał do regimentu swego kilka set rekrutów, którzy mają być teraz w Łazienkach; uwiadom mnie za tym, co to są za rekruci a jeżeli kantoniści skąd. T. Kosciuszko.

253. Dnia 25 sierpnia 1794 r.

Jeńców moskiewskich możesz jutro do południa od roboty uwolnić, ale od południa, że robota jest pilna, niech robią i za to każesz im dać (cz. złt.) 6. — O żywność dla robotników na Pradze mówiłem z Prezydentem, który mi mówił, że abyś mu podał specyfikację ich, niezwłocznie wydać każe zboże. — Za ka-

¹⁾ Ręką Niemcewicza.

²⁾ Por. *Gazeta Rządowa* N. 56 i *G. w. warsz. excerpt z rapportu Madalińskiego* g. I. pod Nieporętem 25 sierpnia; *Życiorysy zasł.* III 42.

³⁾ Aut.

pitana pruskiego od artylerji¹⁾ chciałbym, żeby nam rotmistrza Brzeskiego od 5-go pułku wydali. — Komarnicki, podpułkownik, nic dotąd osobliwego nie zrobił, aby został pułkownikiem, a zatem niech z awansami zaczekają jeszcze. — Madalińskiemu każ wydać broń, którą żąda. — Objaśni(j) mnie, jaka to komisja, która się w regimencie 15. i gdzie się agituje. — Popiel niech będzie z aresztu uwolniony.

T. Kosciuszko.

254.²⁾

Dnia 25 Augusta.

w Rewersie to naywięcej należy położyć żeby z nikim nie korespondował bez okazania tobie, potym z nikim nie gadał na strone krula Pruskiego i Moskwy przeciw R. Pos. albo terazniejszy naszej woynie. Pozwolic iemu szpade nosic i dac pozwolenie ograniczone, aby nie przestąpił; względem Amonicji przykaże, aby oszczędzali.

T. Kosciuszko.

255. *G. I. Orłowski.*³⁾

26 sier.

Jak tylko generał Dąbrowski tu stanie,⁴⁾ zalecę mu, aby nieodwłocznie posłał po amunicję postarawszy się o konie, których wiele ubito, a zatem trzeba się starać w mieście o inne na ich miejsce. Szubalski niech wszelkich sił dokłada, by armaty były jak najprędzej skończone. O opatrzeniu okopów nie zapomnę. — Pułkownikowi⁵⁾ pruskiemu daj traktament pułkownikowski albo mu tymczasem awansuj ze 6 (cz. złt.), ja z mojej kasy powrócę. Traktujcie go jak najlepiej i najgrzeczniej.

T. Kosciuszko.

256. *G. I. Orłowski.*⁶⁾

Nie przypominam sobie, mój kochany Generale, co to jest za Karski, o którym mi mówisz, i kto mu chce szkodzić, jak prędko ma twoje tak dobre rekomendować, nie dozwolę mu krzywdy uczynić. — Z Litwy proszą o miłosierdzie, żeby im posłać ładunków 3 f. i 6 f. Chciej wydać jaką część,⁷⁾ na-

¹⁾ Por. excerpt z raportu X. J. Poniatowskiego 24. VIII w *Gaz. Rzqd.* N. 56. i *G. W. Warsz.* N. 37.

²⁾ 255, aut. N-ra 256 -7 są to kartki Fiszera z 25 sierpnia zalecające dać paszport „w kraj za Pragę“ zbiegowi huzarowi ros. „który już za konia odebrał (złt. cz) 6 i za dezercją dukat“, i odesłać „rekwizyta do ubioru dla komend pod Zegrzem“.

³⁾ Na dok. 259. Ręką Niemcewicza.

⁴⁾ Por. *Mon. dz. now.* IV 87 i n., *Zyciorysy zasł.* III. 41 i n.

⁵⁾ Poniatowski mieni go podpułkownikiem w raporcie o akcji z 26 VIII *Gaz. w. warsz.* N. 39, a pułkownikiem w liście do gen. Wielhorskiego ogłoszonym tamże N. 42.

⁶⁾ Na dok. 258. Ręką Niemcewicza.

⁷⁾ Zob. *Listy Kościuszki do Mokr.* d. 8, 13.

przykład dwa wozy lub trzy, a staraj się, by ta dziura była zatkana. Sulistrowski bierze na siebie transport i konie. — Nic mi nie donosisz o polowaniu na wyspie. Bądź zdrow.

T. Kosiuszko.

257. *Generał Orłowski.*¹⁾

Dnia 26 sierp.

Generał Orłowski wydać każe moździerz dla generała Dąbrowskiego, który po Xciu Józefie Poniatowskim komendę²⁾ obejmuje i ten moździerz pod wiatrak za powązkowskie rogatki wprowadzić każe.

T. Kosiuszko.

¹⁾ Na dok. 260.

²⁾ Co do sił znajdujących się na prawem skrzydle armii osłaniającej Warszawę zachowały się dokładne dane. Raport stanu korpusu wojska Rzpltej pod komendą ks. J. Poniatowskiego w obozie pod Powązkami 20 sierpnia wykazuje w kawalerji 2799 l. i 2567 k. a w piechocie 2965 l. 11 k. wymieniając tylko siły bojowe; z jazdy: komendę z br. Ożarowskiego 36 l. 36 k., brygadę Kołyszki 1040 l. 961 k., br. pińska 420 l. 405 k., pułk 3-ci lekkiej kawalerji 781 l. 708 k., Gładyszewskiego 156 l. 95 k., Ośniałowskiego 133 l. 131 k., komendę milicji rawskiej 91 l. 89 k., mazurów konnych 142 l. 142 k. — z czego po odliczeniu odkomenderowanych i chorych oraz koni marudnych zostawało do służby 2093 l. 1930 k.; z infanterji: komenda reg. gwardji pieszej nar. i 15-go reg. 235 l., reg. IV 667 l., batalion reg. IX 430 l., bat. reg. XIII 472 l., komenda reg. XVI 72 l. 3 k., bataljon strzelców Sokolnickiego 282 l. 8 k., kompania strzelców majora Biegańskiego 102, komenda milicji rawskiej 141, kossoniery z pułku Wielopolskiego 564, z czego do służby 2778 l. 11 k. Artylerję obliczono na 253 głów [250 do służby] przy 34 działach, z których 12 funtowych — 6, 6 funt. — 9, 3 funt — 13, funtowych 2, haubic 8 funt. 2, 24 funt. — 1, jednorogów 4 f. — 1, 8 f. — 1. — Nadto mamy wykazy prowiantowe z tej części frontu. I tak „Szemna regimentów i brygadów i pułków, którzy odebrali dla ludzi żywność i dla koni furaz d. 17 sierpnia 94 r podana” ustala liczbę pierwszych na 6388, drugich na 4030, w następujących cyfrach szczegółowych: Towarzystwo z komendy gen. Dąbrowskiego 103 l. 143 k., szeregowi 148 l. 153 k., buława polna 543 l. 585 k., bryg. Kołyszki 1002 l. 1217 k., bryg. petyhorska 449 l. 520 k., jazda gen. Woyczyńskiego 102 l. 102 k., z pułku piątego 8 l. 8 k., pułk Ośmiałowskiego 182 l. 170 k., pułk Gładyszewskiego 188 l. 111 k., Mazury 153 l. 165 k., reg. IV koronny pieszy 610 l. 103 k., reg. gw. pieszy 245 l. 17 k., reg. 13-sty 433 l. 46 k., reg. 16-sty 73 l. 4 k., reg. Raczyńskiego 405 l. 71 k., piechota Woyczyńskiego 147 l. 30 k., strzelcy szef. Sokolnickiego 250 l. 42 k., strzelcy majora Biegańskiego 104 l. 5 k., artylerja 284 l. 365 k., kosyniery 558 l. 28 k., municypalność 94 l. 4 k., przy bagażach 100 l. 4 k., słudzy X. Józefa z *aditanskie* 12 l. 31 k., słudzy X. Sanguszki 6 l. 10 k., gen. Wybickiego 2 l. 4 k., pułk. Gurskiego 3 l. 7 k., inżyniery 4 l. 11 k., stabsmedycy 2 l. 3 k., zwoszcyki 120 l., chłopcy z furmanami 25 l. 36 k., zostający przy magazynie 33 l. 35 k. W dniach następnych doliczono z gw. pieszej i fizylerów 56 l. 3 k., kilku chłopów przy baterjach i aresztantów. 20. VIII figuruje 36 l. z komendy Ożarowskiego a znikają oddziały Dąbrowskiego, aby nazajutrz wystąpić jako jego brygada 576 l. 585 k. w miejsce jazdy Woyczyńskiego i pułków Ośniałowskiego i Gładyszewskiego. Od 24. VIII przybywa brygada Wyszkwoskiego 250 l. 260 k., która 27. VIII wzmacnia się do 300 l. 330 k. W tym dniu artylerja wykazuje 322 l. 420 k. Ilość kosynierów pozostaje bez zmiany. Nieznacznie tylko podnosi się liczba municypalności [139 l.]. — Wydawano owies [2 garncce na konia], chleb [1/4 bochna na głowę], słoninę, mięso, kaszę i sól. Wśród zaświad-

258. ¹⁾

D. 26 Aug. 94.

Trzeba, żeby druga 12 funt. armata była dzisiaj ukończoną przynajmniej o północy, a ja dam robotnikom dla zachęcenia i do pospiechu 10 czerw. złt. i taż armata ma być odesłana do gener. Zajączka.

T. Kosciuszko.

259. *G. I. Orłowskiemu.* ²⁾

d. 26 sierpnia 94.

Harmatę 12 funtową poszli(j) do Generała Dąbrowskiego i napisz do niego.

T. Kosciuszko.

260. ³⁾

d. 26 sierpnia 94.

Względem pułkownika pruskiego zaleciłem Radzie, aby mu gaża podług etatu naszego dawana była i o jego zdrowiu miano staranie, a jeżeli tego żąda, aby mu i kucharkę przyjęli. ⁴⁾

T. Kosciuszko.

261. ⁵⁾

26 Aug. 1794.

Nie wiedząc skąd już dostać artylerzystów zalecam ci, byś wziął 110 ⁶⁾ ludzi z tych kantonistów, których Cichocki, generał, wziął do 15 regimentu. O armacie 12 f. jużem napisał, gdzie ją posłać. Piszę w tym momencie do generałów, by posyłali w nocy jeszcze po amunicję. — Dezerterom austriackim daj po 1 (cz. złt.) i z paszportami puszczaj.

T. Kosciuszko.

262. *Generał Orłowski.* ⁷⁾

D. 26 sierpnia w obozie głównym pod Mokotowem 1794 r.

Każ przysłać dnia dzisiejszego, Generale, do obozu mego ładunków kulowych do armat dwunastofuntowych dwieście, do armat sześciofuntowych tyleż, do haubic ośmioletowych granatów sto i ładunków ślepych tyleż, brantek dwieście i pięć buntów lontu.

T. Kosciuszko.

czeń odbierających w rubryce sług ks. Józefa [z adjutanckiem]: „Odebrałem Berek Josiolewicz Faktor“. Później kładł podpis bez oznaczenia swych funkcji, tylko 22 i 30. VIII zaznaczył: Liver[ant]. 29. VIII podpisał się Jossolo., 31 VIII Josiolewicz. — Zarządzającym komisariatem polowym korpusu ks. Poniatowskiego był kapitan Niżwant.

¹⁾ Na dok 261.²⁾ 262.³⁾ 263.

⁴⁾ Gdy ten pragnął mieć jednego ze swoich ludzi a Orłowski zasięgnął w tej mierze zdania N. N 27 sierpnia, własnoręcznie otrzymano odpowiedź [266]: Pozwalam mu mieć Sługę ale aby się ręczył za niego i dał słowo honoru, że i on nic nie będzie czynić przeciw krajowi naszemu.

⁵⁾ 264. Ręką Niemcewicza.⁶⁾ Czy 40.⁷⁾ 265.

T. Kosciuszko

263. ¹⁾

27 Aug. 1794.

Projekta z rysunkami względem wystawienia korpusu węgierskiego zatrzymuję do rozpatrzenia się. ²⁾ Żałuję, że gorliwie podający one nie prędzej się odezwał, dziś długo pono czekaćby na to potrzeba. — Jeśli kto jedzie do generała Mokronowskiego, oddaj mu ten list, ³⁾ jeśli zaś nie, chciej przesłać do R. N. N., aby go jak najrychlej przesłała. T. Kosciuszko.

264. *G. I. Orłowskiemu.* ⁴⁾

d. 27 sierpnia 1794.

O harmaty 12 funtowe i haubice starać się najbardziej potrzeba i naglić ludwisarnią, aby jak najprędzej były ukończone; 3 funtowe harmaty mnie(j) ⁵⁾ są potrzebne. T. Kosciuszko.

Od każdej sztuki po (cz. złt.) 10 płacić będę, byleby się z robotą spieszyli. — Karteczki dla dezertarów austriackich każ takie wydrukować, jak dla pruskich są wydrukowane.

265. ⁶⁾

D. 1 septembris 1794 z obozu pod Mokotowem.

Assygnacją podług żądania na sto ośmdziesiąt tysięcy przyłączam. O pieniądze na kartacze i na opłacanie kul pruskich naprzykrzaj się jak najmocniej Wydziałowi uzbrojenia a u magistratur dopominaj się imieniem moim o egzekucją tego, co dysponują. Względem kupowania kul pruskich trzeba mieć ostrożność, ażeby nie były dwa razy płacone, gdyż tu w obozach we wszystkich trzech także gotowemi pieniędzmi płacić znalezione kule kazałem, trzeba więc Chlewińskiemu przepisać reguły, jak sobie w tem ma postępować, żeby skarb zamiast zysku nie szkodował. — Pozwalam, żeby artyście robiącemu nowej inwencji sztukę o pięciu armatach zapłacić (cz. złt.) 76 złt. 16, ale jak skończy to, co zaczął, żeby już więcej nie robił. — Graffowi Presti później czas naznaczę widzenia się ze mną, gdyż teraz bardzo jestem zatrudniony. — Przyłączam notę Dalke, dywizjonalnego chirurga, który jest razem sztabschirurgiem rntu 10-go. Wejrzej, Generale, w jego skargę, dlaczego mu gażę zatrzymano i każ mu ją zapłacić. T. Kosciuszko.

¹⁾ Na dok. 267. Ręką Niemcewicza.

²⁾ Major Gąsiorowski donosił z pod Zbytków 31 VIII: „... Przecho-dzący... ustawicznie dezertarowie od piechoty węgierskiej zeznawają, że cesarscy ordynansu nie mają zaczypian'a nas... twierdzą i to, że przeszło już 1000 ludzi z okolic Kaźmirza uciekło pomimo wszelkich żywności darmo odbieranych, płacy i nowych mundurów...“ Por. *Gaz. w. warsz.* N 44 wiadomienie z 18. IX o wypuszczeniu na wolność jeńców Czechów i Węgrów.

³⁾ *Listy K. do J. M.* 17

⁴⁾ 268, następny N-r na karteczce Fiszera przy odesłaniu kozaka schwytnego.

⁵⁾ Takby wynikało z sensu, chociaż tekst nie jest uszkodzony i jest wyraźny [„mnie“].

⁶⁾ Na dok. 279.

266. ¹⁾ Dan w obozie pod Mokotowem dnia 1 września 1794 roku.

Zalecam gen. l. Orłowskiemu, aby patent dla oficerów regtu 15-go podług fortragu pozapisywać kazawszy też oficerom rozdał.
T. Kosciuszko.

267. ²⁾ Dnia 1 września 1794 roku.

Z rozkazu N. Naczelnika mam honor uwiadomić generała lieutenanta Orłowskiego, komendanta księstwa mazowieckiego, iż dnia dzisiejszego rekruci z obozu głównego i z obozu generała lieutenanta Zajączka strzelać będą za rogatkami mokotowskiemi i wolskiemi od godziny 5-tej popołudniu do 6-tej. S. Fiszer maj.

268. ³⁾ 1. 7 br.

Proszę mnie nie dawac Paszporta do Obozu ludziom podeyrzanym iak dzisiay, odsyłam do ciebie nazad. ⁴⁾ uczyn z niemi, iak chccesz, zeby tylko u mnie nie bywali. T. Kosciuszko.

269. ⁵⁾ Dat. 2 września 1794

Zamiast parolu i hasła: przegrana — niewola jest w dniu dzisiejszym parol *męstwo*, hasło *wygrana*.

P. S. Każ je natychmiast odmienić. T. Kosciuszko.

270. ⁶⁾ Dan w obozie pod Mokotowem d. 2 septembris 1794 roku.

Zalecam generałowi Orłowskiemu, aby oficerów Rzewuskiego, porucznika, i Zarębę, chorążego, do brygady Jaźwińskiego pod Czerniakowem stojącej, natychmiast odesłał.

Jezeli nie iest mu bardzo potrzebny. Kosciuszko.

271. ⁷⁾ 2 września 1794.

Zachodzi skarga na rusznikarza majstra, którego Wydział potrzeb wojskowych wyznaczył do fabryki broni, iż jest parcjalnym i najlepszych rzemieślników od roboty oddala, przez co robota skarbowa opaźnia się. Wejrzyj w to, Generale, każ skargę wyegzaminować a jeżeli jest prawdziwa, niech ten majster będzie oddalony a Domożyrski, rusznikarz od rntu 13., ma być na jego miejscu majstrem przy fabryce broni. — Generał Potocki przyszłe do ciebie, Generale, po broń i kosy, każ mu wydać broni ze 100 sztuk ale nie cylindrowej, kos 200 i kilka bębnow.

Dn. T. Kosciuszko.

¹⁾ Na dokumencie N. 280.

²⁾ 281.

³⁾ 282, aut.

⁴⁾ Przekreślone: odbierz.

⁵⁾ 283. Ręką Fiszera.

⁶⁾ 284, zakończenie aut.

⁷⁾ 285. Ręką Fiszera.

272. 1)

2 września 1794.

Na przysłane mi przez ciebie, Generale, listy z nad Narwy odpisuję: nie zostaje mi jak tylko obliżować cię, abyś ile możesz sam naglądał do fabryki prochu i kul, by te jak najrychlej pospieszały swoje roboty. 2) Gdy niedostatek ołowiu już się czuć daje, trzeba co instanti starać się go przysposobić i wywiadywać po kościołach i domach, czy niema gdzie figur, starych naczyń, rur, ozdób po ogrodach etc. Powiedz odemnie generałowi Cichockiemu, niech się tem zatrudni. Ścisłam cię serdecznie. T. Kosciuszko. List do Kapostasa chciej zaraz odesłać. Chorążego Świstackiego od kossonierów, który od 6 niedziel waleśa się po Warszawie, aresztuj i do kwatery mojej przystawiaj jak najprędzej.

1) Na dok. N. 287. Ręką Niemcewicza.

2) Według raportu gen. Deybla „z gisarni od lania kul armatnych“ 2. IX przedłożonego „od zacczenia fabryki“ stopiono żelaza

4—31. VII 330 ctn. z tego ulano kul 12 f — 1545 sztuk	128 ctn	121 f.	kul 6 f — 332 szt.	13 ctn	40 f
dnia 1. IX 16	43	3	80	3	40
Suma stopiona 346	1588	132	54	412	16
Od 4 do 31 VIII oszlifowano	1527	127	41	270	10
d. 1. IX	18	1	80	62	2
Suma oszlifowanych	1545	128	121	332	13
Z tych wzięto do robienia ładunków	1545	128	121	332	13

Więc w gisarni nic się nie zostaje.

Kul kupionych i w ofierze danych wzięto do robienia ładunków 12 f. — szt. 1151, 6 f — szt. 707, 3 f. — szt. 500.

Według raportu arsenału narodowego było tam „rzetelnie“ 2. IX do działa 32 f. — bomb 137, fajerbali 19, karkassów 2, do 24 f. — granatów 148, fajerbali 5, karkassów 22, do 8 f. — granatów 411, fajerbali 5, kartaczy ślepych 345, paków [?] 995, do 12 f — ładunków z kulmi 6896, palących 521, z kartaczami 345, do 6 f — ładunków z kulmi 6598, palących 749, z kartaczami 523, do 3 f — ładunków z kulmi 4320, palących 968, z kartaczami 312 12 f. — ładunków do jednorog 27, 4 f. — 55, 4 f. — ładunków z kulmi 163, granatów 405. Wieńców szturm. 3, drągów alarm. 1, brantek 8200, świeczek 1720, ładunków infanter. 419210, kawalerji 410389, prochu kamieni 567, ołowiu cętnarow 192, papieru ryż 208, skałek beczek 29 — Amunicja do nabicia: 32 f. bomb 120, 24 f. granatów 130, 8 f. granatów 300, 3 f. kul 28000.

Raport z laboratorjum wykazał, że dnia 2 września zrobiono tam: 110 kul palących 6 f., 30 brantów klejono do 32 f bomb, 50 do 24 f. granatów, 60 do 8 f. granatów. 30 do 4 f. granatów, 50 brantów nabito do 8 f. granatów, 20 do 4 f., 3000 brantek, 300 świeczek.

Wreście tegoż dnia [2. IX] Tadeusz Dembowski w imieniu Wydziału potrzeb wojskowych w Radzie N. Nar. odpowiadając na uwagi Orłowskiego zaznaczył, „iż w zeszłym miesiącu wszystkich kartaczów oddano do arsenału 13361 funtów, ładunków zaś pieszych 312652, karabinkowych 278260, pistoletowych 16780“. „Co się tycze ołowiu, ten zbiera z kościołów, z składów i zakupuje dowożony, kontraktuje na dowóz... Nadto jest wiele ładunków po Moskałach, które ob. Orłowski, j. l., każe wyexaminować... Pozwoli tu sobie... uczynić przełożenie, aby proch armatni na Pradze robiony był na ładunki użyty i do armat rozdany, a ładunki z dawnego prochu aby były konserwowane, iż będąc z prochu karabinowego mogłyby być wyrobione i proch do karabinów zakonserwowany...“

273. 1) Dat. w obozie pod Mokotowem d. 2 septembris 1794.

Raport Jaźwińskiego odsyłam wraz z aneksami, niemniej krygsrecht z aprobatą. — Notę Kownackiego odesłałem do Wydziału potrzeb wojskowych a względem piekarczyków pisałem do prezydenta. 2) — Brezewicza jako podejrzanego nie każesz puszczać do obozu i paszportu mu nie dasz. 3) — Chorążego Zarębę możesz zatrzymać.

T. Kosciuszko.

274. 4)

Dat. pod Mokotowem 2 września.

Annex potrzebny ci, mój Generale, do zalecenia, któreś odebrał przed południem, względem rusznikarzy, posyłam. — Asygnacją poprawioną przyłączam. — Na notę Starzyńskiego odpowiesz, że strzelcy jego do czasu tylko są przyłączeni do pułku Ponińskiego, a skoro sposobność mieć będzie Starzyński do skompletowania szwadronu, i ci mu się powrócą. 5) Przy rozkazie dzisiejszym zalecę, aby parki tylko do arsenału po amunicją posyłały. Co do płacenia kul, najlepszy zdaje mi się sposób, aby do parków obozowych oddawane były i tam płacone, gdyż zwłaszcza żołnierze do Warszawy odnosić ich nie mogą i już na to pieniądze zaasygnowałem. — Dla prędszego skutecznienia sam chciej się zatrudnić, Generale, aby pułkownik pruski miał swoją wygodę. Gazę każ mu wypłacić i pościel kupić, a ja wszystko powrócę. — Między indyżnierzami chciej jaki zrobić porządek, abym wiedział, kto ich komenderuje i do kogo się mam udawać, kiedy co od nich potrzebuję. Raport Jaźwińskiego odsyłam..

T. Kosciuszko.

Posyłam listy do 2 oficerów pruskich i 30 rth. Rewers z odebranych pieniędzy odeszli(j) mi zaraz.

1) Na dok. 286.

2) Wydział żywności w R. N. N. otrzymał 2 września wiadomość, że piekarze Niemcy podając jako powód, że niepłatni, „zbuntowali się, porwali łopaty, z krzykami od ulicy do ulicy chodzą“. Administrator Podlecki zarekwirował wtedy do roboty jeńców Moskali a zbuntowanych postanowiono nieznanie przez werbowników zabrać do wojska. Ilość chleba potrzebna dla wojska i obywateli oznaczano na mniej więcej 9000 bochenków dziennie.

3) Przekreślono: „zatrzymać każesz w areszcie“. — W tej sprawie Orłowski tegoż dnia zwrócił się do ks. Józefa Poniatowskiego, ponieważ na jego świadectwo powoływał się Brezewicz, jako służył u wolnych kozaków i „że się tu z Ukrainy przebrał, jak i drudzy, kiedy Moskale całe wojsko polskie teraz rozpuścili“.

4) Por. Sum. 198, gdzie bez daty, między aktami z połowy sierpnia.

5) Zachowały się tylko dwie noty Michała Starzeńskiego z 23 i 27. VIII 1794. W pierwszej przedstawił gen. Cichockiemu swoją działalność od początku powstania, a także poprzednią, w drugiej żalił się prawdopodobnie gen. Orłowskiemu. Zob. ogłoszone przez H. Mościckiego w *Bibl. Warsz.* za r. 1911 wyciągi z jego pamiętników, oraz A. M. Skalkowskiego: *Życiorysy zasł. Pol.* III 16 i n., tudzież *Obrona Narwi passim*.

275. 1) Dat. pod Mokotowem d. 3 septembris²⁾ 1794 r.

Po pieniądze pošlej do mego generalnego kasjera Kraussa. Jeżeli Berezewicz uzyska świadectwo od Kołyszki, możesz go do Litwy pošłać. Furaż już jest przystawiony. Względem rekrutów rozkaż, aby ich jutro albo tu do obozu przystawiono albo też oznacz miejsce, gdzie mam po nich pošłać. T. Kosciuszko.

276. 3) 4 septembr. 1794.

Na listy twoje wczorajsze, mój Generale, odpisuję. — Pisałem do Wydziału potrzeb wojskowych, aby dał przyczyny, dla których osoby wojskowe i ich bagaże ruguje z koszar lit. — Berezewicz, kiedy ma zaświadczenie od brygadiera Kołyski, może wniść w służbę, gdzie sobie miejsce opatrzy. — Popiela jeszcze przytrzymać należy. — Na miejsce por. Więckowskiego kogo innego wykomenderować kazałem, możesz go więc zatrzymać przy sobie. — Każ przygotować zaraz kilka tysięcy ładunków karabinkowych do sztuccow i fuzji i oddaj to do prezydenta Zakrzewskiego, zaręczam, że te nie pójdą na gorzałkę. Bądź zdrów, mój Generale. T. Kosciuszko.

277. 4) 4 września 1794.

Kres z obozu g. l. Zajączka, X. Józefa Poniatowskiego i mego rozstawić kazałem do arsenału dla pędszego uwiadomienia ciebie, gdyby potrzeba wypadła bić alarm w mieście. — Pieniądze choć częściami trzeba odbierać i w tym do okoliczności stosować się. T. Kosciuszko. Już wczoraj pisałem ci, żebyś się względem pieniędzy do Krauza, generalnego kasjera mego, adresował. Dat. ut supra.

278. 5) Dnia 5 septembra.

Generał Orłowski opatrzy większą liczbą warty do dozoru lazaretu. T. Kosciuszko.

279. 6) Dnia 5 septembra.

Daie Ordynans Generałowi Orłowskiemu, aby jednego Towarzysza z dwoma szeregowemi wykomenderował do transportowania broni do Ostrołki i przykaże, aby nikomu pod surowo odpowiedzio, całkiem iak iest, oddał do rąg Obywatelowi Bandysowi. T. Kosciuszko.

1) Na dok. 288.

2) Dopisano nad: Aug.

3) 289. Ręką Niemcewicza.

4) 291. Ręką Fiszera.

5) 292, aut.

6) 294, aut.

280. ¹⁾ *Orłowskiemu, Generałowi Leutnantowi.* Dnia 5-go.

Generał Orłowski zatrzyma w areszcie Obywatela Celin-
skiego do zainformowania się dalszego o nim i o charakterze.
T. Kosciuszko.

281. ²⁾ Dnia 6 septembra.

Generał Orłowski zainformuje mnie o tych strzelcach,
które są pod kommando Kommandanta Czarnoskiego, abym się
nie pomylił w daniu rezolucyi, gdyż Generał Zielinski chce ich
mieć pod sobo i kto wie, czy Officierow do tych nie podał,
gdz się ja jemu na kilku Officierów Patenta posłałem. T. Kosciuszko.

282. ³⁾

Generale rozkaż Jazwinskiemu bydz na ostrożności i gdyby
szli na Zegrze, aby wraz zmocnił posterunek drugimi kome-
dami pobliszemi, dał innym znac, tobie i mnie iak nayprętszy
rapport przesłał, nagotuy wraz trzy szesciąfuntowe armaty do
ruszenia, armaty od Pragi wzięte trzeba na tez mieysce przy-
stawić. Co do wtargnienia do Pruss, iak można, aby tylko
z awantazem naszym było, czy to osobno czyli łącząc drugie
kommendy, mowie tylko, aby czynnemi byli i szukali awantazu
nad nieprzyjacielem, gadaiać mnie tylko, że wnido, że zrobio to
a to a nie czynio. Prage fortyfikuy i zmacnia iak nayprędzey.
T. Kosciuszko.

283. *Generał Orłowski.* ⁴⁾ Dnia 7 septembra.

Powiedz mnie, gdzie mam szukać rekrutow, o których mo-
wiłeś, doniesiono mnie, że z Xięstwa Mazowieckiego ieszcze
nie wydano, tys powinien o tym wiedziec i wymacać, z komisją
porządkową ⁵⁾ znieś się i donies mnie. T. Kosciuszko

¹⁾ Na oryg. brak liczby porządkowej.

²⁾ 293, aut.

³⁾ 296, aut.

⁴⁾ 295, aut.

⁵⁾ Ta „zarekwirowana“ 8. IX „o przesłanie dyspartymentu wiele
z której ziemi rekrutów od wydania pozostałych“ nazajutrz przedłożyła
następujący wykaz. Ziemia warszawska z obojej strony Wisły“ z 1160 na-
leżnych kantonistów z piątego dymu dostarczyła podług kwitów do 31 VII
479, „pozostało do wydania najwięcej z dóbr nieprzyjacielem posiadłych
około liczby 681“. O kantonistach konnych [z 50 go dymu] „jako wówczas
niewydanych i z powodu wkroczenia nieprzyjacielskiego żadnego nie uczy-
niono wyszczególnienia“. Z. liwska według doniesień z 22. VII i 7. VIII
dostawiła z 563 rekrutów pieszych 528 a z 56 konnych 27. Z. nurska do
9. VIII z 1480 kant. piesz. wydała około 800, z 148 konnych 68 [do 31. VIII].
Z. łomżyńska miała dostarczyć 1092 pieszych, których wybierały komendy
za asygnacjami, a z 103 konnych do 2. VIII wydano tylko 9. „Deputacja
z. wizkiej d. 29 lipca doniosła, iż należy z jej ziemi kantonistów pieszych

284. *Orłowski.*¹⁾

8 wrześ. 1794.

W żądaniu majora Kempieńskiego względem odbierania żywności i furazu niech się uda do komisji garwolińskiej.

T. Kosciuszko.

285.²⁾

8 września 1794.

Mój Generale, odbieram list twój i raport Jadzwińskiego; lubo Jadzwiński zdaje się ufać siłom swoim, że się oprzeć skutecznie zdoła, z tym wszystkim dla pewności zechcesz mu posłać w posiłku komendę, która stoi na Pradze, ja w tym momencie wysyłam stąd dwie armaty 6 funt. z kanonierami i amunicją do ciebie, abys je Jadzwińskiemu posłał.³⁾ Jako komentantowi księstwa mazowieckiego przypominam, że z księstwa tego nie wydano dotąd najznacniejszej części kantonistów; trzeba, abys użył środków, by jak najprędzej dostawieni byli.⁴⁾ Lanie armat także przypominam, donieś, jakie są w robocie i kiedy się ich spodziewać. G. Deyblowi zaleć, aby rano i w wieczór egzercytował artylerzystów. Bądź zdrów.

Poszli dwiescie Piechoty do Zegrza natychmiast, dwie Armaty sześciu funtowe, które na pragę wysyłam, i sto koni kawaleryi ia ci ztąd dodam.

T. Kosciuszko.

Piechota z karabinami.

286.⁵⁾

Dnia 8.

Wyszli sto koni kawaleryi, iako masz w Warszawie i na Pradze, natychmiast, moy Orłowski; z tą piechoto posłałem Armaty dwie na Pragę, które każ wziąć piechocie z sobą.

T. Kosciuszko.

Niech najlepszych wybierze żołnierzy w piechocie ostrzelanych już Gizler — iak urządzenie tu zrobić; na miejsce, co dasz kawaleryi, nadeszle inną; tylko spiesz się, moy Orłowski.

T. Kosciuszko.

List do Mokranowskiego kuryerem poszli.

709, konnych 71, których podług dyspozycji ob. Horaina ob. Opackiemu jest w obowiązku wydania". — Rozesłano nowe wezwania przynaglaające, ale wobec zaciągów do poszczególnych pułków Komisja Porządkowa X. Maz. nie spodziewała się, aby były jeszcze zaległości, wyjąwszy ziemie wiską.

¹⁾ Na dok. 297. Ręką Fiszera.

²⁾ Na akcie 299, ręką Niemcewicza, w II części aut.

³⁾ Por. A. M. Skałkowski: *Obrona Narwi passim*.

⁴⁾ Wydział potrzeb wojskowych w R. N. N. w tymże dniu [8. IX] udzielił Orłowskiemu wyjaśnień co do rekwizycji poprzednio już robionych kantonistów u komisji porządkowych i w magistracie Warszawy.

⁵⁾ 300, aut.

287. ¹⁾ Dnia 8 septenbr.

Dziwna rzecz, że miałeś Żołnierzy a nie miałeś broni i te dopiero wydac kazałeś; potrzeba było najlepszych wybrać ostrzelanych z kądokolwiek czy z Warszawy czyli z Pragi; ja iestem nieszczęśliwy, że czasem nie zrozumiesz mego zalecenia. O prądze prosze, zebys nie zapomniał.

T. Kosiuszko.

288. ²⁾ Dnia 8 septembre.

Generale, iest wielki nieporządek, kiedy nie wiadomo iest, czyli są konie i wiele ich, czyli mają bron ludzie i wiele. coż u diabła, co robią officierowi, czy podają rapporta tobie albo nie. ja chce, zebym najlepszych dac Żołnierzy z bronio, ty najlepszych wybierasz i stara się dla nich teraz bron. muy boże, co za nieład.

T. Kosciuszko.

289. ³⁾ Dan w obozie pod Mokotowem dnia 8-go wrześ. 1794 r.

Rozkaz mój, com ci dopiero posłał, uskutecznić jak najprędzej i zalecić Jazwińskiemu, aby co godzin dwie i za każdą choć najmniejszą odmianą dawał ci raport, a tym końcem gęsty kres do Zegrza rozstaw.

T. Kosiuszko.

290. ⁴⁾

Pisałem do ciebie, Generale, abys dał Ordynans Jazwińskiemu codzien dawac wiadomość, a iak teraz dwa razy na dzien, o tey kolumnie Pruskiej, która w Zakroczymiu przepawiła się, dokąd ona idzie, abym wiedział, gdzie się obroci; iest to wazna rzecz, aby oka nie spuscic. Jak najprędzej ufortyfikowac Prage, armaty zatoczyc sześcią funtowe i pilność naywiększą zaleci Jazwińskiemu, aby sukurs dac mozna mu prętko, gdy będzie potrzeba.

T. Kosciuszko.

mowiłem ci i czyn tak, iak mowie, abys dał sam pieniądze Officerowi Pruskiemu a ja ci wruce, zdaie mi się, ze to iest po polsku.

T. Ko.

291. ⁵⁾

Prosze ciebie, moy Orłowski, abys wysłał kommande pod Zegrze i te dwie Armaty, które wysłałem na Prage; przyszle ja więcey dzisiay, które juz postawisz na Bateryach Pragi. Sciskam ciebie, a przykaż Jazwińskiemu wysyłać co dwie godzin wiado-

¹⁾ Na dok. 301, aut.

²⁾ 302, aut

³⁾ 303.

⁴⁾ 304, aut., dopisek po drugiej stronie, na co zwrócono uwagę słówkiem: przewroc.

⁵⁾ 305, aut

mość, a dla prętszego pospiechu, aby kressy wystawione były, niech on nie opuszcza w raportach odległości, gdzie iest nieprzyaciel od niego.
T. Kosciuszko.

292. 1) Dat. w obozie pod Mokotowem dnia 9 września 1794.

Odebrawszy zaskarżenie, iż fury rozwożące produkta dla korpusów przytrzymywane bywają po dni kilka do posług obozowych i garnizonowych, a nawet do zaprzęgu armat używane, bez najmniejszego dostarczenia żywności bydłom, zalecam niniejszym ordynansem Orłowskiemu, generałowi lejtnantowi, aby kwatermistrzom prowiantowym w garnizonie i korpusach komendy swojej jak najsurowiej przykazał, iżby żadna fura dłużej nad godzin 24 zatrzymywana nie była, a te, które dotąd znajdują się na posłudze w garnizonie lub przy korpusach komendy jego, aby natychmiast uwolnione były. Niemniej zakazać ma korpusom komendy swojej, ażeby nikt pod żadnym pretekstem nie ważył się fur z obozu powracających na drodze zatrzymywać, a tym bardziej bić lub jakakolwiek przykrość włościanom z furami powracającym wyrządzać. Wydział żywności zapewnia, że byle wcześniej był rekwirowany, odmieniać będzie fury na każde 24 godzin.
L. S. T. Kosciuszko.

293. 2)

Dnia 9 septembra.

Gdy Podpułkownik Mehler zaprzątniony iest fortyfikacją na Pradze, Wyda Generał Orłowski rozkaz, aby Podpułkownik Mehler wziwszy potrzebną liczbę Ingenierow do Pragi z tey strony miasta Warszawy dał³⁾ urządzenia Jingeniero Majorowi Gawłowskiemu, tak iżby Część była wyznaczona do Warszawy, druga do Xięcia Ponatowskiego Dywizyi, 3-cia do Generała Zajączka, czwarta do Obozu mego, zeby ieden z nich wyznaczony był, któryby dozor miał nad drugimi i naczyniami szancowemi, ktorzy w kazdey Dywizyi proporcją mieć mają. T. Kosciuszko.

Generał Orłowski chorym umyslnie i nieczynnym dawac gaże zakaże.
T. Kosciuszko.

294. 4)

9 września 1794.

Generale za odebraniem listu tego wyszlesz nieodwłocznie jedną armatę 6 ff. z amunicją i zaprzęgiem do generała Baranowskiego pod Demblin, ja ci wraz inną na to miejsce odeszlę.

1) Na akcie 306. Pod tą liczbą także zawiadomienie ks. J. Poniatowskiego o aprobacie przez Naczelnika dekretu w sprawie podpułkownika Wesołowskiego i i.

2) 307, aut.

3) Pierwotnie było: zdał.

4) 308, ręką Niemcewicza, koniec aut.

— Przypominam Ci jak największe staranie w pospiechu lań nowych armat i haubic, tudzież egzercytowanie artylerzystów. ostatek Rzewuskiego odday mu,¹⁾ ia ci dam z obozu do służby pełnienia. T. Kosciuszko.

295.²⁾ 9 wrzesnia 1794.

Generał Orłowski aresztować będzie brygadiera Rzewuskiego za niedopełnienie danego sobie na dniu wczorajszym ordynansu. T. Kosciuszko.

Armata iedną przysze od Ożarówskiego, zatem³⁾ kassie zapłacić. T. Kosciuszko.

296.⁴⁾ Dnia 9 septembra

Brygadier Rzewuski winien iest, gdyż dany był rozkaz, iz zebrac powinien brygarde swoią z Czerwiakowa i z mego obozu i miał isc z nią do obozu xięcia Generała Poniatowskiego, tego nie wypełnił, aż ia sam musiałem klucic się całą noc; iuż w nocy to było, kiedy twoy Adjutant przyiechał i zapytał się, czy ma sam iechac Pan Rzewuski, odpowiedziałem: rnnieysza o to, niech się zostanie, byleby mnie urządził komende i wyprawił, a co on nie dopełnił i przeszkodził urzędzeniu memu. Armata iedną kazałem wysłać na prage, urządzić ją. T. Kosciuszko

297.⁵⁾ Dnia 10 septembra.

Generał Orłowski zakaże werbunek w miescie, aby zaden korpus nie czynił i zbroni. Jazwinski pisze, iz samych rekrutow przysłali, ktorzy w rękę nie mieli broni. to iest bardzo zle. za co nie kazesz musztrowac się. zakaż przytym, aby fur nie zabierali, ale się udawali do wydziału żywnosci, to scisle utrzymac potrzeba. T. Kosciuszko.

Culag day taki, aby miał pięć czerwonych złotych na miesiąc, ktory ma dyrekcyą robienia prochu. T. K.

298.⁶⁾ 1794 dnia 10 września.

Na składkę pieniężną zamiast rekrutów nie pozwalam. Troskliwość Szubalskiego łatwo zaspokoić można, niech teraz leje 12 funtowe armaty i 8 funt. haubice, a te ulawszy niech się weźmie do lania 6 funt. armat, do których tymczasem formy przygotowane być mają. — Rusznikarz Domożyński od

1) Przekreślone: niech się zostanie.

2) Na dok. 309, ręką Niemcewicza, w drugim zdaniu aut.

3) Przekreślono: i rozkazałem...

4) 310, aut.

5) 311, aut.

6) 312. Ręką Fiszera.

r-tu 13-go nie znajduje się już w obozie, więc nie może być przystawiony. — Z blankietami stała się omyłka, każ Generale te dwa blankiety zapieczętować i do marszałka Potockiego odesłać. — Armata 3 funt., do której rekwiruje koni pułkownik Dobrski, przeznaczona jest do obozu gła Baranowskiego. — Boguckiemu, pułkownikowi, zaleć, Generale, ażeby nie omieszkał korzystać z wydarzającej się pory zrobienia ekspedycji do Pułtuska, gdy mu sami obywatele tameczni swoją pomoc ofiarują.¹⁾ Niech się umówi z temi obywatelmi, jak najprędzej, jako też z brygadjerem Jaźwińskim i innemi komendami *dla dania mu pomocy jeżeli potrzeba*,²⁾ a niech się przytym pospieszają, żeby w długiej zwłoce sekret się nie wydał. T. Kosciuszko.

299.³⁾ Dat. w obozie pod Mokotowem d. 10 września 1794.

Daję ordynans Orłowskiemu, generałowi lejtnantowi księstwa mazowieckiego, aby nakazał wszystkim korpusom komendy swojej podać specyfikacją rekrutów z tegoż księstwa wybranych z wyszczególnieniem, wiele z której wsi lub miasta mają kantonistów. Takowe specyfikacje odebrawszy odeszle generał lejtnant wydziałowi potrzeb wojskowych L. S. T. Kosciuszko.

Pozostała w Warszawie komenda z bataljonu Królikowskiego⁴⁾ z porucznikiem Dąbrowskim, gdziekolwiek się teraz znajduje, ma być zebrana i na rekwizycją kapitana Moszczyńskiego odesłana do bataljonu. Dat. ut supra. T. Kosciuszko.

300.⁵⁾ 1794 d. 10 września.

Kiedy niema u nas takiego kalibru jak 8 funt. jednoróg moskiewski, więc każ go, Generale, stopić i na co innego przelać. Pamięć miec będe o Officierach. T. Kosciuszko.

301.⁶⁾ Dnia 10 septembra.

Jak rekrutow pieszych tak i kawaleryą z woiewoctwa Brzeskiego przyszli do obozu. T. Kosciuszko.

302.⁷⁾ dnia 10 septembra.

Generał Orłowski poszle 6 ff. Armate Majorowi Gąsiorowskiemu natychmiast. T. Kosciuszko.

1) Por. A. M. Skalkowski: *Obrona Narwi*.

2) Kosciuszko wpisał 6 słów przekreślając: nadnarwianemi względem szrodków zaręczających mu pomyslny skutek tej wyprawy.

3) Na dok. 313. Ręką majora adjutanta Biegańskiego, który często dzierzył pióro.

4) Zob. *Mon. dz. now.* IV 311—2, Korzon VI 59, 208, 247.

5) 314, ręką Fiszera, końcowe zdanie aut.

6) 315, aut.

7) 316, aut.

303. ¹⁾ d. 10 septembris 1794.

Gdy, Generale, każesz publikować dekret kasacji na Aignera, podporucznika od artylerji, niech dodatek infamii będzie wypuszczony, gdyż co do tego punktu zmniejszyłem mu karę. ²⁾

T. Kosciuszko.

304. ³⁾ d. 11 septembra 1794 roku w obozie.

Generał Orłowski natychmiast wysle kurjera z listem tym, któren posyłam do generała Ponińskiego. T. Kosciuszko.

305. ⁴⁾

względem Jazwinskiego, roztropność iego chwale, ale za-
lec iemu, aby iednakże szukał korzysci nad nieprzyjacielem,
ieszcze on nic nie zrobił, iak tylko, ze się bronił, co iest Chwa-
lelna rzecz, lecz mozna czas upatrzyc i atakowac, nie mowie,
zeby się został na tamtej stronie, ale zrobiwszy nagle exp-dycyą
powrocił się. to iest moy plan, który, iezeli mozna zrobic bez
straty wielkiej, to dobrze. on powiada, że nie wie, wiele nie-
przyjaciela i iak daleko. powiem prawda, że to iest bardzo zle
i powinien starac się iak nayusilniey przez szpiegow, aby wie-
dział koniecznie. ⁵⁾ poszli iemu kopio tego. T. Kosciuszko.

306. ⁶⁾ Dnia 12 września 1794 roku.

Rozkaż, Generale, uwolnić brygadjera Rzewuskiego z aresztu.
Kosciuszko.

307. ⁷⁾ Dnia 12 septembra.

Pisze ia do Generała Baranowskiego, aby na miejsce Ma-
jora Gąsiorawskiego, wyznaczył do obięcia komendy w zbytkach
kogo innego a zatym do obluzu iego zaczekac powinien być
dzie. ⁸⁾ fortrag podany przez Sokolnickiego przez Xięcia ma

¹⁾ Na dok. 317.

²⁾ Zob. *Gaz. rządowa* N. 70, Tokarz: *Warszawa* 251.

³⁾ 318. Pod tym samym N-rem zalecenie [podpisane przez adjutanta N. Nacz. J. Spineza] zaopatrzenia Łyżwińskiego, „żołnierza zasłużonego... , który osiwił pocziwie służąc ojczyźnie“.

⁴⁾ 319, aut.

⁵⁾ Por. A. M. Skalkowski: *Obrona Narwi*.

⁶⁾ 320.

⁷⁾ 321 aut. Pod n-rem następnym zawiadomienie o daniu patentu na oberzeygwarta Osekwowskiemu i dymisji Henikowi podpisane przez Biegańskiego, maj. adj.

⁸⁾ Gąsiorowski 11. IX raportował: „Dnia wczorajszego w nocy odebrałem dyspozycją N. Naczelnika posuwania się w proporcji usuwania się nieprzyjacielskiego. Dziś przeto połowę komendy mojej o godzinie pierwszej posyłam do Świdrów na miejsce kapit Melforta, któremu dałem ordynans z całą komendą złączenia się z majorem Kępieńskim pod Ostrów-

bydź podpisany iako w iego komendzie zostaiącego. każ Gąsiorowskiemu posunąc się z woją ią¹⁾ kommendą i zameldowac się Baranowskiemu albo Xięciu Puninskiemu, ktoremu²⁾ kazalem miec ogulne komende w tamtey stronie. T. Kosciuszko.

308.³⁾

D. 12 września 1794 r.

Dezertarów pruskich Francuzów kanonierów i chirurgów każ przyjąc, Prusaka jednak rodowitego żadnego nie chcę. Moskalów chcących służyć można przyjąc, ale ich zaraz do korpusów odesłać trzeba, — i to nie wszystkich w jedno miejsce ale po kilku.⁴⁾ — Na założenie szkoły dla chirurgów bardzo się zgadzam a względem oddania gwałtem zawerbowanych ordynans wydam. — Przyłączam ordynans forsztelacji. — O porporce dla komend kawalerji u Jazwinskiego znajdujących się i o inne potrzeby piszę do komisoriatu. T. Kosciuszko.

309.⁵⁾

13 septembr.

Generale zapytaj tych Węgrów dezertarów, co na dniu wczorajszym przyszli, jeśli chcą służyć dobrowolnie w wojsku naszym w korpusie konnym z Węgrów złożonym; jeśli tak jest, to ich wydaj pułkownikowi Tulińskiemu.⁶⁾ T. Kosciuszko.

310.⁷⁾

D. 13 septembra 1794.

List ten ma być przesłany natychmiast kurjerem do generała Ponińskiego. T. Kosciuszko.

kiem stojącym naprzeciw Góry, tam wspólnego operowania przeciw nieprzyjacielowi lub zasłonięcia powyżej jakowego ważnego posterunku. Sam z resztą komendy jutro wymaszerauję zostawując same obywatelstwo pod Zbytkami, względem którego żadnej nie odebrałem dyspozycji". Dalej podnosił trudności zaopatrzenia się w żywność... „jako też odzierż dla kawalerji, która i boso i nago i koni kupa na nic nie zdalnych...". W następnym raporcie z 12. IX doniósł o wymaszeraowaniu Moskali z Góry po spaleni kilku budynków a zarazem przesłał stan swej komendy na różnych posterunkach nad Wisłą rozlokowanej, wykazując kawalerji głów 140 koni 158, piechoty 577 [+ 33 k.] i artylerji 38 przy 10 armatach [+ zwoszczyków 19 i koni 44]. Była to zbieranina z 12 różnych pułków.

¹⁾ T. j.: swoja.

²⁾ Opuszczone: także

³⁾ Na dok. 324. Ręką Niemcewicza. N-ra 325-6 są to kartki Różyckiego, g. dziennego, i Józefa Łukaszkiewicza, audytora. pisane z racji odeśnięcia jeńców i zbiegów ros. i pr.

⁴⁾ Deputacja Dozorcza nad jeńcami wojennymi i aresztantami krajowymi 24 września przesłała Orłowskiemu siedmiu Rosjan, których wziął gen. Gislser do pułku XVI.

⁵⁾ 327. Ręką Niemcewicza.

⁶⁾ Korzon VI 233.

⁷⁾ 328.

311.¹⁾ d. 14 września 94.

Aby ile możności skupić różne jednegoż korpusu oddziały²⁾ rozkazał N. Naczelnik, aby komenda gwardji kor. i milicja rawska z obozu X-cia Józefa Poniatowskiego poszła dnia jutrzejszego do Warszawy, a na to miejsce, aby tyleż, ile te dwie komendy wyniosą ludzi, od regtu 15-go z Warszawy do obozu X-cia wykomenderowanych było; będzie, tak rozumiem, w tych dwóch komendach 250 ludzi, jednak Xiąże dokładniej WćPana Dobrodzieja o tym zainformuje. WćPana Dobrodzieja najniższy sługa
S. Fiszer, m. a.

312.³⁾ Dat. w obozie pod Mokotowem d. 14 septembris 1794.

Dowiaduję się, że generał Chlewiński stanął już w Warszawie; każ go, Generale, zaraz aresztować.⁴⁾ T. Kosciuszko.

313.⁵⁾ d. 15 septembris 94.

Poszlij, Generale, Zielińskiemu ładunków strzeleckich cztery lub pięć tysięcy a zgań mu mocno imieniem moim, iż w militarynych potrzebach sam nie udaje się do komenderującego generała i tak jest o to niedbały, że aż wydział potrzeb wojennych za niego stara się. Dotąd żadnej od niego nie mam wiadomości.
T. Kosciuszko.

314.⁶⁾ Datt. D 15 września.

Dnia jutrzejszego exekwie w Kościele Farnym Muncypalność za pobitych w boju mieć będzie, zaczym ja chcę, aby tam i wojskowi przytomnemi znajdowali choć w części, bez broni.
T. Kosciuszko.

¹⁾ Na dok. 329. N-r 340 zlecenie pisane przez Niemcewicza odesłania listów [„Kniaziewicza sztafeta na drodze zastanie“].

²⁾ Z ordynansu Orłowskiego do magistratu warszawskiego z 15. IX wynika, że garnizon stołeczny miał wynosić w zimie 7000 piechoty i tysiąc kawalerji. Według etatu z 25. IX miało być 10 szwadronów liczonych po 100 głów, z oficerami i obsługą wozów głów 1092 koni 1237. Piechoty rachowano 14 bataljonów po 500 głów, ze sztabami i t. d. głów 7389 koni 707.

³⁾ Na dok 341, (ręką Biegańskiego). N-ra 342 i 343 kartki Fiszera [odsyla broń zepsutą i żąda do obozu Naczelnika 12,000 ładunków] z 15 września.

⁴⁾ 16 września A. Chlewiński odwołując się do sprawiedliwości N. N. pisał: „... Z twego rozkazu areszt mi dany z pokorą przyjmuję. Proszę tylko, abym miał wiadomość przestępstwa mojego, w czym jestem obwiniony... Znam, jak grono możnych intrygantów litewskich od początku rewolucji na mnie spiskuje...“ Zob. *Listy K. do j. Mokr.* 21.

⁵⁾ 344. Ręką Biegańskiego.

⁶⁾ 345.

315. ¹⁾ Datt. w obozie pod Mokotowem d. 16 septembris 1794 r.

Poszlij, Generale, natychmiast dwóch inżynierów generałowi Woyczyńskiemu do Troszyna. T. Kosciuszko.

Generał Woyczyński ma komendę nad dywizją Karwowskiego, list do Jaźwinskięo zaraz odeszli(j).

316. ²⁾

Jeżeli nie posłałeś ieszcze Amonicyi dla Generała Zielin-skiego, moy Orłowski, poszli przez tego Officiera oddaiącego ten list. T. Kosciuszko.

317. *G. l. Orłowskiemu.* ³⁾

d. 16 września.

Generale! Czytałem Twoje tłumaczenie się względem nieporządków w lazaretach; jeżeli dotąd sądziłeś, że nie masz mocy exekucji, oddaję Ci ją zupełnie nie tylko nad szczególnemi w lazaretach do dozoru i opatrzenia znajdującemi się osobami, ale i nad dyrekcją lazaretową; wyznacz(z) oficerów do inspekcji, którzyby się zupełnie porządkiem w lazaretach zatrudniali, wyznacz lub odmień podług potrzeby subalternów, a gdy jakakolwiek niedbałość okaże się, aresztuj, wyznacz komisją i ukarż. Podobnież, gdy z przyczyny dyrekcji jakowy okaże się nieporządek, wyznacz natychmiast komisją i mnie o winnym zamelduj. Do oficera od inspekcji najszczęólniej cały należy porządek i on za wszystko odpowiadać powinien. W Branickich pałacu aresztowałem za niedozór inspekcję tam mającego kapitana; ma areszt w swojej stancji. — Jeżeli rekwizycja zajdzie od X-cia Poniatowskiego o fajerbale lub kule pałace, to mu ich poszli(j). T. Kosciuszko.

318. ⁴⁾

Dnia 17 septembra.

Orłowski Generał na zamiane Xięcia Generała Poniatowskiego da od Gwardyi, gdyż to wszystko iedno iest, dawszy tym bron będą pilnowac iak i drudzy, mozna zostawic iako część starych dla informacyi tych nowych, aby się wprawili i zaraz potrzeba ich Exerцитowac.

¹⁾ Na dok. 346, ręką Biegańskiego. N-r 347 kartka Fiszera z zapytaniem o użycie koni wzmiankowanych w nocie pułk Dziembowskiego.

²⁾ 348, aut. N-r 349 kartka audytora Łukaszkiewicz z 16 września przy odesłaniu kozaka jeńca do Warszawy.

³⁾ 350.

⁴⁾ 351, aut. bez podpisu. U ks. Wiśniewskiego z tejeż daty karteczka z podpisem Kościuszki, według której ks. J. Poniatowski „przyszle do Warszawy kilka set kossonierów i przy nich broń; tych rozkażesz, Generale, musztrować jak najpilniej, gdyż oni trzeci bataljon regimentu 4-go formować mają. Na ich zaś miejsce poszlesz tyleż ludzi z bronią od gwardyi lub od regimentu 15-go księciu“.

319. ¹⁾

Generał Orłowski przesłał nieodwłocznie tę ekspedycję do destynacji.
T. Kosciuszko.

320. ²⁾

17 septemb. 1794.

Generale, dowiedziawszy od Deputacji Centralnej z Grodna, iż generał Chlewiński znaczną część kasy wojskowej ma mieć u siebie, rozkażesz rzeczy jego przez trzech pewnych oficerów zrewidować i zregestrować, a jeżeli się znajdzie znaczna suma, każesz ją zaraz zabrać, tożsamo i o papierach ma się rozumieć, jeżeli będą podejrzone.
T. Kosciuszko.

321. ³⁾

Dnia 18 septembra.

Generale poszli te pieniądze dwadzieścia kilka tysięcy do Wydziału skarbowego do Kołataia co u Chlewńskiego znaleziono i kwit na te pieniądze odebrawszy przesłał mi.
T. Kosciuszko.

Za co ia nie mam raportu od lania Armat i robienia prochu, nakaż, proszę ciebie.
Kosciuszko

322. ⁴⁾

1794 dnia 18 września.

Majora Kapellę chciałbym użyć do robienia fejerwerków w laboratorjum, trzeba go ściągnąć z pod Zegrza, a innego na to miejsce posłać, o co już pisałem do g. m. Deybla. — Podpułkownika Bedlińskiego⁵⁾ i majora Kempieńskiego chciałbym umieścić, przyslij więc ich do mnie.
T. Kosciuszko.

¹⁾ Na dok. 352. Pod liczbą 353 żądanie z 17 września „z rozkazu“ N. N. podpisane przez maj. adt. Biegańskiego, „abyś przyłączoną ekspedycją pilną y ważną kurierem do Grodna wysłał“. Tegoż dnia [357] Fiszer przesłał listy do Jazwskiego i pułkownika Krzyckiego w Zegrzu. N-r 356 sygnował g. dz. Guzkowski wyprawiając dwóch dezertersów pruskich do komendy miasta.

²⁾ 354, ręką Niemcewicza.

³⁾ 359, aut.

⁴⁾ 360, ręką Fiszera. Tenże dnia następnego [361] upraszał, aby skierować do głównej kwatery Bedlińskiego, Kempieńskiego i porucznika Łatkowskiego, a gdyby ten ostatni nie życzył sobie oddalić się od Warszawy, „innego jakiego dobrego oficera, któryby się zdał do kawalerji“.

⁵⁾ Był on oskarżony przez subalternów Komisji wojskowej kor., że zyskał w r. 1793 sancitum na rangę adjutanta tejże komisji. W nocy do Rady wojennej usprawiedliwiał się, że na sejm w Grodnie pojechał „nie w innym zamiarze, jak tylko pilnować ojca żony swojej, konsyljarza Crutty, już w latach zostającego“, który tam był „z obowiązku . . . jako tłumacz orientalny“. Po śmierci Hiża i spłaceniu por. Przyłuskiego dostał patent od hetmana Rzewuskiego, ale Ożarowski kazał mu jeszcze wyrobić sobie sancitum. Powoływał się na służbę „lat 19 w regimencie gwardji pieszej kor. bez najmniejszej noty w wierności dla ojczyzny“.

323. ¹⁾

d. 19 septembris 94.

Dobrześ zrobił, Generale, żeś za kossonierów z regtu 15. nie odesłał Xięciu reszty gwardji. Niech tych kossonierów Ki-jeński mustruje a major Lewicki ²⁾ ma zostać przy nim do pomocy.

T. Kosciuszko.

324. ³⁾

21 września 1794.

Mój Generale, odpisuję do pułkownika Lewickiego, aby starał się zatrzymać Hryniewicza, ⁴⁾ któremu ja żywność a nawet i lenung dam, byleby został. Dziękuję ci za staranie, które masz o Pradze; proszę, żebyś kossonierów, którzy tam broń mają, ile tylko można exerceować kazał, możnaby nawet w czasie słoty musztrować ich po szopach lub gdziekolwiek pod dachem, wszak miejsca takie powinny się znajdować na Pradze. — Kawalerji wcale nie mam, przeto posłać ci jej nie mogę.

T. Kosciuszko.

325. ⁵⁾

21 septembr.

Ponieważ porucznik Spenberger od artylerji wysłany do Grodna zatrzymał się w Węgrowie i z armatami ma rozkaz

¹⁾ Na dok. 362, ręką Biegańskiego. N-r 363 z tejże daty kartka Fiszera: „Dopełniając zlecenia Wć Pana Dobrodzieja przekładałem cały interes pana Mieczyskiego N. Naczelnikowi, który oświadczył, że jeżeli on się zatrudnił i zatrudnia dotąd ludźmi do korpusu Sokolnickiego należącemi, patent mu da na kapitana, aby z nich uformował tymczasem kompanią i zgłosił się do pana Sokolnickiego, jako jego myśl dalsza względem tych ludzi i co z niemi myśli zrobić — O lustracji pułku Zgliczyńskiego także mówiłem Naczelnikowi, ale żądań jego nie miałem dotąd czasu mu przelożyć“. Następne [364—5] są z 20 września; z obozu pod Mokotowem pisał Zajączek: „Naczelnik odjeżdżając zadysponował względem haubicy, o której, Generale, piszesz, że jest gotowa, aby z amunicją i z potrzebnymi do niej kanoniorami na Pragę była odwieziona. Haubica ma stanąć na jednej z baterji praskich, tak mi N. Naczelnik zalecił“. „Ponieważ N. Naczelnik wyjeżdżając zalecił mi, abym Pragę harmatami opatrzył, wielość zaś potrzebnych tam nie jest mi wiadoma, zechcesz przeto, Generale, napisać mi, wiele najgwałtowniej do osadzenia baterjów tarcznych i jakiego kalibru potrzeba i wiele na to z Warszawy będziesz mógł posłać, abym wiedział wiele z obozów tam wykomenderować“.

²⁾ Według rozkazu ks. Poniatowskiego z 17. IX objął komendę nad bataljonem milicji sandomierskiej dla odprowadzenia do Warszawy i miał go tam formować.

³⁾ Ręką Niemcewicza.

⁴⁾ Por. Korzon VI 202. Pułk Lewicki raportował z pod Zegrza 23. IX: „Nic nie zaszło nowego ponad Narwią, widać tylko, że wciąż ponad brzegiem Prusacy pomnażają baterje. Generał Hryniewicz radby dłużej pozostać z swoim pospolitem ruszeniem [z. liwskiej], ale ludzi żadnym sposobem nie może utrzymać. W tych dniach do 200 już mu uszło“.

⁵⁾ 367, ręką Niemcewicza. N-r 368 kartka Fiszera: „Przyłączone dwa listy rozkazał N. Naczelnik, abyś W Pan Dobr. natychmiast odesłał przez sztafetę ku Siedlcom [w połowie przekreślono]. G-l Hauman jeszcze nie musi być daleko, Spenberger zaś już będzie koło Węgrowa. Może Spenberger już jest za Węgrowem“.

nadciągnąć do Sierakowskiego¹⁾ zechcesz, Generale, 2 armaty 12 funtowe odesłać na Pragę.
T. Kosciuszko.

326.²⁾ Dnia 21 septembra.

Porządek uczyniony pochwalam, rozkaż tylko, aby linie były prętko robione i nayspieszniey. Armat dwie szescio funtowych z pod zegrza niech przydo na prage i ulokowac one na Bataryi; potrzeba, aby one ruszyły z pod zegrza w nocy. o przesłaniu z obozu nie pamiętam, ale iezeli są, rozkaż przysłać na Pragę; iezeli haubice ukączone są, z tych przesłi jedną na Pragę ieszcze, reszta do mego obozu. Każ iak nayprędzey dwunastą funtowe lane wygotowac i te do mnie przysłać.

T. Kosciuszko.

327. *G. I. Orłowski.*³⁾ Dnia 21 septembra.

General Orłowski rozkaże natychmiast pułkownikowi Bałałowiczowi i Müllerow... Linie robic na Pradze i tak iakie aby były, dałem informacye Müllerowi, nayprzed zacząc od drogi do Okuniowa i palisady koło Bateryi wysąkiewy na prawym skrzydle.

T. Kosciuszko.

Oznaym mnie wiele iest armat pod zegrzem i iakiego kalibru.

328.⁴⁾ Dan w obozie pod Mokotowem d. 22 września 1794 r.

Jeżeli oficer od Kroatów ma iakie do mnie żądanie, może to listownie wyrazić a zapewnisz go, Generale, że list jego choćby w sekretnym interesie pisany pewnie rąk moich dojdzie. Wartę do jeńców choć z rekrutów możesz dodać, wszak to nic nie znaczy, że musztry nie umieją.

T. Kosciuszko.

329.⁵⁾ 22 septembris 1794.

Mój Generale, zamiast komisji zechcesz wykomenderować sztandrecht na oficerow, którzy w akcji z generałem Sierakowskim pierzchnęli i opuściwszy miejsca swoje zapomniawszy o ojczyźnie i honorze własnym złym przykładem swoim wojsko do ucieczki pociągnęli.

T. Kosciuszko.

¹⁾ Z powodu utraty artylerji w odwrocie z pod Brześcia, por. *Listy K. do j. Mokr.* 35.

²⁾ Na dok. 370, aut. N-r 371. Fiszer odsyła „ordynanse względem wypłacenia zaległych pieniędzy dla chorych“.

³⁾ 366, aut.

⁴⁾ 372.

⁵⁾ 373, ręką Niemcewicza.

330.¹⁾

22 września 1794.

Jeżeli kapitan Pretoryus zyskał paszport od Deputacji za wiadomością Rady, nic nie mam przeciwko onemu. — Względem opozycji miasta co do obrócenia koszar²⁾ na lazaret udaj się do prezydenta, niech ten przełoży miastu, iż pierwszy wzgląd i staranie winniśmy ludziom, którzy rany ponieśli za Ojczyznę, że nieliczny garnizon dzisiejszy w Warszawie uciążliwym miastu być nie może, nakoniec że przeniesienie tam chorych jest tylko tymczasowe i że później koszary do przeznaczenia swego zwrócone zostaną. — Powtórze jeszcze rozkaz do batalionu kossonierów, aby nieoddanych ludzi do kossonierów wraz oddawały, ty zaś, Generale, albo sam pojedź na Pragę albo pewnego zeszlij tam oficera na wybranie zaraz z będących tam bataljonów po 10 ludzi na artylerzystów i tych wszystkich niech jak najprędzej musztrują, za najpierwszym dostawieniem kantonistów pomnożę liczbę artylerji. — Generałowi Zgliczyńskiemu zawsze mówiłem, że niech kompletuje korpus swe a ja mu powrócę expens i w proporcji głów wydam dla oficerów patenta, tożsamo chciej mu jeszcze powtórzyć i prosić go nawet o to odemnie. — Ludzi, którzy od korpusu Sierakowskiego przybywają do Warszawy nieodwłocznie i natychmiast odsyłaj do dywizji tegoż generała, o dwie mile może za Pragą spotkają oni komendę generała Kamińskiego, która ich z sobą zabierze, tymczasem trzeba im dać eskortę, żeby nie puciekali, wszak też eskorta dziś się jeszcze wrócić może.

T. Kosciuszko.

331.³⁾

Zalecam g. l. Orłowskiemu, aby natychmiast posłał dwadzieścia tysięcy ładunków infanterzyskich, pięć tysięcy pistoletowych.⁴⁾

T. Kosciuszko

332.⁵⁾ Dan w obozie pod Mokotowem dnia 22 września 1794.

Poszli(j), Generale, Haumanowi, generałowi, który ku Siedlcom marszeruje dwie łopatek, ale to natychmiast. T. Kosciuszko.

¹⁾ 374, ręką Niemcewicza. Na końcu 5 wierszy zamazanych: Chcąc...

²⁾ Kwatermistrz Norbert Gaszyński objechawszy z por. Więckowskim i delegatami magistratu koszary, aby przygotować kwatery zimowe, zauważył w raporcie z 21 września, że koszary ujazdowskie mogłyby pomieścić około 500 głów, „jeżeli dla chorych nie będą zajęte, tak jak chce N. Naczelnik mieć całkiem lazarety na ustroniu“. A kiedy zwiedzano koszary gwardji pieszej kor., „było zesłanych dwóch od N. Naczelnika i Rady, aby na umieszczenie chorych w pałacach Branickiego i radziwiłowskim leżących opatrzyli miejsce“. — 22 IX Orłowski zawiadomił magistrat, że koszary ujazdowskie w całości będą zajęte na lazaret.

³⁾ 375, ręką Biegańskiego

⁴⁾ Przekreślono ciąg dalszy zdania: dwa koła zapasowe do 12 ff armaty, dwa koła do 6 ff armaty, za generałem Haumanem.

⁵⁾ 376.

333. 1)

1794, d. 22 września.

Na oddanie do artylerji 20 przyprowadzonych kantonistów i po 10 od kossonierów i regimentu 15-go pozwalam. — Na majora Karłowskiego wyznacz komisją i o podanie species facti na niego napisz do g. Poniatowskiego i do majora Kubickiego, i wszystkich oficerów, którzy od Sierakowskiego powrócą, każ arestować, jeżeli przyjadą bez ordynansu lub urlopu.

T. Kosciuszko.

334. 2)

23 septembris.

Dla Kroata posyłam patent, ostrzegając o tym komendanta batalionu Siemianowskiego. 3) Jeżeli gener. Ryniewicz 4) zechce się na posterunku swym zostać, to mu poszlij 1 armatę 3 funt., a jeżeli nie masz, to imieniem moim rekwiruj o nią u X-cia Poniatowskiego. — Na 250 w gotowiznie posyłam assygnację do Krauza, kassjera general. — Haubice jużem ci pisał, że chcę by do obozu mego była przysłaną.

T. Kosciuszko.

335. 5)

23 wrz. 1794.

Mój Generale, chciej mię zainformować, w jakim miejscu stoi g. Hryniewicz. Oficerowi Kroatowi proponuj, jeżeli chce iść do kossonierów, to mu daj miesięczną pensję i wypraw z kossonierami, co idą do generała Haumana. 6) Gaze mu daj kapitańską gotowem, ja ją wraz wrócę. — Każ porządną registr zrobić wszystkich jeńców pruskich i przyslij go. Bądź zdrów.

T. Kosciuszko.

Batalion będzie przechodził przez Pragę, niech tam Kroat łączy się z nim.

336. 7)

D. 24 septembris 1794.

Major Kapella ściąg(nio)ny już z posterunku, więc oddaj mu, Generale, dykcją laboratorjum artylerycznego, niechaj się

1) Na dok. 377, ręką Fiszera.

2) 378, ręką Niemcewicza. N-r 379 z tegoż dnia: „Rozkazał mi N. Naczelnik napisać do WćP. Dobr., żebyś całą swiętą wojskową gen. Chlewińskiego do korpusów odesłał; jednak sądziłbym, żebyś Pan wprzód dał swoją opinią, czyli nie będą potrzebni do inkwizycji w sprawie Chlewińskiego“.

S. Fiszer m. a.

3) Por. Korzon VI 95.

4) Zapewne Hryniewicz.

5) 380, ręką Niemcewicza. N-r 381 kartka Fiszera z listem N. N. do Mokronoskiego, który miał być odesłany natychmiast kurjerem do Grodna.

6) Tegoż dnia Fiszer [382] pisał: Z rozkazu N. Naczelnika odsyłam WćPanu Dobr. patent dla Kroata, który mu Pan oddasz z rozkazem, aby jechał za bataljonem milicji krakowskiej pod komendą podpułkownika Siemianowskiego, który dziś poszedł za korpusem Haumana i do którego przylącam bilet w interesie tegoż Kroata“.

7) 384, aut. w II części. Tegoż dnia Kirkor, jako pułkownik dyżurny, pisał do Orłowskiego: „Z rozkazu N. Naczelnika dwóch arestowa-

nim nieodwłocznie zatrudni. Całkiem iako urządzi podług swojej wiadomości i doswiadczenia, tudzież niech wybierze kilku-nastu do uczenia onych, abysmy nie przestali wiadomości potrzebnej. Ge. Debel szkołę niech kontynuowac artylleryczno i młodzież niech chodzi. Dnia 24. T. Kosciuszko.

337. *Orłowskiemu, g. l.*¹⁾ 1794 d. 25 września.

Ludzi, którzy z lazaretów wychodzą, trzeba odsyłać do swoich korpusów, gdyż korpusa skarżą się, że ich nie odbierają.²⁾ Od tych zaś korpusów, które już wyszły odsyłaj prosto do kwatery głównej, skąd do jednego korpusu będą oddani. Dotąd we wszystkich lazaretach niemasz oficerów z inspekcji, nie wiem, czemu urządzenie w lazaretach tak powoli skutek swój bierze.³⁾ T. Kosciuszko.

338. *Obywatelowi Orłowskiemu, komendantowi Warszawy.*⁴⁾

Dnia 25 septenbr.

Felszerow Pruskich wez do użycia lazaretowego i im potrzeba płacic tak iak i naszym. Ponieważ iest sprzeczka o pieniądze, odtąd Deputacya będzie rekwirowac prosto do Wydziału skarbowego, dlaczego im Generale powiedz, aby jutro rekwir-

nych, jeden Józef Augustowski, 2. Piotr Dziubiński, jako podejrzani ludzie do Wydziału bezpieczeństwa odsyłają się... Przy tem dwóch dezer. pruskich, którym paszport generalny raczy WP. Dobr dać“.

¹⁾ Na dok. 385, ręką Fiszera. Tenże [383] odesłał 23 września „z rozkazu N. Naczelnika .. dziesięciu ludzi niezdatnych do służby“, aby ich użyć „do miejscowej posługi jako to po lazaretach“.

²⁾ Gen Zajączek także pisał 29. IX: „Aż dotąd komenderujący korpusami skarżą się, że wychodzący z lazaretów ich ludzie giną, i albo uciekają zupełnie albo do innych korpusów przechodzą...“

³⁾ W tychże sprawach Zajączek pisał do Orłowskiego 29 września 1794: „Zgadzam się na to z Generałem, że ani na Deputacją ani na Dyrekcją lazaretową spuścić się nie można, bo przy tej emulacji, która ich rozdziela, albo nic nie zrobią albo się czynność ich odwlecze, a tymczasem ludzkość cierpi; nie widzę więc innego środka zaradzenia temu nad ten, żebyś Generale kazał się do siebie zgromadzić medykom i chirurgom rozsądnym i pilnym, architektowi i oficerom do inspekcji lazaretów wykomenderowanym i tym kazać wspólnie ułożyć plan organizacji ekonomicznej i wy kalkulować koszt na reperację lazaretów, na usługę i wszystkie potrzeby chorych; podług ułożonego przez nich planu zarekwiruj zaraz u wydziału skarbowego o pieniądze i wyznacz sam osoby do egzekucji. Ja tymczasem do Rady zaniosę rekwizycją, ażeby kazała nieodwłocznie wyznaczyć domy dla tych, którzy chorym miejsca w koszarach ustępują. Zmiłuj się, Generale, skróć, jak najwięcej możesz, te długie Deputacji i Dyrekcji układy, sam arbitralnie i po żołniersku zadecyduj rzecz i przykaż, aby była pełnioną, a kto nie będzie kontent z tego, to go do diabła wypędzić, bo jak naczelnik przyjedzie, to wszyscy będziemy mieli co słuchać. Nocy dobrej Generałowi życzę“.

⁴⁾ 386, aut.

zycza była zaniesiona a wraz pieniądze będą dane, ale iak ty, Generale, tak rozkaz Officierom, aby wygoda była dana i dozierana dla ludzi. byway zdrow. T. Kosciuszko.

339.¹⁾ d. 25 septembris 1794 pod Mokotowem.

Podpułkownik Bedliński powiada, że był użyty w Warszawie jako plac major, jeżeli więc osądzisz go być zdatnym do pełnienia tych obowiązków, użyjesz go znowu i płacę mu wydać każesz. T. Kosciuszko.

340. *G. I. Orłowski.*

Dan w obozie pod Mokotowem dnia 2 paździer. 1794 r.

Komendę regimentu 16-go, która się na Pradze znajduje, wykomenderuje generał Orłowski, aby natychmiast marszerowali spiesznym marszem do korpusu Sierakowskiego, generała, który się w okolicach Łukowa znajduje; w obozie generała Zajączka znajduje się także kilkadziesiąt ludzi tego regimentu, którym kazałem się złączyć z komendą na Pradze. T. Kosciuszko.

341.

Dnia 3 października 1794.

Generał Orłowski wyda niezwłocznie rozkaz brygadjerowi Jaźwińskiemu, aby jak najprędzej wykomenderował tę komendę od regimentu 16-go, która mu była stąd nadesłana.²⁾ Komenda ta ma pójść spiesznym marszem do korpusu generała Sierakowskiego w okolicach Łukowa znajdującego się i ruszywszy z miejsca wysłać zaraz naprzód z raportem do generała Sierakowskiego, że idzie.³⁾ T. Kosciuszko.

¹⁾ Na dok. 387, ręką Biegańskiego. N-ra dalsze na zarządzeniach Zajączka. 405 [wśród aktów z 30 września] S. Fiszera: „Ponieważ sprawa Karłowskiego, majora, tu nie może być ukończona, przeto rozkazał N. Naczelnik, abyś WćPan Dobr. tak jego jako i innych aresztowanych za ucieczkę z korpusu generała Sierakowskiego oficerów do tegoż korpusu w areszcie odeśłał. — Tych, których Pan nie sądzisz być potrzebnymi do inkwizycji Chlewińskiego, niech Pan do korpusów także poodsyła. — Co do oficerów od artylerji potrzebnych na Pradze, mówił N. Naczelnik, że później temu zaradzi. O Mieczyskim jeszcze raz z Naczelnikiem pomówię, jak go łatwiejszego i zdrowszego zbaczę“.

²⁾ Wzmocnienie było w związku z żywszą akcją na tym froncie; 29 września Zajączek zastępujący w dowództwie Kościuszkę pisał do Orłowskiego: „Woła jest N. Naczelnika, aby posterunki nasze jak najczęściej atakowały nieprzyjacielskie za Narwą, co General zechce zalecić brygadjerowi Jaźwińskiemu...“

³⁾ U ks. Wiśniewskiego kartka z 3 paździer. „Zalecenie moje ściąga się tylko do tych dwóchset ludzi, dla których broń wydać kazałem od regimentu 15-go. Ci tylko do Sierakowskiego posłani być mają... Czyli podług ordynansu mego komenda z Pragi już wyszła?...“

342. 1)

d. 3 oktobr. 1794.

Dla generała majora Piotrowskiego płaca pułkownikowska ma być wydana stosownie do dawniejszej mojej rezolucji o nowo awansujących generałach. — Dla ciebie, Generale, przyłączam asygnacją na sto czerwonych złotych na extra-wydatki. — Podpułkownika Bronikowskiego z 4 oficerami odeszlij tu do głównej kwatery pod areszt. — Aresztowanie g-ła Gisslera za opieszale wykonanie rozkazów bardzo pochwalam.²⁾ — O cztery wozy i konie rekwiruj jak najusilniej u wydziału potrzeb wojskowych albo gdy w wydziale nic nie wskórasz, każ kupić, a gdyby czterech od razu dostać nie można było, to przynajmniej 2 wozy rezerwowe z amunicją 12 i 6 funt. poszlij jak najprędzej Sierakowskiemu.

T. Kosciuszko.

343. 3) *Orłowskiemu, g. l.*

Dan w obozie pod Mokotowem 4 oktobra 1794.

Jeżeli pułkownik Hebdowski znajduje się w Warszawie, poszlesz go, Generale, do korpusu X-cia Poniatowskiego dla objęcia komendy nad gwardją na miejscu podpułkownika. Jeżeli do czego jest użyty, uwiadom mnie wprzód o tym. T. Kosciuszko.

344.

1794 d. 4 oktobra.

N. Naczelnik na zapytanie W Pana Dobrodzieja względem dwóch oficerów moskiewskich,⁴⁾ co od Sierakowskiego przysłany, drugiego co z Humanśzczyzny, kazał mi odpisać, ażebyś WP. Dobrodziej pilne na nich miał oko; a gdyby który z nich chciał mówić z N. Naczelnikiem, niech lepiej na piśmie to wyrazi, albo WP. Dobrodziejowi opowie, co równie będzie uważano, jak gdyby z samym Naczelnikiem rozmawiał, bo im nie wierzy.

S. Fiszer, m. a.

345. 5) *Orłowskiemu, g. l.*

d. 5 oktobris.

Ludzie zbiegli od bataljonu Królikowskiego tutaj znajdujący się mają być natychmiast zebrani i bez żadnej ekskuzy do Sierakowskiego, generała, odesłani ku Żelechowu. Broń każ im,

1) Ręką Fiszera.

2) Zsądzek w liście [zachowanym u ks. Wiśniewskiego] do Orłowskiego pisał 10 paźdz.: „Gizlera wyraźnie Naczelnik nie chce, aby się interesował do komendy na Pradze, a zatem trzeba go stamtąd przestawić, mniej zważając nareszcie na delikatność prywatną tam, gdzie ją trzeba mieć dla dobra powszechnego“

3) Ręką Fiszera pierwsze zdanie, drugie inną.

4) Tegoż dnia z rozkazu N. N. maj. Biegański powiadamiał warty przy rogatkach o szpiegach moskiewskich sygnalizowanych przez Wydział bezpieczeństwa z Markuszewa.

5) Ręką Biegańskiego.

Generale, wydać, a jeżeliby wyreparowanej tyle nie było, to z obozu mego sztuk 39 posłać każę, kiedy potrzeba. Hebdowski, pułkownik, był już u mnie. Kazałem mu pójść do księcia Józefa.

T. Kosciuszko.

Rozkaz każę powtórzyć, aby się każdy przejeżdżający u rogatki meldował i pass oficerowi wartę mającemu pokazał, inaczej będzie miał moc oficer od warty każdego aresztować, chociażby i sztabsoficera. Pass powinien być podpisany albo od generała dywizji komenderującego albo od generała komenderującego w dywizji albo też od generała dziennego. Inne passy waloru mieć nie powinny.

346.¹⁾

d. 5 oktobris 1794.

Kapitan Ryłski od regimentu 16-go ma być natychmiast sprowadzony tu do eksplikacji, gdzie 67 ludzi podział. — Z wydaniem jeńców moskiewskich na dokompletowanie regtu 9-o wstrzymaj się jeszcze, Generale. — Pułkownik Hebdowski potrzebny jest generałowi Sierakowskiemu, nie trzeba go więc czem innem zajmować.

T. Kosciuszko.

347. Dan w obozie pod Korytnicą dnia 8 października 1794.

Obywatelu Generale! Dnia dzisiejszego z rana wzięty został w niewolę przez nasz patrol oficer od inżynierów moskiewskich²⁾ należący do sztabu generalnego wraz z kilką huzarami.³⁾ Najwyższy Naczelnik będący teraz w obozie moim⁴⁾ zalecił mi, ażeby odsyłając do Warszawy tegoż oficera upraszał obywatela Generała o danie opem mieszkania i wyżywienia przyzwoitego randze second-majora, w której tenże oficer zostawał. Szanownego Generała najniższy sługa Karol Sierakowski, g. m.

¹⁾ Ręką Biegańskiego.

²⁾ Podczaski, zob. Niemcewicz *Pamiętniki czasów moich* 219.

³⁾ W marszu z Korytnicy 9 oktobra 1794 Sierakowski pisał jeszcze do Orłowskiego: „Odsyłam Generałowi Komenderującemu huzarów 10 wziętych dnia wczorajszego. Ja z korpusem moim maszeruje ku nieprzyjacielowi stojącemu nad Wisłą wyżej Maciejowicz. Sam Naczelnik jest przytomny, dnia dzisiejszego zapewne przyjdzie do bitwy, jeżeli nieprzyjaciel zechce zostać na swoim miejscu“ Por. *Gazeta w. warsz.* N. 50.

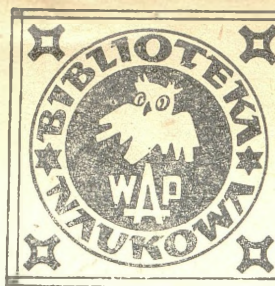
⁴⁾ Por. *Listy Kościuszki do jen. Mokr.* 45.

SPIS NAZWISK OSÓB:

- Aigner 89.
 Amira 63, 73.
 Augustowski 98.
 Augustynowicz 67.
 Bakałowicz 16, 19, 33, 46—7, 53, 55,
 61, 95.
 Bandys 82.
 Baranowski 46, 61, 71, 86, 88—90.
 Bedliński 93, 99.
 Bekler 14.
 Benezy 29.
 Berezewicz zob. Brezewicz.
 Betke 62.
 Biegański. aplikant, 67.
 Biegański, major, 42, 76, 88—9, 91—4,
 - 96, 99—101.
 Bieliński 66—7
 Biernacki 42.
 Bilicki 53.
 Biller 39.
 Bobowski 67.
 Bogucki 25, 48, 63, 88.
 Bogusławski 67.
 Bojemski 33.
 Borowski 15, 17, 38
 Borysławski 15, 17, 20, 38.
 Boski 40 - 1, 56, 68.
 Bott 72.
 Boyen 27.
 Branicy 14, 92, 96.
 Brezewicz 81—2.
 Bronikowski 55, 100.
 Brzeski 75.
 Brzeziński 67.
 Bubna (Bubno) 23, 50.
 Celinski 83.
 Chlebowski 37.
 Chlewiński 78, 91, 93, 97, 99.
 Chruszczow 26.
 Cichocinski 62.
 Cichocki 6 - 7, 10, 24 - 5, 27, 29—31,
 35—6, 40—1, 43, 54, 63, 74, 77, 80—1.
 Cicho[w]ski 66—7.
 Crutta 93.
 Czaki 30.
 Czapski 49.
 Czarnoski 83.
 Czechowski 8.
 Czetwertyński 12, 18.
 Czyż 8, 16, 46.
 Dąbrowski, porucznik, 88.
 Dąbrowski, major-adjut., 42.
 Dąbrowski J. H., gen., 6 - 9, 13, 18,
 43, 52, 71, 75—7.
 Dalke 78.
 Deboli 70.
 Dembicki 14.
 Dembowski Ludwik 13, 32, 42, 67.
 Dembowski Tadeusz 61, 80.
 Denasau (de Nassau-Siegen) 28.
 Denissow 26
 Deybel 28, 45, 80, 84, 93, 98.
 Dmuchowski 62.
 Dobrski 28, 88.
 Domożyński 79, 87—8.
 Druzbic 60, 62.
 Dunin 67.
 Dziembowski 27—8, 42, 92.
 Dziubiński 98
 Fiszer 5, 14, 19, 22, 36, 38—9, 48, 51,
 56—8, 62, 64, 66, 69, 71—2, 75, 78—9,
 82, 84, 87—8, 91—5, 97—100.
 Folino 21.
 Fontanna 20.
 Frankowski (Filip, adjut.) 55
 Frankowski (Maciej, gen-maj.) 31.
 Fryderycy 15, 17, 38.
 Fryderyk II 19.
 Fryderyk Wilhelm II 32, 75.
 Gagaryn 70.
 Gąsiorowski 71, 78, 83—90.
 Gaszyński 96.
 Gawłowski 33, 86.
 Gawroński 50
 Gizler (Gis[s]ler) 6, 11, 16, 20, 41, 47,
 62, 84, 90, 100.
 Gładyszewski 42—3, 76.
 Głuski 67.
 Golian 64.
 Gomoliński 42.
 Górski 28, 32, 76.
 Grabowska 37.
 Grecz 45, 53.
 Grochowski 18.
 Grochowski Józef, gen., 10, 12.
 Grochowski, kapitan, 62—3.
 Günther 26—7.
 Guzkowski 63, 93.
 Hadziewicz 17.
 Hauman 50, 94, 96 7.
 Haupt 37.
 Hebdowski 21—2, 100—1
 He[c]kel 15, 17, 38, 70
 Hemmling 42
 Henik 89.
 Hiż 15, 17, 38, 93.
 Hiżdeff 15, 17, 38
 Horain 56, 66, 71, 84.
 Hryniewicz 43, 94, 97.
 Hube 44.
 Iwaszkowski 45.
 Jabłonowski 37, 42.
 Jakubowski 48.
 Januszkiewicz 42.

- Jasiński 29—30, 35, 49, 55, 57, 59—60, 62.
 Jaźwiński 24, 38, 42, 46—7, 52—4, 57, 59, 62—5, 67—8, 70, 72, 74, 79, 81, 83—90, 92—3, 99.
 Josiolewicz (Jossołowicz) Berek 77.
 Judycki 18.
 Jurowski 46.
 Kaleński 67.
 Kamilejński 24, 96.
 Kapella 36, 49, 51, 53, 93, 97
 Kapostas 80.
 Karłowski 97, 99.
 Kerski 21, 45, 75.
 Karwowski 26—7, 31, 35, 40, 53, 56, 58, 62—3, 92.
 Kastner 14.
 Kaulbersz 15, 17, 38.
 Kępieński (Kempiński) 84, 89, 93.
 Keyserling 17, 38.
 Kijeński 19—20, 94.
 Kiliński 17, 21, 23—4, 42, 66.
 Kirkor 97
 Klimkiewicz 60
 Kniaziewicz 26, 91.
 Kobczyk (Kopczyk) 28.
 Kochanowski 65
 Kollątaj 24, 26, 61, 93.
 Kolys[z]ko 40, 42, 76, 87.
 Komar 70.
 Komarnicki 23, 62, 73, 75.
 Konarski 17.
 Kopeć 56.
 Kormusz 39.
 Kościakiewicz 51, 53.
 Kościuszko 3—101.
 Kosiński 63.
 Kosmowski 21.
 Kossakowska 48.
 Kossecki 25.
 Kossowski 67.
 Kownacki 43, 68, 9, 81.
 Kozłowski 14.
 Kozubowski 67.
 Koźmiński 25.
 Krajewski 16.
 Kralewski 54, 68.
 Krasiński Izydor 7.
 Krauczuk 11.
 Krauss (Krauz) 62, 67, 73, 82, 97.
 Królikowski 88, 100
 Kruszewski 62.
 Krzucki 60.
 Krzycki 93.
 Krzymowski 62.
 Kubicki 97.
 Kuczyński 8.
 Kwasniewski 12, 26-7, 35, 41-2, 56, 59, 69.
 Laszkiewicz 29.
 Latkowski 17.
 Lewicki, major, 94.
 Lewicki, pułkownik, 94.
 Liberacki 60.
 Librowicz 61.
 Linowski 9.
 Lipnicki 73.
 Lisicki 67.
 Longeaux 73.
 Łacki 67.
 Łapczyński 67.
 Łapiński 64, 68.
 Łatkowski 93.
 Łęski 22.
 Łubiński 63.
 Łukasziewicz 33, 90, 92.
 Łyżwiński 89.
 Madaliński 13, 18, 35, 42, 74—5.
 Makacewicz 67
 Maszkowski 17.
 Mayerhofer 17.
 Mehler (Mel[l]er, Möller) 22, 39, 86.
 Melfort 89.
 Miałaszewski 67.
 Mianowski 67.
 Mieczynski 94, 99.
 Mirosławski 17, 51.
 Mniszchowie 48.
 Mokrono[w]ski 3, 4, 6—7, 9, 11—3, 15, 18, 20, 22—3, 28, 32, 5, 40, 5, 50, 53, 55, 70—1, 75, 78, 84, 91, 95, 97.
 Molski 13.
 Morawski 9, 18, 33, 42
 Moroz 53—4.
 Morozowa 53—4.
 Moszczyński 88.
 Moszyński 49.
 Mroczkowski 48.
 Müller 95.
 Mycielski 61.
 Nicker 64.
 Niedźwiecki 12
 Niemcewicz 9—12, 15—6, 20, 27, 43, 58, 69, 70, 74—5, 77—8, 80, 82, 84, 86—7, 90—1, 93—7, 101.
 Niewiadomski 26.
 Niezlotyński 67.
 Niezuchowski 63.
 Niżwant 77.
 Obrębski 55
 Opacki 56, 84.
 Orłowski Józef, generał, 3—101.
 Orłowski (Turczyn) 74.
 Osekowski 89.
 Ośnielowski (Ośmiałowski) 42, 3, 76.
 Owaygo 72.
 Owiński 50, 64, 72.
 Ożarowski K. (brygadjer) 11, 21, 42—3, 54, 60—61, 76, 87.
 Ożarowski P. (hetman) 93.

- Pałowski 6, 42, 49.
 Piotrowicz J., podpor., 14.
 Piotrowicz, namiestnik, 67.
 Piotrowski (chorąży) 18.
 Piotrowski Józef 18.
 Piotrowski (Michał), wicebryg., gen.-
 major, 13, 17, 73, 100.
 Pniwski 11, 44.
 Podczaski 101.
 Podlecki 81.
 Pomianowski 17.
 Poniatowski Józef 66, 73, 75—7, 81,
 86—7, 89—92, 94, 97, 100—1.
 Poniatowski Stanisław 39, 82.
 Poniński Adam, gen., 89—90.
 Poniński Aleks., major, 41.
 Poniński[ego] pułk 42, 81.
 Popiel 69, 75, 82.
 Potocki Ignacy 26, 88.
 Potocki Piotr, gen., 34, 48, 54, 56, 61,
 66, 73, 79.
 Presti 78.
 Pretoryus 96.
 Przyłuski 93.
 Przyszychocki 68, 70.
 Przyszychowski 68, 70.
 Raczyński 76.
 Radziwiński 42.
 Radziwiłłowa 35.
 Radzyński 63.
 Rafałowicz 6—8.
 Rottenburg 23, 42, 50.
 Roźniecki 27—8, 57.
 Różycki 90.
 Rudnicki 11.
 Ryłski 101.
 Rymkiewicz 7.
 Ryniewicz zob. Hryniewicz.
 Rytwiński 10.
 Rzewuski (porucznik) 79.
 Rzewuski Józef, brygadjer 42, 45, 55,
 87, 89.
 Rzewuski Seweryn, hetman, 93.
 Sadowski 67.
 Sanguszko 32, 76.
 Sapieżyna 40—1.
 Sawicki 55.
 Schönfeldt 23.
 Schwerin 53.
 Siemianowski 42, 97.
 Siemiński 10.
 Sierakowski 6—8, 21, 31, 36, 71, 95—7,
 99—101.
 Skilski 40—1.
 Sobolewski 56 7.
 Sokolnicki 7, 16, 18, 27, 36, 42, 76,
 89—90, 94.
 Spen[c]berger 94.
 Spinez 89.
 Stanisław August 23, 34—5, 43, 55.
 Starczewski 17, 38.
 Starzeński 7, 81.
 Staszniekiewicz 67.
 Stettner 15, 17, 38.
 Strzałkowski 32.
 Suffczyński 11, 43—44.
 Sulistrowski 24, 71, 76.
 Sułkowska z Bubnów 23.
 Swistacki 47, 74, 80.
 Szubalski 4, 8, 75, 87.
 Szymanowski 43, 63.
 Szyszko 9.
 Toczyński 42.
 Toll 33.
 Tourchininow 70.
 Trzcziński 17.
 Tuliński 90.
 Tyszkiewicz 42.
 Ulatowski 67.
 Unnicki 37.
 Wasilewski D-r 14.
 Wasilewski, major, 62, 67.
 Wawrzecki 72.
 Węgierski 42.
 Wesołowski 86.
 Więckowski 61, 82, 96.
 Wiel[or]horski M 9, 35, 44 5, 75.
 Wieliczko 15.
 Wielopolski 76.
 Wieniawski 9, 56—7.
 Wierzbowski 38, 61.
 Wodziński 44.
 Wodzyński 43.
 Woliński 42.
 Woyciechowski 42.
 Woyczyński 42, 76, 92.
 Woyna 23.
 Wybicki 76.
 Wyszkowski 26, 42, 76.
 Zabłocki 18.
 Zadera 18.
 Zajaczek 9—10, 13, 18, 20, 22, 26, 32,
 41—2, 45—7, 49—51, 54—6, 58, 66,
 79, 82, 86, 94, 97—99.
 Zakrzewski 7, 21, 25—6, 28, 32, 35—6,
 38—40, 44, 46—7, 51, 58—9, 61, 65,
 68, 74, 81 2, 96.
 Zaręba 79, 81.
 Zawadzki, namiestnik, 67.
 Zawadzki, Stanisław podpułk., 11,
 18—9, 21—22, 50.
 Zborowski 18.
 Zgli[sz]czyński 33, 40, 45, 94, 96.
 Zieliński 25, 31, 35, 58, 83, 91—2.
 Zieliński Jan 5, 3^c. 43.
 Zieliński Norbert 5.
 Żółkowski 42.

32629/

/R

ŻYCIORESY ZASŁUŻONYCH POLAKÓW w. XVIII i XIX.

1. PUŁKOWNIK NIEGOLEWSKI napisał A. M. Skałkowski.
2. KOŚCIUSZKO W ŚWIECIE NOWSZYCH BADAŃ —
napisał A. M. Skałkowski.
3. DĄBROWSKI PRZED WYPRAWĄ DO WIELKOPOLSKI —
napisał A. M. Skałkowski.
4. GEN. JÓZEF WIELHORSKI napisał J. Willaume.
5. ROZKAZY KOŚCIUSZKI do gen. Orłowskiego
w r. 1794 skierowane.

(Przedruki i przekłady bez zgody wydawnictwa niedozwolone.)

W OPRACOWANIU:

- J. W. KASSYUSZ. przez T. Esmana.
JÓZEF WYBICKI „ A. M. Skałkowskiego.
GEN. FRANCISZEK RYMKIEWICZ — przez J. Kornatowicza.
ANTONI MADALIŃSKI przez J. Staszewicza.
GEN. J. ZAJĄCZEK „ J. Dobaczewskiego.
GEN. J. ZAŁUSKI „ J. Staszewskiego.
WŁADYSŁAW NIEGOLEWSKI „ W. Knapowską.

SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘG. UNIWERSYTECKIEJ
(FISZER I MAJEWSKI)
W POZNANIU.